

Statenvoorstel 50/12 A

Voorgestelde behandeling :
PS-vergadering : 21 september 2012
Statencommissie : Commissie voor Ecologie en Handhaving,
31 augustus 2012

Onderwerp

Vaststellen nota “Brabant: uitnodigend groen”
(herziening Natuur- en Landschapsbeleid)

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Directie

Ecologie

Bijlage(n)

6

Aan Provinciale Staten van Noord-Brabant,

Samenvatting

De startnotitie Herziening natuur- en landschapsbeleid is op 25 november 2011 besproken in de Commissies Ecologie & Handhaving en Ruimte & Wonen. Besloten is het natuur- en landschapsbeleid te herzien in de vorm van een kaderstellende beleidsnota natuur- en landschapsbeleid 2012-2022. Naar aanleiding van dit besluit is de voorliggende nota “Brabant: uitnodigend groen” opgesteld.

Deze nota geeft de kaders aan voor het provinciale natuur- en landschapsbeleid voor de periode 2012-2022 en biedt de basis voor uitvoeringsprogramma's die in samenwerking met andere partijen (terreinbeheerders, waterschappen etc.) opgesteld zullen worden. De nota is een uitwerking van de Agenda van Brabant, het Bestuursakkoord en het Koersdocument Stad en Platteland voor het onderdeel natuur en landschap. De nota is de opvolger van het Natuur- en landschaps-offensief 2002-2012. De nota betreft natuur en landschap, en dus niet alle andere onderwerpen uit het provinciaal Meerjarenprogramma Landelijk Gebied, zoals landbouw en cultuurhistorie. Wel worden de raakvlakken met deze beleidsvelden zoveel mogelijk aangegeven.

De provincie zet zich in voor (zoals ook besloten n.a.v. de startnotitie):

1. een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden inclusief verbindingen;
2. behoud en herstel van biodiversiteit Brabantbreed van stad tot land;
3. een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten gericht op een goed leef- en vestigingsklimaat;
4. verankering van natuur en landschap in de samenleving, in samenhang met economische en sociale culturele ontwikkelingen in een ruimtelijke context.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Deze doelstellingen zijn in de nota geconcretiseerd. Belangrijkste wijzigingen t.o.v. het huidige beleid zijn: een duidelijkere koppeling met mens en economie door meer samenwerking met maatschappelijke organisaties en ondernemers, gedeelde verantwoordelijkheid (niet alleen rol provincie), realisatietermijn ecologische hoofdstructuur wordt verlengd tot 2027, minder subsidie, meer flexibiliteit en maatwerk, heroverwegen gewenste natuurtypes (ambitiekaart), de inzet op meer procesbeheer en de introductie van de 'Big Five'. Zie ook het overzicht in bijlage 1 van de nota.

1. Inleiding

Voor u ligt de nota "Brabant: uitnodigend groen", waarin het provinciale natuur- en landschapsbeleid herzien wordt. De forse rijksbezuinigingen op het gebied van natuur en landschap in combinatie met de decentralisatie van rijkstaken naar de provincie maken een aanpassing van provinciaal beleid noodzakelijk. De provincie krijgt meer taken op het gebied van natuur en landschap. Daarnaast zijn er nog een aantal taken waarvan het rijk heeft aangegeven dat geen sprake meer is van een rijksopgave, bijvoorbeeld de Nationale Parken. In het kader van de decentralisatie zijn over deze onderwerpen (de zogenaamde vervallen rijkstaken) geen afspraken gemaakt. Het is een autonome bevoegdheid van de provincie of zij nog inzet pleegt op deze onderwerpen.

Ook bestaat de behoefte om de samenleving (maatschappij en bedrijfsleven) enerzijds meer verantwoordelijkheid te geven voor natuur en landschap en anderzijds natuur en landschap meer te benutten t.b.v. de samenleving. De huidige middelen zijn te beperkt om het bestaande beleid en de bestaande aanpak onverkort te continueren, terwijl het huidige beleid bovendien op onderdelen te beperkt (de provincie krijgt er immers taken bij), te beperkend (te weinig flexibel) en te sectoraal (consequenties Koersdocument Stad en Platteland niet verwerkt) is.

Na behandeling van de startnotitie zijn onder meer de volgende stappen doorlopen:

- 13 februari 2012: technische PS-bijeenkomst over verwerving
- 13 februari 2012: bijeenkomst met externen o.l.v. CdK en gedeputeerde
- 27 februari 2012: bespreking aan de hand van dilemma's in PS-werkbijeenkomst
- 16 april 2012: technische PS-bijeenkomst over natuurbeheer
- 27 april 2012: excursie PS-leden georganiseerd door vijf manifestpartners van het manifest "Brabants buitengebied in een metropolitane omgeving"
- 25 mei 2012: PS-werkbijeenkomst met externen aan de hand van het voorstel.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

De voornaamste wijzigingen t.o.v. het huidige beleid zijn samengevat weergegeven in bijlage 1 van de nota.

In de startnotie is aangegeven dat mede invulling zal worden gegeven aan uitwerking van de moties spaar- en financieringsfonds voor ecologische investeringen in de natuur (M8, d.d. 09-07-2010), leefgebiedenbenadering (M12, d.d. 12-11-2010) en inzet vrijwilligers (M8, d.d. 11-06-2010, voor zover het natuurvrijwilligers betreft). Deze zijn als volgt verwerkt:

- Motie inzet vrijwilligers: n.a.v. deze motie is een advies uitgebracht door het PON. Dit is verwerkt in de nota. Zie hoofdstuk 7 ("Verankerd in de samenleving").
- Motie spaar- en investeringsfonds: Voorgesteld is (via de Voorjaarsnota) om een GroenOntwikkelfonds op te zetten; zie onder 'financiële aspecten';
- Motie leefgebiedenbenadering: de gevraagde € 3 mln. per jaar is inmiddels in de begroting opgenomen. In de nota is aangegeven dat de leefgebiedenbenadering voorlopig wordt voortgezet. Wel maakt de leefgebiedenaanpak in het agrarisch gebied deel uit van de evaluatie als bedoeld in het hoofdstuk "karakteristiek landschap"; op basis van deze evaluatie wordt besloten of hier wel of niet mee doorgegaan wordt, mede in relatie tot agrarisch natuurbeheer wat een rijkstaak wordt. De Commissie E&H zal betrokken worden bij de besluitvorming n.a.v. deze evaluatie.

Samenhang met Agenda van Brabant

In de Agenda van Brabant heeft u uw visie op de toekomst van Brabant neergelegd. Eén van de speerpunten hierbij is een robuuste en veerkrachtige natuur (speerpunt UA13 van het uitvoeringsprogramma Tien voor Brabant). Het hoofddoel is – zoals ook wordt aangegeven in de Agenda van Brabant – alleen bereikbaar als de basis (waaronder natuur-

en landschapsontwikkeling) op orde is. Deze nota zet uiteen wat natuur en landschap kunnen bijdragen aan de Brabantse ambitie en hoe we dit gaan realiseren. Naast de ‘basis op orde’ zijn met betrekking tot natuur en landschap vooral de volgende twee ontwikkel-opgaven uit de Agenda van Brabant van belang:

- Investeren in vitaal landschap van het stedelijk netwerk;
- Versterken samenwerking 4 O’s (overheid, ondernemers, onderwijs en omgeving).

De ‘basis op orde’ is in de nota vooral opgenomen in de hoofdstukken 4 (robuust netwerk) en 5 (biodiversiteit). Investeren in vitaal landschap is vooral opgenomen in hoofdstuk 6 (karakteristiek landschap). Versterken van de samenwerking is vooral opgenomen in hoofdstuk 3 (aanpak) en hoofdstuk 7 (verankering in de samenleving).

Samenhang met het Bestuursakkoord 2011-2015

Het bestuursakkoord geeft aan dat de keuze voor een integrale aanpak van natuur, landschap, water, landbouw, cultuurhistorie, recreatie, toerisme en leefbaarheid heeft geleid tot meer samenhang en betere prestaties. Dit verbetert ook het leef- en vestigingsklimaat van Brabant en versterkt de relatie tussen stad en platteland. Deze lijn wordt dan ook in de bestuursperiode 2011 – 2014 doorgetrokken. In deze kadernota geven we aan deze integrale aanpak uitwerking, met name in hoofdstuk 3 (aanpak); in bijlage 4 van de nota wordt specifiek ingegaan op de relatie tussen de verschillende beleidsvelden.

Ook is in het Bestuursakkoord aangegeven dat de provincie blijft investeren in natuur en landschap en dat de realisatie van de ecologische hoofdstructuur (EHS) uitgangspunt blijft, maar over meerdere jaren zal worden gespreid. De realisatietermijn wordt verlengd naar 2027. De nota bevat ook de uitgangspunten voor de gewenste flexibiliteit in begrenzing en natuurbeheertypen; dit zal verder vorm moeten krijgen in samenwerking met onze partners.

Het Bestuursakkoord verwijst ook naar het manifest “Brabants buitengebied in een metropolitane omgeving”. In dit manifest geven Brabants Landschap, Noord-Brabantse Waterschapsbond, ZLTO, Brabants Particulier Grondbezit, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, ANWB en de BMF aan wat zij speerpunten vinden. Onder meer is daarin aangegeven dat realisatie van de EHS cruciaal is en dat onderling verbinden van natuurgebieden door ecologische verbindingszones en ontsnipperingsmaatregelen aantoonbaar succesvol is gebleken. Met de speerpunten uit dit Manifest is nadrukkelijk rekening gehouden bij het opstellen van de nota; medewerking van de manifestpartners bij de uitvoering van het natuur- en landschapsbeleid is immers van eminent belang. Zie ook het bod van de manifestpartners (bijlage 6).

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Samenhang met het Koersdocument Stad en Platteland

De herziening natuur- en landschapsbeleid is één van de dossiers onder het Koersdocument Stad en Platteland. In deze herziening worden zowel de inhoudelijke doelstellingen als de aanpak op hoofdlijnen uitgewerkt. Het Koersdocument definieert de waarden en principes voor het Brabantse landelijk gebied opnieuw. Hierbij worden de volgende leidende principes beschreven:

1. van optimalisatie naar samenhang PPP ("cross overs");
2. ander evenwicht in instrumentarium (minder regels, minder subsidie, meer participatie);
3. meer sturen op randvoorwaardelijke kwaliteiten; aard en vorm liggen niet vooraf vast;
4. basisbescherming en lokale oplossingen met ruimte voor maatwerk.

Wat deze leidende principes betekenen voor natuur en landschap en welke kansen we zien is in deze nota aangegeven. Dit zal nog verder uitgewerkt worden in het uitvoeringsprogramma en de praktijk.

Specifiek m.b.t. natuur en landschap zijn in het Koersdocument een aantal richtingen aangegeven, zoals meer pragmatisch omgaan met de EHS en meer aandacht voor participatie. Ook dit is in de nota verder uitgewerkt, onder meer door de latere realisatietermijn EHS (2027), meer flexibiliteit en maatwerk in de kwalitatieve ambities, de inzet op meer procesbeheer en de aandacht voor betrekken andere partijen. (Procesbeheer is beheer gericht op het toestaan van natuurlijke processen in plaats van behoud van het bestaande natuurschap door intensieve beheersmaatregelen.)

In het dossier “Uitvoering Transitie stad en platteland; onderdeel externe organisatie” worden twee lijnen onderscheiden: de Brabantbrede thematische aanpak en de regiospecifieke territoriale aanpak (gebiedsopgaven plus netwerken energie). In deze herziening wordt de Brabantbrede thematische aanpak uitgewerkt plus de aanpak, waarbij voor de regiospecifieke territoriale aanpak (in met name hoofdstuk 3) aangesloten wordt bij het uitvoeringsdossier externe organisatie.

Samenhang met Herprioritering EHS

De ecologische hoofdstructuur (EHS) is een in 1990 geïntroduceerd concept van een netwerk van natuurgebieden ter behoud en versterking van de biodiversiteit. Via dit netwerk kunnen planten en dieren zich van het ene naar het andere gebied verspreiden; de ecologische verbindingszones (EVZ's) maken dan ook een essentieel onderdeel uit van dit netwerk. Later zijn hieraan vanuit het rijk de zogenaamde “robuuste verbindingen” toegevoegd, brede verbindingszones tussen natuurgebieden. Deze robuuste verbindingen zijn door het kabinet geschrapt en komen in bijgaande nota niet terug en maken dus ook geen onderdeel uit van de in de nota of in het financieel overzicht genoemde ecologische verbindingszones.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

bestaande natuur (1990)		108.000 hectare
nieuwe natuur		21.000 hectare
- waarvan al verworven	<i>11.400 hectare, waarvan: - ingericht: 5.800 - niet-ingericht: 5.600</i>	
- waarvan nog te verwerven én waarvoor internationale verplichtingen gelden (rijksdeel EHS)	<i>6.500 hectare</i>	
- waarvan nog te verwerven maar geen internationale verplichtingen (provinciaal deel EHS)	<i>3.100 hectare</i>	
TOTAAL		129.000 hectare

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Ingevolge het Decentralisatieakkoord Natuur worden de provincies verantwoordelijk voor de EHS. De gevolgen van dit akkoord worden nader uitgewerkt in het project "Herprioritering projecten in relatie tot de herijking van de EHS" (hierna: project Herprioritering). Doelstelling hiervan is om voor de EHS in Noord-Brabant duidelijk te maken welk deel van de nog te realiseren EHS met welke geldstroom kan worden uitgevoerd en welke projectgebieden dit betreft. In de nota "Brabant: uitnodigend groen" is het beleid t.a.v. de EHS opgenomen; uitwerking naar gebieden vindt plaats in het project Herprioritering. Naar verwachting zal op 11 oktober door het IPO-bestuur besloten worden wat de verdeling is van de rijksmiddelen (ontwikkelopgave) over de provincies.

De manifestpartners van het manifest "Brabant buitengebied in een metropolitane omgeving" hebben aangeboden in beeld te brengen wat hun aandeel kan zijn aan de inrichting van het rijksdeel van de EHS en aan de verwerving, inrichting en beheer van het provinciale deel van de EHS. Gezamenlijk wordt gezocht naar dekking omdat manifestpartners én provincie de ambitie hebben om de gehele EHS te realiseren en dus geen EHS-gronden te verkopen. De manifestpartners hebben hiertoe een bod gedaan op 22 juni 2012 (zie bijlage 6).

Samenhang met Landschappen van Allure

In het kader van de Investeringsagenda van Brabant (2010) is het project Landschappen van Allure ontwikkeld (Groene Woud, Brabantse Wal en De Maashorst). Dit project is complementair aan deze nota.

Reacties externe partijen op voorstel

Ten behoeve van de bijeenkomst op 25 mei is aan de deelnemers de voorzet van hoofdstuk 1 tot en met 7 van de nota toegezonden. Reacties van externe partijen voorafgaand en tijdens de bijeenkomst van 25 mei op basis van het voorgelegde voorstel zijn voor een groot deel verwerkt. Een aantal andere punten zijn ter kennisgeving aangenomen of worden betrokken bij de verdere uitwerking. Een overzicht van de reacties is toegevoegd. Belangrijkste resterende punten zijn:

1. het niet opnieuw verhogen van het subsidiepercentage voor EVZ's naar 100%, maar terugbrengen tot het standaardpercentage van 50% (gevraagd wordt om dit geleidelijk te verlagen);
2. verschillende organisaties geven aan liever nog verder te temporiseren dan ambities t.a.v. natuurtypen (ambitiekaart) bij te stellen;
3. kanttekeningen bij procesnatuur;
4. afbouw provinciale bijdrage aan Nationale Parken;
5. het stopzetten van projectsubsidies voor projecten met burgers/vrijwilligers (betreft o.a. natuur- en milieueducatie).

De verzoeken om dit aan te passen in de nota zijn niet overgenomen in de nota. Het weer terugbrengen van het subsidiepercentage voor EVZ's is in lijn met de wens om andere partijen medeverantwoordelijkheid te geven en het beperken van de omvang van subsidies. Het meer inzetten op procesnatuur en verlagen van ambities levert ook besparing van structurele kosten op, terwijl temporiseren alleen besparing op eenmalige kosten oplevert. Het stellen van de termijn 2027 geeft duidelijkheid en minder risico op tussentijdse onomkeerbare ontwikkelingen. Het afbouwen van de provinciale bijdrage aan Nationale Parken (vervallen rijkstaak) past bij het uitgangspunt van medeverantwoordelijkheid van andere partijen en het zoeken naar nieuwe verdienmodellen. De keus voor het stopzetten van de subsidieregelingen Natuur- en milieueducatie en biodiversiteit is in het kader van de Agenda van Brabant al genomen. De nieuwe onderdelen in de nota zullen na vaststelling van de nota uitgewerkt worden in *uitvoeringsprogramma's* (o.a. stimuleren samenwerking en cross-overs, aanpassen ambitiekaart, inzet op meer procesbeheer, introductie Big Five, ondersteuning vrijwilligers etc.).

Het is gewenst om bij het opstellen van deze uitvoeringsprogramma's het veld nadrukkelijk te betrekken om in gezamenlijkheid te komen tot een realistische, uitvoerbare, gedragen en doeltreffende uitvoering. Dit is aangegeven in de startnotitie en ook herhaaldelijk benadrukt tijdens de Commissie-behandeling daarvan op 25 november 2011. De nota geeft ook nog voldoende ruimte aan externe partijen om hun belangen op een zinvolle wijze in te brengen bij het uitvoeringsprogramma, zodat ook werkelijk sprake kan zijn van een dialoog. De ambitiekaart zal zo spoedig mogelijk worden aangepast en zal de basis zijn voor uitvoeringsarrangementen.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Enquête

In opdracht van de provincie is onderzoek uitgevoerd naar draagvlak en beleving van Brabantse burgers ten aanzien van natuur en landschap. Uit het onderzoeksrapport (“Beleving van natuur en landschap in Brabant”, juni 2012) blijkt dat Brabanders veel belang hechten aan voldoende natuur en landschap in hun woonomgeving. Ze geven zowel de natuur als het landschap in hun provincie een ruime voldoende. Brabanders staan overwegend positief tegenover de herintroductie van de Big Five; voor elk dier oordeelt een meerderheid positief. Er is groot draagvlak voor een meer extensief natuurbeheer onder de Brabantse bevolking. Brabanders zijn het overwegend eens met bekostigingsmaatregelen zoals het inzetten van provinciaal geld voor natuurbeheer (zelfs als dat leidt tot bezuiniging op andere terreinen) en medefinanciering van natuur- en landschapsbeheer door gemeenten en ondernemers die voordelen halen uit natuur en landschap.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Juridische consequenties

Vaststelling van deze nota heeft consequenties voor een aantal nota’s en regelingen:

- de (gesloten) subsidieregeling natuur- en milieueducatie kan ingetrokken worden;
- de (gesloten) Subsidieregeling landschapskwaliteit en groen om de stad Noord-Brabant kan ingetrokken worden, maar in afwachting van de evaluatie als bedoeld in hoofdstuk 6 wordt deze vooralsnog met een subsidieplafond op nihil overeind gehouden, voor het geval op basis van deze evaluatie gekozen wordt deze regeling aan te passen; op basis van deze evaluatie kunnen ook andere subsidieregelingen ingetrokken of aangepast worden;
- het subsidiepercentage voor EVZ’s in de Subsidieregeling natuur en landschap Noord-Brabant moet worden aangepast;
- Met betrekking tot de Big Five wordt nader onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor introductie, het ecologisch rendement en de waarde voor recreatieve beleving en bezoek aan natuurgebieden. Introductie zal gefaseerd plaatsvinden; per soort zal een separaat voorstel aan uw Staten worden voorgelegd over tempo, plaats en te treffen maatregelen. Indien besloten wordt tot introductie dient de “Beleidsnota Flora- en faunawet – gewogen belangen” aangepast te worden op de introductie van de betreffende diersoort;
- de ambitiekaart in het natuurbeheerplan zal in overleg met externe partners worden aangepast.

Voor de Europese verplichtingen blijft het rijk verantwoordelijk; wij nemen deze verplichtingen niet over. Uiteraard zullen wij de Europese mogelijkheden zoveel mogelijk benutten (bijv. Europees landbouwbeleid en Europese subsidies als Interreg).

Personele consequenties

In het kader van de Agenda van Brabant zijn de provinciale kerntaken vastgesteld, waaronder natuur. Tevens is aangegeven dat een aantal taken komen te vervallen. Op basis hiervan zal de formatie krimpen. De voorstellen in deze beleidsnota kunnen worden uitgevoerd binnen deze (kleinere) formatie. Nieuwe activiteiten in deze nota kunnen uitgevoerd worden doordat andere taken minder worden of door een andere werkwijze.

Inzet op een eenvoudigere uitvoering zoals procesbeheer heeft geen consequenties voor de formatie bij de provincie. Feitelijke uitvoering vindt immers door andere organisatie plaats (voor deze organisaties kan dit wel personele consequenties hebben).

Binnen de provincie is aandacht nodig voor de benodigde competenties voor de nieuwe werkwijze. Inspelen op de nieuwe werkwijze vraagt immers ook andere competenties; hierbij zijn met name samenwerken, integraliteit en ondernemerschap van belang. Dit vraagt dus ook aandacht voor de cultuur van werken. Dit is ook in lijn met het Koersdocument Stad en Platteland.

Een deel van de taken op het gebied van natuur(bescherming) zal ondergebracht worden in de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD's), maar dit is geen gevolg van de voorstellen in deze nota. Dit betreft uitvoeringstaken (zoals vergunningverlening) op het gebied van de Flora- en Faunawet, de Natuurbeschermingswet incl. Verordening stikstof, de Boswet en de Natuurschoonwet.

Financiële aspecten

Om de ambities in de nota te halen, zijn – naast de bestaande menskracht – ook financiële middelen nodig. Behalve de eigen provinciale middelen krijgt de provincie ook middelen vanuit het rijk, maar de hoogte van deze rijksbijdrage is nog niet bekend. De ontwikkelingen met betrekking tot het Decentralisatieakkoord, de nieuwe Wet Natuur en het Europese landbouwbeleid zijn nog in volle gang:

- De doorwerking van het Decentralisatieakkoord is nog niet afgerond. Daarom kan nog geen duidelijkheid worden gegeven welke gebieden in Brabant worden aangemerkt als (rijks) Ecologische Hoofdstructuur en de middelen die het rijk daarvoor aan de provincie ter beschikking stelt. In 2016 is een evaluatie van de uitvoering van het Decentralisatieakkoord gepland. Indien blijkt dat aanvullende grond noodzakelijk is om de internationale verplichtingen te realiseren zal deze door het rijk beschikbaar worden gesteld. Een wetsvoorstel om de Wet inrichting landelijk gebied in overeenstemming te brengen met het decentralisatie-akkoord is in voorbereiding.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

- Ook laat de in ontwikkeling zijnde nieuwe Wet Natuur en daarmee de consequenties voor de provincie nog even op zich wachten. Het zal ook nog geruime tijd duren voordat bekend is wat de beschikbare financiële middelen voor de bestuurs- en uitvoeringskosten van nieuwe taken zijn.
- De kosten van de hydrologische maatregelen in het kader van de Programmatische aanpak stikstof (PAS) moeten nog in onderling overleg bepaald worden.
- De Europese commissie heeft eind 2011 voorstellen gepubliceerd voor hervorming van het Europees landbouwbeleid voor de periode 2014-2020 (GLB). Eind 2012 zullen de lidstaten het GLB vaststellen, als het Europees Parlement eerst heeft ingestemd. Hoewel de inhoud van het GLB nog niet in detail is te geven, is wel duidelijk dat het nieuwe Europese landbouwbeleid (grote) consequenties zal hebben voor het Brabantse natuur- en landschapsbeleid.
- De consequenties van het Lente-akkoord (€200 mln. minder bezuinigen op natuur) voor de individuele provincies zijn nog niet bekend.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Duidelijk is in ieder geval wel dat met het decentralisatie-akkoord ook een forse bezuiniging wordt doorgevoerd en dat een efficiënte inzet van middelen noodzakelijk blijft. In deze nota zijn een aantal maatregelen geformuleerd die tot kostenreductie leiden, onder andere:

- door de realisatietermijn voor de EHS te verlengen naar 2027, nemen de kosten per jaar af;
- het subsidiepercentage aan gemeentes voor droge EVZ's wordt niet meer verhoogd tot 100%, maar teruggebracht tot het standaardpercentage van 50% (besparing circa €25 mln.);
- meer inzet op procesbeheer levert een besparing op voor inrichting én beheer (besparing circa €2 mln. per jaar op beheer, maar ook besparing op inrichting).

Daarnaast worden een aantal andere acties in gang gezet, die ook leiden tot kostenreductie, maar waarvan de omvang afhankelijk is van de uitwerking en de medewerking en bijdragen van andere partijen:

- afspraken maken met de natuurbeschermingsorganisaties, waterschappen en gemeenten over ieders aandeel in de realisering van het robuuste Brabantse natuurnetwerk;
- heroverweging van onze ambities zoals vastgelegd in de ambitiekaart;
- besluitvorming n.a.v. evaluatie zoals aangekondigd in hoofdstuk 6;
- stimuleren bedrijven en andere partijen om vanuit gezamenlijk belang te investeren in natuur en landschap en toepassen van nieuwe verdienmodellen;
- pilots met innovatieve aanbestedingen.

Dit zijn opgaven die we met vertrouwen aanvaarden, maar waarvan niet op voorhand is aan te geven hoe dit uitpakt. In de Voorjaarsnota is voor het nieuwe natuur- en landschapsbeleid een pm-post opgenomen. De provincie neemt geen verantwoordelijkheid over van het rijk voor de internationale verplichtingen.

Datum
26 juni 2012
Documentnummer
3045526

M.b.t. de bijdrage van andere partijen is van belang het bod van 22 juni van de manifestpartners voor hun bijdrage aan de realisatie van het natuur- en landschapsbeleid. Ook van andere partijen dan de manifestpartners wordt verwacht dat een bijdrage wordt geleverd (bijvoorbeeld gemeenten of bedrijven) wordt verwacht dat een bijdrage wordt geleverd, door bijvoorbeeld cofinanciering of verdienmodellen. Met Brabant Water vindt overleg plaats over verruiming van de inzet van de grondwaterheffing om daarmee nadelige effecten van grondwaterwinningen op natuur te compenseren. Voor besteding van dit bedrag gelden wettelijke voorschriften; hierbij geldt dat een direct verband noodzakelijk is met het voorkomen en tegengaan van nadelige gevolgen van het onttrekken van grondwater en het infiltreren van water. Consequentie is dat dit bedrag niet ingezet kan worden voor secundaire natuurdoelen, maar wel ingezet kan worden voor het ecologisch herstel van het watersysteem, wat – zoals aangegeven in de nota – een belangrijke randvoorwaarde is voor het bereiken van de natuurambities.

De kosten voor de uitvoering van de nota (uitgaande van bovengenoemde besparingen en bijdragen van derden) bedragen incidenteel €249,5 mln. en structureel (jaarlijks) € 14,7 (bovenop de bedragen die reeds structureel begroot zijn). Deze kosten worden hierna toegelicht. Een beperkt deel hiervan kan bekostigd worden vanuit “Investerings ECL” uit het bestuursakkoord. Besluitvorming over toekenning van de middelen zal plaatsvinden bij de integrale afweging in het kader van de najaarsnota 2012.

Inzet “Investerings ECL”

Voorgesteld wordt het in het bestuursakkoord opgenomen budget van €22,4 mln. “Investerings ECL” als volgt in te zetten:

- 4% afdekking personeelslasten (€900.000);
- werkbudget 2012 voor uitvoering nota: € 500.000;
- inzet voor structurele kosten voor uitvoering nota: 3 x €7 mln. in de periode 2013-2015 (zie hierna).

Jaar	Bedrag	Product (nr. + naam en product)
2012	-500.000	31.03
2012	+500.000	03.03

Incidentele kosten

Wij gaan er vooralsnog vanuit dat door bovengenoemde maatregelen en acties de aankoop en inrichting van de EHS mogelijk is met een eenmalig provinciaal budget van €240 mln. Dit betekent dat door de eerder genoemde maatregelen en de bijdragen van derden een bedrag van €227 mln. bespaard respectievelijk opgebracht moet worden op een totaalbedrag van €467 mln. (zie onderstaand overzicht en bijlage 2 bij het dossier). Het is dan ook duidelijk dat het behalen van de ambities sterk afhankelijk is van de mate waarin we erin slagen om andere partijen te betrekken. Het bereiken van de in deze nota neergelegde ambities, kunnen we niet alleen en willen we niet alleen. Van andere partijen wordt verwacht dat zij de komende 15 jaar substantieel bijdragen aan het bereiken van de natuurdoelstellingen en met name de realisering van het provinciale deel van de EHS, inclusief de EVZ's.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Het bedrag van €227 mln. (= €119 mln. + €108 mln., zie tabel volgende pagina) dat bespaard respectievelijk opgebracht moet worden door derden voor het robuust netwerk bestaat uit onder meer:

- bijdragen derden voor aankoop provinciaal deel EHS (manifest-partners én anderen)
- niet alle grond in eigendom provincie
- goedkopere inrichting o.a. door aanpassing ambitiekaart
- goedkoper beheer o.a. door maximaal inzetten op procesbeheer
- benutten van (erf)pacht
- andere partijen betrekken

Op voorhand is niet zeker dat hiermee inderdaad €227 mln. euro mee opgebracht kan worden.

Overzicht incidentele kosten per doelstelling (in miljoenen euro's):

Doel	Kosten bij uitvoering nota bij "oude" uitvoering	Wat doen we minder / slimmer	Verwachte rijksbijdrage	Bijdrage derden, verdienmodellen etc	Hoeveel extra provinciaal budget is er nodig? (verschil)
Robuust netwerk	467	119	aankoop grond rijksdeel EHS	108	240
Biodiversiteit	8	0	0	0	8
Karakteristiek landschap	0	0	0	0	0
Verankering in samenleving	1,5	0	0	0	1,5
Beleid en Monitoring	0	0	0	0	0
TOTAAL	476,5	119	0	108	249,5

Onderzocht gaat worden op welke wijze deze middelen het meest efficiënt en effectief ingezet kunnen worden, rekening houdend met:

- de wet HOF (EMU-saldo);
- schatkistbankieren;
- zeggenschap van de provincie;
- spreiding van de middelen tot 2027 (lineair of gerelateerd aan uitvoeringsarrangementen, daarbij rekening houdend met de bijdrage van de manifestpartners en overige partijen; flexibiliteit is van belang aangezien ingestoken wordt op aansluiten initiatieven derden);
- voor- en nadelen van verschillende financiële en juridische constructies (bijvoorbeeld aansluiting bij Groenfonds of elders);
- overige risico's.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Ten aanzien van de spreiding van de middelen, is het van belang om de beschikbaarstelling van de taakstellende provinciale (eenmalige) bijdrage te koppelen aan het bereiken van de besparingen en de bijdragen van derden. Voor het bereiken van de ambities zijn nl. alledrie de componenten nodig (besparingen, bijdragen van derden en provinciale bijdrage). De provincie wil de Brabantse samenleving stimuleren om innovatieve initiatieven te ontwikkelen om de natuurdoelstellingen samen met de provincie te realiseren. Budgetten hiervoor zullen in de periode tot 2027 in tranches beschikbaar worden gesteld op basis van de voorgestelde initiatieven, zodat voorkómen wordt dat de provincie wel investeert maar de andere twee componenten achterblijven. Door deze fasering en koppeling, wordt het nieuwe denken en het nemen van medeverantwoordelijkheid maximaal geprikkeld. Besluitvorming over de provinciale bijdrage vindt plaats door PS bij het integrale afwegingsmoment van de najaarsnota (november 2012). Hierbij zal ook een voorstel worden gedaan voor deze fasering in relatie tot de totstandkoming van bijdragen van derden.

Aangesloten wordt op de besluitvormingsprocedure m.b.t. de fondsen en de 2e tranche investeringsagenda, waarbij wordt gekoerst op de najaarsbrief en de begrotingsbehandeling in het najaar:

1. (principe) besluit PS tot het instellen van fondsen bij de begrotingsbehandeling op basis van een integrale inhoudelijke en budgettaire afweging, waarbij de voorstellen getoetst worden aan de ijkpunten die PS heeft vastgesteld bij de Agenda van Brabant en die opnieuw bij het bestuursakkoord zijn bevestigd. In de voorstellen wordt expliciet uitgewerkt:
 - de inhoudelijke doelstellingen van het fonds;
 - de beoogde financiële omvang van het fonds en een onderbouwing hiervan;
 - de randvoorwaarden waaraan het fonds dient te voldoen;

- indicatie van de implementatie van het fonds inclusief verwachte tijdspad.
- 2. besluit PS tot oprichting van het fonds op het moment dat alle organisatorische, financiële en juridische aspecten zijn afgerond en er tot daadwerkelijke implementatie kan worden overgegaan.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Structurele kosten

Naast het eenmalig budget van €240 mln. voor de EHS (en €9,5 mln. voor enkele overige onderdelen) is er ook structureel budget nodig voor regelmatig terugkerende kosten, zoals het beheer van de EHS en het Stimuleringskader Groenblauwe diensten (Stika). Op basis van het in deze nota opgenomen onderdelen, zou bij ongewijzigde uitvoering jaarlijks een bedrag nodig zijn van €37,3 mln. per jaar. Verwacht wordt dat het rijk hier circa €10,5 mln. per jaar aan bijdraagt en overige partners circa €3.1 mln. per jaar (Stika). Via meer inzet op procesbeheer wordt circa €2 mln. per jaar bespaard op de beheerskosten, waardoor de totale kosten voor beheer uitkomen op 7,7 mln. per jaar (€ 14,6 minus €2 besparing en €4,9 rijksbijdrage). Voor meer informatie, zie bijlage 2 bij dit dossier.

Overzicht structurele kosten per doelstelling (in miljoenen euro's):

Doel	Kosten uitvoering nota bij "oude" uitvoering	Wat doen we minder / slimmer	Verwachte rijksbijdrage	Bijdrage derden, verdienmodellen etc	Al structureel in de begroting?	Hoeveel extra provinciaal budget is er nodig? (verschil)
Robuust netwerk	15	2	4,9	0	0	7,7
Biodiversiteit	6,5	0	3	0	0,5	3
Karakteristiek landschap	8,8	0	0	3,1	2,7	3
Verankering in samenleving	6,3	0	2,6	0	2,7	1
Beleid en Monitoring	0,7	0	0	0	0,7	0
TOTAAL	37,3	2	10,5	3,1	7	14,7

Zoals uit het overzicht blijkt, is voor het realiseren van de ambities uit de nota – bovenop het structurele budget dat al beschikbaar is binnen de provinciale begroting – jaarlijks €14,7 mln. extra nodig aan structurele middelen. Voor de jaren 2013-2015 is hiervoor via het bestuursakkoord €3 mln. per jaar beschikbaar voor de leefgebiedenaanpak en circa €7 mln. per jaar voor Investerings ECL (indien dit conform het voorstel hiervoor ingezet wordt; hierbij moet wel rekening gehouden worden met de reeds geaccordeerde voorfinanciering conform notitie EH-0100.)

In de periode 2013-2015 bedraagt het jaarlijks extra benodigde budget derhalve circa **€4,7 mln.** (= €14,7 minus €3 en €7). Vanaf 2016 (na afloop bestuursakkoord) is het verwachte jaarlijks extra benodigde budget **€14,7 mln.** Dit is ook afhankelijk van de besluitvorming n.a.v. de aangekondigde evaluatie, waarin onder meer de inzet van Stika en de leefgebiedenaanpak buiten de EHS meegenomen worden. Op termijn zal het benodigde budget voor beheer EHS enigszins toenemen naarmate meer EHS aangekocht en ingericht is: bij totale realisatie betreft dit een geleidelijke toename naar €2,2 mln. per jaar in 2027, waarbij overigens ook de rijksbijdrage toeneemt.

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Nadere toelichting bedragen

In bijgevoegde tabel (bijlage 2 bij dossier) zijn zowel het incidentele bedrag als het structurele bedrag nader toegelicht, waarbij is aangegeven hoe de bedragen berekend zijn en waar de besparingen op gebaseerd zijn. De opgenomen besparingen zijn taakstellend; als de besparingen of de bijdragen van derden niet gerealiseerd worden, zal de provincie niet automatisch de provinciale bijdrage beschikbaar blijven stellen en zeker niet automatisch meer bijbetalen, maar is een heroverweging aan de orde. In de nota is dan ook aangegeven (hoofdstuk 8) dat bij de tussentijdse evaluatie in 2017 onder meer aandacht geschonken zal worden aan de gerealiseerde natuurinvesteringen door derden en de mate waarin de voorziene besparingen ook daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Op basis van deze evaluatie wordt bepaald of het beleid bijgesteld moet worden.

In 2010 is door u krediet beschikbaar gesteld voor de voorfinanciering van gronden en is t/m 2014 budget beschikbaar gesteld om de rentekosten hiervan af te dekken. In de afgelopen jaren zijn t.l.v. het voorfinancieringskrediet gronden aangekocht. Definitieve afdekking van deze gronden (voor zover het EHS en geen ruilgrond betreft) is meegenomen in de hiervoor genoemde €240 mln. Met beschikbaarstelling van dit budget kunnen de gronden die gekocht zijn binnen de EHS en de ruilgronden benut worden voor realisatie van het provinciaal deel van de EHS. Als deze gronden worden ingezet voor het rijksdeel van de EHS zal hierover afrekening plaatsvinden met het rijk.

Voor een voortvarende uitvoering van het natuurbeluid is het noodzakelijk dat de gevraagde budgetten beschikbaar wordt gesteld na vaststelling van deze nota. Aangezien de nota zowel voortzetting van bestaand beleid als nieuwe beleidsonderdelen omvat, is het onwenselijk om te wachten met beschikbaarstelling totdat alle uitvoeringsprogramma's gereed zijn. Uiteraard dient besteding van de gevraagde budgetten plaats te vinden binnen de in de nota aangegeven kaders.

Resumerend:

De mate en het moment van realisatie van de ambities uit de nota ‘Brabant: Uitnodigend Groen’ zijn sterk afhankelijk van de volgende factoren:

- inzet van het rijk bij verwerving, inrichting en beheer van de nationale EHS;
- bijdragen van partners en het succes van verdienmodellen in de praktijk;
- andere werkwijze provincie;
- bereidheid van de provincie om eenmalig €249,5 mln. en structureel taakstellend €14,7 mln. beschikbaar te stellen.

Besluitvorming over toekenning van de middelen zal plaatsvinden bij de integrale afweging in het kader van de Najaarsnota 2012.

In bijlage 3 is een overzicht gegeven van consequenties voor de begroting. Deze wijzigingen zullen bij de Najaarsnota verwerkt worden.

2. Het voorstel

Wij stellen u voor te besluiten conform bijgaand ontwerp-besluit.

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant,
de voorzitter

de secretaris

prof. dr. W.B.H.J. van de Donk

drs. W.G.H.M. Rutten

Auteur: ir. D.A.M. (Masja) van de Ven, toestel (073) 681 2855

Bijgevoegd treft u de volgende bijlagen aan:

1. nota “Brabant: uitnodigend groen”
2. financiële bijlage
3. consequenties voor de begroting
4. overzicht reacties externe partijen (25 mei)
5. resultaten enquête 13 juni
6. brief bod manifestpartners (definitieve brief)

**Datum**

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Ontwerp-besluit 50/12 B

Voorgestelde behandeling :
PS-vergadering : 21 september 2012
Statencommissie : Commissie voor Ecologie en Handhaving,
31 augustus 2012

Onderwerp

Herziening Natuur- en Landschapsbeleid

Datum

26 juni 2012

Documentnummer

3045526

Directie

Ecologie

Bijlage(n)

6

Provinciale Staten van Noord-Brabant,

- gelezen het voorstel van Gedeputeerde Staten d.d. 26 juni 2012;
- gelet op het advies van de provinciale Commissie Ecologie en Handhaving, d.d. 31 augustus 2012;

besluiten:

- de nota “Brabant: Uitnodigend groen – provinciaal natuur- en landschapsbeleid 2012 – 2022” vast te stellen;
- de nota “Natuur- en Landschapsoffensief 2002-2012” in te trekken;
- van het budget “Investerings ECL” een bedrag van €500.000 beschikbaar stellen als werkbudget voor 2012 voor uitvoering van deze nota;
- het beschikbaar stellen van de overige benodigde middelen (incidenteel én structureel) voor uitvoering van deze nota mee te nemen in de integrale afweging bij de najaarsnota.

’s-Hertogenbosch, 21 september 2012

Provinciale Staten van Noord-Brabant,
de voorzitter

de griffier



Brabant: uitnodigend groen

Integrale provinciale natuur- en landschapsvisie 2012-2022

Voorstel van GS d.d. 26 juni 2012

Voorwoord

De provincie is – als gevolg van het decentralisatieakkoord natuur – nagenoeg geheel verantwoordelijk voor natuur en landschap in Brabant, een verantwoordelijkheid die wij zelfbewust op ons nemen. Zo stellen wij als enige provincie ons de ambitieuze taak om de ecologische hoofdstructuur - het robuuste Brabantse natuurnetwerk - in zijn geheel te realiseren, in weerwil van de recente bezuinigingen vanuit het rijk.

Onze ambities op het gebied van natuur en landschap komen voort uit onze duurzaamheidsstrategie en de wens om tot de Europese top van kennis- en innovatieregio's te behoren. Economische, sociaal culturele en ecologische ontwikkeling gaan in Brabant hand in hand. De ontwikkelingen gaan voorwaarts en niet ten koste van elkaar. Daarom nemen wij de verantwoordelijkheid voor natuur en landschap niet alleen. Wij nodigen andere overheden, organisaties, ondernemers en onderwijs uit om samen deze duurzaamheidsstrategie inhoud te geven. Dat vraagt om een aanzienlijke heroriëntatie en inspanning op inhoud, organisatie, samenwerking, realisatie, draagvlakverwerving en financiering van het Brabantse beleid voor natuur en landschap. Dit vergt niet alleen een andere manier van denken en handelen van de provincie, maar vraagt ook een veel actievere houding van de andere partijen die betrokken zijn bij natuur en landschap.

Deze nota “Brabant: uitnodigend groen” geeft de richting aan voor ons handelen in de komende jaren. Nadrukkelijk een richting, geen uitgestippelde route. Want de precieze route is nog niet bekend en wordt samen met partners vormgegeven. Hierbij betrekken we de partijen die al langer een actieve rol hebben op dit gebied, zoals terreinbeheerders en natuurorganisaties. Maar we nodigen ook ‘nieuwe’ partijen uit om samen met ons vorm te geven aan het uitvoeringsprogramma. In gezamenlijkheid komen we tot een realistische en gedragen uitvoering. Met als resultaat een Brabant dat uitnodigend groen is voor plant, dier, bewoner, bezoeker en ondernemer!



Johan van den Hout,
gedeputeerde Ecologie & Handhaving
Provincie Noord-Brabant

Inhoud

Bestuurlijke samenvatting	5
1 Veranderende omgeving, nieuw beleid	9
2 Overwegingen en uitdagingen	11
3 Een andere aanpak	14
3.1 Naar een nieuwe manier van werken	14
3.2 Samen aan de slag	14
3.3 Integrale gebiedsontwikkeling	16
3.4 Eenvoud en flexibiliteit	19
3.5 Kosteneffectief en efficiënt	20
3.6 Kennis en innovatie	23
4 Robuust natuurnetwerk	25
4.1 Ambitie	25
4.2 Huidige toestand	25
4.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?	27
5 Biodiversiteit brabantbreed	30
5.1 Ambitie	30
5.2 Huidige toestand	30
5.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?	31
6 Karakteristiek landschap	33
6.1 Ambitie	33
6.2 Huidige toestand	33
6.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?	34
7 Verankerd in de samenleving	37
7.1 Ambitie	37
7.2 Huidige toestand	37
7.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?	39
8 Monitoring en evaluatie	43
8.1 Ecologische monitoring	43
8.2 Evaluatie en beleidsmonitoring	43
9 Financiën	45
Bijlage 1: Overzicht belangrijkste wijzigingen	
Bijlage 2: Kaarten EHS	
Bijlage 3: Wet- en regelgeving	
Bijlage 4: Relatie andere beleidsvelden	

Bestuurlijke samenvatting

Een nieuwe koers voor de Brabantse natuur

In “Brabant: uitnodigend groen” wordt een nieuwe koers uitgezet voor versterking van de Brabantse natuur. Het bestuursakkoord laat er geen misverstand over bestaan dat de provincie het hele robuuste natuurnetwerk - de ecologische hoofdstructuur - wil afmaken. Dit in weerwil van het Rijk dat aanzienlijk gaat bezuinigen op het natuurnetwerk en haar inspanningen wil beperken tot strikte Europese verplichtingen. De Brabantse ambitie komt voor uit het TELOS-duurzaamheidsdenken, waarbij economische, sociaal-culturele en ecologische ontwikkeling hand in hand gaan en niet ten koste van elkaar. De financieel-economische crisis noopt tot temporiseren maar vooral tot nadenken hoe op een slimmere manier en meer betrokkenheid van de Brabanders de natuurambitie toch overeind kan blijven.

Meer waar voor minder geld

De nieuwe koers gaat vooral over de wijze van realisering van het robuuste natuurnetwerk en stelt het netwerk zelf niet ter discussie. Immers de ontwikkeling van robuuste natuurgebieden die met elkaar worden verbonden is het best denkbare concept om de natuur in ons dichtbevolkte en intensief gebruikte land ontwikkelingsruimte te geven. Echter de manier waarop het natuurnetwerk tot nu toe tot stand komt is omslachtig en daardoor duur. Het kan ook voor veel minder geld zonder per saldo op de kwaliteit in te boeten. De oorzaken liggen in het niet doorontwikkelen van het concept van het robuuste natuurnetwerk en de organisatie van de uitvoering.

Meer ruimte voor grootschalige natuurlijke ontwikkeling

De bedoeling van het creëren van een robuust natuurnetwerk is om de natuur meer eigen grootschalige ontwikkelingsruimte te geven, zodat de natuur meer haar eigen gang kan gaan. Hierbij passen ook predatoren en grote grazers (Big Five). We doen nader onderzoek naar de mogelijkheden en gaan een uitwerkingsplan opstellen over de introductie van grote zoogdieren. Het systeem van natuurbeheertypen is bedoeld als leidraad om aan te geven aan welke typen natuur er in een gebied gedacht kan worden, zonder precies vast te stellen welk type er waar moet komen. Dat zoekt de natuur zelf wel uit. In de praktijk is het systeem van natuurbeheertypen verworden van richtsnoer tot financieel afrekenmechanisme. Dat brengt veel bureaucratie met zich mee. Ook de minutieuze begrenzing van het natuurnetwerk is in de praktijk een probleem. Het staat praktische oplossingen, die tenminste een zelfde kwalitatief resultaat opleveren, in de weg. Vanzelfsprekend dienen natuurparels extra bescherming indien deze bij grootschalige ontwikkeling zouden worden bedreigd.

Samenhangende gebiedsaanpak

De organisatie van de uitvoering is voor veel verbetering vatbaar. Nu worden stukjes van het robuuste natuurnetwerk gespreid aangekocht. Vaak blijven ze nog vele jaren in agrarisch gebruik, waardoor grootschalig beheer pas op langere termijn mogelijk is en zichtbaar resultaat te lang uitblijft. Daar worden ook de burgers niet enthousiast van. Een aanzienlijke verbetering is mogelijk door per gebied aan te kopen en tegelijk de waterhuishouding op orde te brengen, de agrariërs een perspectief te bieden en de recreatieve inrichting bij de kop te pakken. Integraal ontwikkelen zal veel tijd besparen.

Vier keer zo snel en voor de helft van het geld

Een gebiedsaanpak alleen is niet voldoende. In een gebied zijn veel partijen betrokken bij de ontwikkeling: Rijk, provincie, gemeenten, waterschap, natuurbescherming, landbouw, recreatieondernemers, vrijwilligers enzovoorts. Vaak is er al bekend en opgeschreven wat te bereiken doelen zijn en ook wat de financiële middelen zijn.

De klassieke aanpak is om alle partijen aan het roer te laten staan bij de uitvoering. Dat maakt het varen wel erg moeilijk. Er zijn voorbeelden, zoals in het Kempen-Broek (Limburg), waarin een klein team de doelen voor de gebiedspartijen, in goed overleg met de afzonderlijke partijen, uitvoert en tweemaandelijks resultaatverantwoording aflegt. Het proces gaat vier keer zo snel en voor de helft van het geld. Zien is geloven, het kan echt. Kenmerken van het succes? Het project wordt risicodragend door een ondernemend team in mandaat uitgevoerd. De bestuurders hebben gesproken en doen een stap opzij om een deskundig team de ruimte te geven. Kenmerken van het team? Betrouwbaar, gedreven door visie en passie, uit op resultaat en belangstelling voor de mensen in het gebied. Na vijf jaar wordt het project ingericht overgedragen en zijn er de nodige projecten samen met de bewoners van het gebied opgezet en uitgevoerd. Een voorbeeld dat navolging verdient.

Een zwaluw maakt nog geen zomer. Het kan in meerdere vormen en samenstellingen. De provincie daagt samenwerkende gebiedspartijen uit om met vergelijkbare voorstellen te komen en is graag bereid een stap opzij te doen. Niet om de bureaucratie te verplaatsen, maar om duizend bloemen te laten bloeien en natuurontwikkeling betaalbaar te houden. Dit is ook van toepassing op Nationale Parken. Nu het Rijk daar de handen van aftrekt is het geen automatisme dat de provincie die taak overneemt. De uitdaging ligt vooral bij de regio om op een innovatieve manier de parken te ontwikkelen samen met actieve bewoners in de streek.

Als het niet kan zoals het moet, moet het maar zoals het kan

In gebiedsprojecten blijkt de strikte toepassing van het provinciaal ruimtelijk beleid nogal eens een rem op de ontwikkeling, ook als die meerwaarde oplevert voor de natuur. Dat komt door een strikte begrenzing van het robuuste natuurnetwerk en de lange procedures om daar bij een goed plan van te kunnen afwijken. Als economische ontwikkelingen in de nabijheid van het natuurnetwerk aantoonbaar tot meerwaarde voor de natuur leiden en maatschappelijk een breed draagvlak hebben dan wil de provincie daarvoor de ruimte bieden. In het koersdocument van de provincie is dat al aangegeven. Het is geen kwestie van met minder genoeg nemen, maar op een andere wijze tenminste hetzelfde eindresultaat voor de natuur bereiken. Daarbij zijn de mogelijkheden in het deel van het robuuste natuurnetwerk waarvoor Europese verplichtingen gelden vooralsnog beperkter dan in het deel dat voor rekening van de provincie Noord-Brabant wordt genomen. Het is eigenlijk geen kwestie van ja-mits of nee-tenzij, maar onbevangen kijken naar te realiseren maatschappelijke meerwaarde voor het natuurnetwerk in combinatie met economische functies.

Synergie economie en natuur

Particulieren en bedrijven kunnen zeker ook een aanzienlijke bijdrage leveren aan natuurontwikkeling. SER Brabant ziet in haar visie: Economie en Natuur in Brabant- Samen Slimmer Investeren, kansen om synergie te bewerkstelligen bij het verbinden van economie en

natuur. Concrete voorbeelden zijn er nog weinig maar het aanbod ligt er en verdient de ruimte, zeker als ondernemers, onderwijs en overheid elkaar daarin steunen. Ieder vanuit eigen visie en expertise, dat kan onverwachte resultaten opleveren. Het vraagt om een praktische uitwerking bij voorkeur aansluitend op andere gebiedsinitiatieven.

Samen met bewoners en bezoekers

Het organiseren van de betrokkenheid van de Brabanders is van groot belang, nu uit enquêtes blijkt dat op de prioriteitenlijstjes van bezuinigingen, natuur hoog scoort. De natuurdiscussie is zo abstract geworden dat de betrokkenheid van de mensen is afgenomen, terwijl het bezoek aan natuurgebieden juist toeneemt. Dat vraagt om initiatieven samen met de mensen. Het merendeel van de natuurgebieden is waardevol gemeenschapsbezit, maar wordt niet als zodanig ervaren. Uitverkoop van de natuur is niet de oplossing maar het organiseren van betrokkenheid door concrete projecten met scholen, natuurvrijwilligers, heemkundekringen.

Wie zal dat betalen

Bij instandhouding van de Brabantse natuurambitie moet er bovenop de Europees verplichte natuur 3100 ha robuust Brabants natuurnetwerk worden gerealiseerd. De investering daarvoor bedraagt 240 miljoen euro, dat is gemiddeld 16 miljoen euro per jaar. De jaarlijkse beheerlasten lopen op tot 15 miljoen euro in 2027. Mogelijk kan een deel van de droge ecologische verbindingszones via het Europese gemeenschappelijk landbouwbeleid worden geëffectueerd. Het gaat daarbij om het realiseren van houtsingels, overhoeken en ruigtestroken.

Realisering van het volledige robuuste natuurnetwerk is onder een drietal voorwaarden mogelijk. Op de eerste plaats wordt de eindtermijn van realisering verlengd. Deze wordt verlegd van de oorspronkelijke datum van 2018 naar 2027, een periode van 15 jaar. Dat zijn na deze, nog drie provinciale bestuursperioden.

Op de tweede plaats wordt de aanpak van realisering gewijzigd. We zetten in op innovatieve aanbesteding van integrale gebiedsaanpak, waarbij het accent weliswaar ligt op de realisering van natuurdoelstellingen, maar waarbij ook landbouw, waterbeheer, recreatie etc. hun voordeel hebben. Zo kunnen bijvoorbeeld kleine gebiedsteams worden ingezet, waarbij de uitvoerende partij risicodragend deelneemt. Na vaststelling van de concrete gebiedsdoelstellingen verlenen we – al dan niet samen met de partners in de streeknetwerken – mandaat voor de uitvoering en het beschikbare budget, waarover periodiek verantwoording wordt afgelegd.

De grote efficiencywinst kan niet in een keer gehaald worden. Natuurbeschermingsorganisaties, waterschappen en de ZLTO hebben aangegeven ook met een bod te komen om de Brabantse natuurambitie te realiseren. Van gemeenten mag ook een bijdrage worden verwacht.

Ondernemers hebben in het SER advies aangegeven dat zij bereid zijn de synergie van economie en natuur op te zoeken. Het resultaat is moeilijk te kwantificeren, maar moet toch met vereende krachten de begroting sluitend kunnen maken. Dit alles indachtig het provinciale koersdocument waarin meer en soepeler ruimte wordt geboden voor innovatieve plannen die tenminste een gelijkwaardige ecologische meerwaarde opleveren. Bij elkaar is het realistisch te veronderstellen dat de Brabantse begroting voor natuur sluitend is te maken.

1 Veranderende omgeving, nieuw beleid

De toenemende behoefte aan recreatie en ontspanning, het belang van een duurzame economische groei en de wens voor nieuw ondernemerschap in een groene omgeving vragen om een natuurbeleid dat met deze ontwikkelingen meebeweegt. Ook de forse rijksbezuinigingen op het gebied van natuur en landschap in combinatie met de decentralisatie van rijkstaken naar de provincie maken een aanpassing van provinciaal beleid noodzakelijk. Uit het evaluatierapport Toestand van de Brabantse Natuur 2012 blijkt dat de achteruitgang van de biodiversiteit nog niet is gestopt. Bovendien eindigt de looptijd van het huidige Natuur- en Landschapsoffensief eind 2012. Een herziening van het natuur- en landschapsbeleid is dan ook gewenst.

De provincie wil natuur en landschap een plek geven midden in de samenleving en ten goede laten komen aan alle Brabanders. Natuur en landschap zijn essentieel voor een goed leef- en vestigingsklimaat en dragen bij aan de gezondheid van de Brabanders. Naast de intrinsieke waarde van natuur, gaan we de bijdrage van natuur aan maatschappelijke en economische doelen en vice versa meer centraal stellen. Door meer nadruk op de recreatiemogelijkheden, belevingswaarde, vrijetijdseconomie en verruiming van de gebruiksmogelijkheden willen wij er voor zorgen dat het draagvlak in de samenleving voor natuurbeleid toeneemt. Een natuurbeleid dat ook bijdraagt aan de gezondheid van de Brabanders en de ontwikkeling van Brabant, nu en in de toekomst.

Er zijn onzekerheden. De doorwerking van het decentralisatie-akkoord met het rijk is nog niet afgerond. De kosten van hydrologische maatregelen in het kader van de Programmatische aanpak stikstof zijn nog niet duidelijk. Ook laat de in ontwikkeling zijnde nieuwe Wet Natuur en daarmee de consequenties voor de provincie nog even op zich wachten. De hervorming van het Europees landbouwbeleid voor de periode 2014-2020 (GLB) is nog in volle gang. Deze hervorming zal grote consequenties hebben voor de landbouw maar biedt tegelijk kansen voor natuur en landschap in Brabant. Ook al zijn deze ontwikkelingen nog niet uitgekristalliseerd, toch kiezen wij ervoor om nu een vernieuwde visie en ambitie voor het natuur- en landschapsbeleid uit te brengen. Dat doen we in deze kaderstellende nota, waarin we de richting aangeven die wij op willen met natuur- en landschap in een Brabant dat we gaan ontwikkelen als innovatieve kennisregio. Dit geeft ook sturing aan onze inbreng richting rijk en Europa.

Wat willen we bereiken (ambitie) ?

We willen natuur en landschap vanuit hun intrinsieke waarde beschermen en een plek geven midden in de samenleving zodat ze ten goede komen aan alle Brabanders. Een Brabant met een grote variëteit aan landschappen, gegrond in de eigen geschiedenis of juist modern, waar we trots op zijn. Bewoners en bedrijven waarderen deze variëteit zeer. We willen een Brabantse natuur en landschap die uitnodigen tot beleven, ontspannen en bewegen, mede dankzij de goede toegankelijkheid en voorzieningen voor fietsen en wandelen. We waarderen de inzet van vrijwilligers. Burgers en ondernemers worden in staat gesteld de baten van natuur en landschap te benutten en willen hier ook in investeren. Zo leveren wij een bijdrage aan gezondheid, welbevinden, sociale cohesie en economie in Brabant. Voor dit alles moet de ‘basis’ op orde zijn: we hebben een samenhangend netwerk van natuurgebieden gerealiseerd en beschikken over een

grote variëteit aan dier- en plantensoorten. Goed milieu- en waterbeheer zijn daarbij randvoorwaarden.

Daarom blijven we ons inzetten voor:

1. een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden inclusief verbindingen;
2. behoud en herstel van biodiversiteit Brabantbreed van stad tot land;
3. een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten gericht op een goed leef- en vestigingsklimaat;
4. verankering van natuur en landschap in de samenleving, in samenhang met economische en sociale culturele ontwikkelingen in een ruimtelijke context.

Onze ambitie is per onderdeel uitgewerkt in de hoofdstukken 4 tot en met 7.

Hoe gaan we dit bereiken (uitvoeringsstrategie) ?

Bij de uitvoering gaan we de maatschappij (mens én economie) nadrukkelijker betrekken. Waar wij voorheen vaak zelf het beleid plus de uitwerking bepaalden, gaan wij nu meer gelijkwaardige partnerschappen aan. Wij nodigen burgers en bedrijven uit om medeverantwoordelijkheid voor natuur en landschap te nemen, waarbij we meer ruimte bieden voor lokale, in de streek gedragen initiatieven. We leggen meer nadruk op maatwerk dan op een procedurele uitvoering. We gaan kosteneffectiever, efficiënter en innovatiever aan de slag en bieden meer flexibiliteit, samen met andere partijen, waarbij we wel onze doelen voor ogen houden. Onze aanpak is uitgewerkt in hoofdstuk 3 en werkt door in de daaropvolgende hoofdstukken.

Deze nota biedt de kaders, de richting voor de periode 2012-2022. De vervolgstap is om deze samen met andere partijen verder uit te werken in uitvoeringsprogramma's. Wij nodigen iedereen van harte uit daar aan mee te werken, om vanuit onze gezamenlijke belangen te komen tot een uitnodigend groen Brabant.

2 Overwegingen en uitdagingen

Bij de totstandkoming van deze kadernota zijn wij uitgegaan van de volgende overwegingen en uitdagingen:

- Wij streven naar een duurzame welvaart en welzijn in veranderde omstandigheden met als hoofddoel tot de Europese top van kennis- en innovatieregio's te blijven behoren. Vanuit die ambitie concentreert de provincie zich onder meer op het leef- en vestigingsklimaat van Brabant. Eén van de speerpunten hierbij is een robuuste en veerkrachtige natuur. Natuur en landschap maken onderdeel uit van de basis, die “op orde” moet zijn (Agenda van Brabant). Via participatie, maatwerk en procesaanpak maken we werk van het vitaal, aantrekkelijk, leefbaar en gezond houden van het Brabantse platteland (Koersdocument Stad en Platteland). We hechten aan een integrale aanpak en blijven investeren in natuur en landschap, waarbij realisatie van de ecologische hoofdstructuur uitgangspunt blijft (Bestuursakkoord “Tien voor Brabant”).
- Maatschappelijk draagvlak voor en betrokkenheid bij natuur en landschap is een noodzaak om de ambitie op langere termijn overeind te houden. Adviezen van externe partijen zijn daarom belangrijk geweest bij het opstellen van deze nota. Zo geven o.a. adviezen van de SER Brabant (“Economie en Natuur in Brabant”) en de landelijke Taskforce Biodiversiteit (“Groene Groei”) mede richting aan het beleid. Het SER-advies noemt het hanteren van de nieuwe verantwoordelijkheidsverdeling tussen publiek en privaat, waarbij de overheid haar regulerende rol durft los te laten, en de ‘cross-overs’ tussen natuur en de economische sectoren waaraan zowel natuur als economie verdienen, als meest ingrijpende uitdagingen voor het te formuleren natuurbeleid. Zij gaat daarbij uit van gelijkwaardigheid van natuur en economie en de meerwaarde van natuur en landschap voor de regionale economie. Expliciet moet verbinding worden gezocht tussen de belangen van de ondernemers en de doelstellingen voor natuur en landschap. SER Brabant ziet met name kansen voor de koppeling van groen met bedrijvigheid in de stedelijke gebieden, waar de verdiencapaciteit van de Brabantse economie ligt. Ook houden we nadrukkelijk rekening met het manifest “Het Brabantse buitengebied in een metropolitane omgeving” (hierna: manifest Brabants Buitengebied). Dit manifest is gezamenlijk opgesteld door Brabants Landschap, Noord-Brabantse Waterschapsbond, ZLTO, Brabants Particulier Grondbezit, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, ANWB en de Brabantse Milieufederatie.
- De discussie in het natuurbeleid over ‘mens of natuur centraal’ betreft een schijntegenstelling. Sinds de prehistorie heeft de mens zijn natuurlijke omgeving omgevormd tot een cultuurlandschap met grote natuurwaarde. Dit landschap is van groot belang voor de samenleving. Aan de ene kant uit zich dat in natuurbeleving en ontspanning als noodzakelijk tegenwicht voor de stadse drukte, met inmiddels bewezen positieve effecten op lichamelijke en geestelijke gezondheid. Natuur zonder karakteristieke planten en dieren heeft weinig belevingswaarde. Aan de andere kant is een gevarieerde biodiversiteit een bestaansvoorwaarde voor de mens (duurzame voedselproductie en sterke rassen, grondstoffen, zuiveringsprocessen, drinkwater, nieuwe producten etc.). Het verlies aan biodiversiteit is daarom meer dan het

verlies aan soorten alleen. Het tast ook de welvaart en het welzijn in onze samenleving aan. We zijn dan ook aan de generaties na ons verplicht om zorgvuldig om te gaan met het ecologisch erfgoed. Behoud van biodiversiteit – waarvoor een robuust netwerk van natte én droge natuurgebieden en cultuurhistorische landschappen noodzakelijk zijn – is goed te combineren met een aantrekkelijke groene omgeving met positieve effecten op leefbaarheid, gezondheid, ontspanning en een goed vestigingsklimaat.

- We houden vast aan de belangrijkste basis voor het Brabantse natuurbeleid: natuurgebieden robuuster maken en met elkaar verbinden. Het belang daarvan wordt wetenschappelijk ondersteund en het ecologisch effect daarvan is succesvol gebleken. Een robuust netwerk maakt het verspreiden van flora en fauna mogelijk, voorkomt inteelt, biedt een buffer voor kwetsbare gebieden en kan bovendien de effecten van klimaatverandering opvangen. Maar het eindplaatje van dit robuust netwerk is niet in beton gegoten: niet alles is tot in lengte van dagen planbaar. We zetten in op het benutten van energie uit de samenleving. De realisatie wordt over meerdere jaren gespreid en we gaan flexibeler om met de begrenzing en natuurbeheertypen (Bestuursakkoord). Dit vraagt om duidelijke doelstellingen en een heldere stellingname van ons. Het streefbeeld is en blijft dan ook het realiseren van de ecologische hoofdstructuur in de volledige omvang, als noodzakelijk instrument voor een gevarieerde biodiversiteit en een robuuste natuur. Robuuste beeksystemen vervullen hierbij een belangrijke verbindende rol. Wel kan de realisering van het natuurnetwerk efficiënter en effectiever. De manier van werken kan eenvoudiger en flexibeler, en daarmee ook goedkoper.
- De ecologische hoofdstructuur vormt één geheel, een natuurnetwerk. Vanwege de verdeling van verantwoordelijkheden en financiële middelen vanuit het rijk, maken we onderscheid tussen enerzijds de bestaande gebieden plus het te realiseren deel waarvoor internationale verplichtingen gelden zoals die volgen uit onder andere Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water (rijksdeel EHS) en anderzijds het overige deel (provinciaal deel EHS). Beoordeling van een zelfde activiteit kan in rijks- en provinciaal deel anders uitvallen; in bijvoorbeeld een Natura2000-gebied moet ook altijd rekening worden gehouden met de Europese regels.
- Een natuurnetwerk kan beter functioneren als meer gebruik wordt gemaakt van natuurlijke processen zoals predatie, begrazing en het herstellen van kringlopen door bijvoorbeeld het toestaan van successie. Het achterlaten van dood hout maakt hier onderdeel van uit. Dit noemen we *procesbeheer*. Een robuust natuurnetwerk is veel klimaatbestendiger (te maken) dan een verzameling van versnipperde natuurgebieden. Het biedt betere mogelijkheden op wederzijdse afstemming op hydrologische systemen. Belangrijk is dat de natuurgebieden voldoende aaneengesloten zijn en dat de inrichting en beheer zodanig zijn dat zich natuurlijke processen kunnen voltrekken. Waar dit belangrijk is voor biodiversiteit, beleving, cultuurhistorie of archeologie grijpen wij meer in op de natuurlijke processen, het zogenaamde *patroonbeheer*.
- De ecologische kwaliteit van natuur en landschap is mede afhankelijk van de omgevingsfactoren. Goed milieu- en waterbeleid zijn een randvoorwaarde voor het natuurbeleid. Een groot deel van de EHS bestaat uit waterafhankelijke natuur in natte

natuurparels. Voor een aantal natuurgebieden in Brabant gelden ook Europese verplichtingen zoals de doelstellingen vanuit de Kaderrichtlijn Water die uiterlijk in 2027 behaald moeten worden. Het hierin vastgelegde ambitieniveau staat niet ter discussie. Dit betreft ook de realisatie van de gewenste grond- en oppervlaktewaterstanden (GGOR) in de natte natuurparels.

- De financiële situatie om natuur aan te kopen, in te richten en te beheren is door het decentralisatie-akkoord aanzienlijk verslechterd. Ook de algemene economische situatie vereist reflectie en prioritering.

3 Een andere aanpak

3.1 Naar een nieuwe manier van werken

Het bereiken van de natuurdoelstellingen kunnen we als provincie niet alleen en willen we niet alleen. Meer dan voorheen is samenwerking met andere partijen noodzakelijk waarbij op een ondernemende wijze gezocht wordt naar integrale oplossingen. Dit is een weg die al ingeslagen is (zie ook de voorbeelden in het kader), maar in de praktijk nog breder toegepast moet worden en verder vorm moet krijgen. Dit vergt zowel voor de provincie als voor de andere partijen een werkwijze die gebaseerd is op samenwerking, integraliteit en ondernemerschap. Ondernemerschap vereist denken in termen van kosteneffectiviteit en efficiëntie, waarbij ruimte is voor innovatie en initiatieven met meerwaarde. Eenvoud en flexibiliteit in regelgeving kan daaraan bijdragen. In dit hoofdstuk wordt deze werkwijze nader toegelicht.

Vernieuwend denken en handelen in de praktijk

In Het Groene Woud en Kempen-Meierij worden nieuwe vormen van samenwerking tussen boeren en terreinbeherende instanties gerealiseerd. De agrarische ondernemers (30 – 50 in aantal) realiseren en beheren natuur op hun eigen bedrijf op een oppervlakte van 300 – 500 ha. De samenwerkingsovereenkomst levert meerwaarde op in termen van natuur en biodiversiteit, agrarische productie, bedrijfsverbetering, financieel rendement en maatschappelijk draagvlak. De beheerplannen worden in gezamenlijkheid opgesteld en hebben betrekking op meerjarige afspraken tussen groepen boeren en de terreinbeherende instanties. Door het beheer uit te laten voeren door agrarische ondernemers en het verwaarden van reststromen (biomassa) in de bedrijfsvoering worden kosten bespaard. Aan de samenwerking nemen deel: Biologische Productencoöperatie Kempen-Meierij en Agrarische Natuurvereniging Het groene Woud, Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Brabantse Milieufederatie, Provincie Noord-Brabant en het ministerie van EL&I.

Een ander voorbeeld: de Westelijke Langstraat. Agrarische ondernemers en Staatsbosbeheer ontwikkelen hier nieuwe vormen van samenwerking gericht op een duurzaam beheer en gebruik van het natuur- en agrarisch cultuurlandschap. Via de samenwerking beogen de partijen een efficiënter en kwalitatief beter beheer van natuur en landschap te ontwikkelen, een impuls te geven aan de biodiversiteit, de omgevingskwaliteit voor natuur te verbeteren, het gebruik en beleving van natuur te verhogen en bij te dragen aan een betere landbouwstructuur. Het bodem- en watersysteem staat daarbij centraal. Staatsbosbeheer draagt – onder voorwaarden – een deel van de zeggenschap over het operationele beheer van het gebied over aan de lokale ondernemers en hun organisaties.

3.2 Samen aan de slag

De doelstellingen van het beleid voor natuur en landschap kunnen en willen we als provincie niet alléén realiseren. Dit is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheden, ondernemers, onderwijs en omgeving. Draagvlak en betrokkenheid in de samenleving voor natuur en landschap

is daarvoor essentieel. Samenwerking is de beste manier om resultaten te boeken. De verbrede kijk op de waarde van natuur brengt met zich mee dat we met nieuwe partijen te maken krijgen en op zoek gaan naar gezamenlijke belangen. We zullen daadkrachtige en innovatieve allianties aangaan en werken samen op basis van wederzijds vertrouwen. Dit betekent voor de provincie dat zij haar traditionele regierol deels loslaat. Daarbij respecteren we ieders rol en gaan er van uit dat alle partijen die optimaal invullen. Alliantievorming is steeds vaker nodig om goede resultaten te boeken voor het in stand houden van natuur op de langere termijn. Het Manifest 'Brabants Buitengebied' benadrukt het belang van samenwerking voor een landschap dat ruimte biedt aan de agrarische ondernemer, de recreant en een rijke biodiversiteit. We hebben goede ervaringen met allianties zoals bij Rood voor groen, stadslandbouw, beheer van natuur door agrariërs, landgoederen, landschapsfinanciering. Zij leiden tot verrassende, innovatieve resultaten. Allianties waarvan we veel verwachten en waar we op (blijven) inzetten zijn die met gemeenten, waterschappen, terreinbeherende organisaties, zorginstellingen, gezondheidsorganisaties, onderwijs, particuliere grondeigenaren en bedrijfsleven waaronder landbouw, drinkwater-bedrijven, recreatie en toerisme.

Het benutten van energie, kracht en expertise uit de samenleving en inspelen op initiatieven uit de maatschappij vereist dat we aansluiten bij de wensen uit de samenleving. Dat kan betekenen dat we concessies moeten doen op de resultaten voor natuur en landschap, voor zover er geen Europese verplichtingen gelden. Het kan zijn dat we de regie voor natuur en landschap deels uit handen geven. SER Brabant geeft in haar advies "Economie en Natuur in Brabant" aan dat het bedrijfsleven bereid kan zijn om te investeren in natuur en landschap. Gezamenlijk zoeken we naar kansen die voor zowel natuur als het bedrijfsleven tot winst leiden.

De basis voor samenwerking is de waardering die burgers hebben voor de natuur, de baten die natuur biedt voor burgers en de economische waarde voor ondernemers. Ondernemers zien in toenemende mate kansen om inkomsten te genereren met behulp van natuur en landschap. Nieuwe marktkansen liggen er bijvoorbeeld op gebied van beleving, ontspanning, duurzaam geproduceerd voedsel, streekproducten met regionale identiteit, gezondheid, zorg en energie. Ook hebben ondernemers belang bij een groene omgeving omdat die van positieve invloed is op hun marktkansen en het aantrekken van hoogwaardige arbeidskrachten. De verbindingen tussen natuur en ondernemen zijn goed voor de economie van Brabant. Ook voor het agrarische bedrijfsleven zijn er nieuwe mogelijkheden om aan natuur te 'verdienen'. We maken met ondernemers afspraken waar hun bedrijfsbelangen en natuur en landschap beter van worden. De rol van de overheid in deze samenwerking is eerder faciliterend en verbindend dan regisserend. Faciliteren zal steeds minder financieren inhouden en zich richten op het leveren en makelen van kennis (bijvoorbeeld via een kennisknooppunt), het leggen van contacten tussen belanghebbende partijen en gemeenten te wijzen op hun rol en invloed. Waar samenwerking tussen gemeenten niet 'vanzelf' tot stand komt, zullen wij dit actief stimuleren door gemeenten tot samenwerking te verleiden en duidelijke afspraken hierover vast te leggen. Het resultaat staat voorop en de weg waarop dit tot stand komt, ligt meer bij de initiatiefnemer. Als provincie gaan we dus meer loslaten.

Mensen genieten van de natuur en het brengt hen ontspanning. Daarnaast delen veel mensen de zorg voor de toestand van de natuur. Om deze redenen zijn vrijwilligers bereid om mee te denken en te werken aan de inrichting en beheer van natuurgebieden en landschap. In toenemende mate willen mensen zich inspannen om de eigen woonomgeving aantrekkelijker te maken door vergroening van de wijk, en meedenken over inrichting en beheer van openbaar groen, waardoor ook meer biodiversiteit gecreëerd wordt.

Veel activiteiten waarvoor vrijwilligers zich inzetten, maken gebruik van subsidies. Deze subsidies zullen in de toekomst drastisch afnemen. Het is nu zaak om de energie van mensen en groepen te bundelen, met als doel ook zonder subsidie zaken voor elkaar krijgen (de energieke samenleving). De overheden (provincie, gemeenten en waterschappen) zullen dit proces van doelgerichte samenwerking met vrijwilligers op gang moeten brengen.

Natuurkwaliteit en biodiversiteit, identiteit van het landschap, voldoende en schoon water zijn collectieve waarden en de overheid blijft hier altijd een verantwoordelijkheid voor dragen. De overheid heeft ook instrumenten tot haar beschikking die andere partijen niet hebben, zoals wet- en regelgeving en planologische instrumenten. Wanneer deze waarden in het geding zijn, dan nemen wij onze verantwoordelijkheid. Regelgeving blijft nodig, maar uitgangspunt is dat doelen zoveel mogelijk via draagvlak en eigen verantwoordelijkheid worden bereikt.

Verklaring van Altena

Veertien organisaties in het Land van Heusden en Altena hebben elkaar gevonden in de gezamenlijke overtuiging dat er een duurzame, innovatieve kwaliteitsslag in de regio mogelijk is door versterkte samenwerking en krachtenbundeling. In de zgn. Verklaring van Altena geven zij aan een actieve rol te willen spelen in integrale gebiedsontwikkeling van het Land van Heusden en Altena. Inmiddels heeft de Verklaring geleid tot een Kansenskaart voor de regio, waarin de gezamenlijke ambities van de ondertekenaars is opgenomen als opmaat voor een gezamenlijke streekontwikkeling van een regio met energie. De Kansenskaart geeft een overzicht van lopende en nieuwe projecten, hun ruimtelijke implicaties en samenhang en een beeld van de kwaliteiten en perspectieven van het land van Heusden en Altena. De uitvoering van de projecten en opstarten van nieuwe initiatieven wordt ondersteund door een regionaal programmteam.

3.3 Integrale gebiedsontwikkeling

Noord-Brabant heeft een intensief grondgebruik waardoor de gebruiksfuncties en hun belangen nauw met elkaar zijn verweven. Natuur en landschap zijn vrijwel altijd onderdeel van gebiedsontwikkelingen of de aanleiding ervoor. Bij integrale gebiedsontwikkeling streven we naar een balans tussen de ecologische, economische en sociaal-culturele belangen. Lokaal kan door omstandigheden één van deze belangen prevaleren, maar op regionale schaal moet er sprake zijn van evenwicht. Ook vanuit het oogpunt van kostenefficiëntie en rendement verkiezen we een integrale aanpak boven een sectorale, teneinde meerdere belangen te dienen door slimme combinaties van maatregelen. De noodzaak om het grondgebruik te optimaliseren wordt de komende decennia alleen maar groter vanwege de discussie over voedselproductie en

verduurzaming van de landbouw (o.a. uitvoering advies Commissie Van Doorn), ruimte voor wonen, werken, ontspannen en infrastructuur, de gevolgen van klimaatverandering en het veilig stellen van natuur en landschap. We moeten daarom toe naar slimme functiecombinaties en het onderling rangschikken van functies op een wijze waarop ze elkaar versterken in plaats van dat ze elkaar in de weg zitten. Natuur en landschap bieden veel aanknopingspunten voor het samengaan met andere functies. Deze benadering sluit aan bij de aanbevelingen voor gebiedsontwikkeling 3.0. uit het advies van SER Brabant. Hiermee wordt bedoeld dat de overheid in een aantal Brabantse economische kerngebieden meer ontwikkelruimte zou moeten bieden voor economische groei in ruil voor investeringen in natuur en landschap door het bedrijfsleven. Wij gaan hierover met de ondernemers in gesprek.

Onze ervaringen met de realisatie van natuur- en landschapsdoelen via een gebiedsgerichte aanpak zijn dermate positief dat we in de komende jaren hierop versterkt zullen inzetten. We betrekken daarbij private en publieke partijen en volgen bij voorkeur de ‘mutual gains approach’, ook wel brede belangenbenadering genoemd. De afweging tussen de belangen kan per gebied verschillend uitpakken. Deze ruimte moet er zijn, maatwerk per gebied is wenselijk.

Bij gebiedsgerichte aanpak wordt onderscheid gemaakt in het spoor integrale gebiedsopgaven (waaronder de drie Landschappen van Allure) en het spoor streeknetwerken. In de *gebiedsopgaven*, waar een prominent provinciaal belang aan de orde is, neemt de provincie de leiding voor het proces en zet relatief veel capaciteit en financiële middelen in. De negen integrale gebiedsopgaven zijn opgenomen in de Structuurvisie: De Levende Beerze, Grenscorridor N69, Waterpoort, Brabantse Wal, Brainport-Oost, De Peelhorst, Het Groene Woud, N65 en de Oostelijke Langstraat. Natuur en landschap zijn in elke opgave onderdeel van de gebiedsontwikkeling. Bij de Levende Beerze, Brabantse Wal, Groene Woud, Peelhorst en Waterpoort ligt er een extra accent op natuur en landschap.

Een *netwerk van energie* (zoals bedoeld in het Koersdocument Stad en Platteland) is een regionaal vrijwillig samenwerkingsverband waarbij de regio zelf het initiatief neemt en afspraken maakt. De regio trekt en de provincie volgt en brengt de provinciale belangen (waaronder natuur en landschap) in.

SER Brabant pleit in haar advies over de integratie van economie en natuur voor integrale gebiedsontwikkeling. Dit biedt mogelijkheden voor actieve betrokkenheid van het bedrijfsleven bij de ontwikkeling van natuur en landschap en ook om hierin verantwoordelijkheid te nemen.

Daarbij legt zij het accent op:

- in enkele economische topregio's met bedrijven werken aan gebiedsontwikkeling waarbij economie én natuur en landschap in harmonie worden versterkt (gebiedsontwikkeling 3.0);
- werken aan gezamenlijke oplossingen in gebieden waar economie en natuur botsen;
- stimuleren van nieuwe economisch gedreven initiatieven die gepaard gaan met investeringen voor natuur en landschap;
- stimuleren van de ontwikkeling van groene bedrijventerreinen.

Wij ondersteunen deze aanbevelingen en gaan in samenwerking met SER Brabant en BZW stappen zetten om deze voornemens om te zetten in daden. Daarbij gaan we allianties aan met onder meer de Brabant OntwikkelingsMaatschappij (BOM), RECRON, Vereniging

Industriewater, drinkwaterbedrijven, parkmanagers en individuele bedrijven. Om innovatie- en transitietrajecten in meer algemene zin en nieuwe verdienrichtingen in het bijzonder op gang te brengen, handelen we vanuit de basishouding van “ja-mits” in plaats van “nee-tenzij”. We zijn bereid experimenteerruimte (bestuurlijk, planologisch) aan te bieden. Wij zullen vooraf de juridische kansen en risico’s hiervan verkennen.

Kempen-Broek

In het Kempen-Broek – een serie natuurgebieden in het grensgebied van Belgisch en Nederlands Limburg en Brabant – werken partijen al twintig jaar aan de versterking van natuur en recreatie. Met het klimaatproject worden nieuwe stappen gezet om losse natuurgebieden met elkaar te verbinden en schoon water daarbinnen beter vast te houden. Hoog op de agenda van het nieuwe klimaatproject staat de verwerving van de laatste paar honderd hectaren landbouwgrond. Via vrijwillige kavelruil zorgt dit klimaatproject niet alleen voor aantrekkelijke, natte natuurgebieden, maar ook voor een betere verkaveling van de landbouwgronden. Boeren kunnen een rol spelen bij het beheer van de natuurgebieden. Stichting ARK, Habitura en het Regionaal Landschap Kempen en Maasland zijn erin geslaagd om, naast eigen middelen, ook externe geldstromen aan te boren van het voormalige Ministerie van VROM en de Europese Unie. Met financiële steun van de provincie Limburg is een fonds voor grondverwerving opgezet dat zich zelf zal terugverdienen. Gaat er elders in de regio, bijvoorbeeld door woningbouw of wegverbreding natuur verloren, dan kan het betreffende bedrijf of de overheid dit compenseren door te investeren in natuurontwikkeling in het Kempen-Broek. Bedrijven die hun CO₂-uitstoot willen compenseren met de aanleg van nieuwe natuur wordt gevraagd om juist in deze regio te investeren.

Niet alleen natuurorganisaties en partijen uit het gebied zelf spelen een rol, maar er kunnen ook ‘nieuwe’ partijen bij betrokken worden. Hiervan zijn succesvolle voorbeelden bekend, zoals Kempen-Broek. We zetten in op innovatieve aanbesteding van integrale gebiedsaanpak, waarbij het accent weliswaar ligt op de realisering van natuurdoelstellingen, maar waarbij ook landbouw, waterbeheer, recreatie etc. hun voordeel hebben. Zo kunnen bijvoorbeeld kleine gebiedsteams worden ingezet, waarbij de uitvoerende partij risicodragend deelneemt. Na vaststelling van de concrete gebiedsdoelstellingen verlenen we – al dan niet samen met de partners in de streeknetwerken – mandaat voor de uitvoering en het beschikbare budget, waarover periodiek verantwoording wordt afgelegd.

We zullen dit inbrengen in de streeknetwerken en sluiten aan bij de integrale gebiedsopgaven. Communicatie naar en actieve deelname van bewoners en bezoekers aan projecten biedt meer garantie voor succes. Hierbij zullen de leerpunten uit de Integrale Dorpsontwikkelingsprojecten (Idops) benut worden: bij de aanbesteding zal de sociale component van burgerparticipatie als voorwaarde sterker worden opgenomen en burgers worden vanaf het eerste begin meer in de gelegenheid gesteld mee te denken en mee te doen.

3.4 Eenvoud en flexibiliteit

Ruimtelijke bescherming en ontwikkeling

Ter bescherming en ontwikkeling van de natuur in Brabant is de zogenaamde groenblauwe structuur geïntroduceerd in de Structuurvisie RO. Deze groenblauwe structuur bestaat uit de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) inclusief de ecologische verbindingszones (EVZ's) en omliggend de groenblauwe mantel. De provincie voelt zich primair verantwoordelijk (provinciaal belang) voor deze groenblauwe structuur. Daarom zijn er in de Verordening ruimte regels opgenomen voor bescherming en ontwikkeling van de ecologische hoofdstructuur (nee-tenzij), de ecologische verbindingszones (zoekgebieden) en de groenblauwe mantel (ja-mits). De ruimtelijke bescherming en ontwikkeling van de natuur buiten de groenblauwe structuur is de verantwoordelijkheid van de gemeente.

Het netwerk van EHS (rijks- en provinciaal deel, bestaande en nog te realiseren deel) en EVZ's blijft in zijn geheel herkenbaar opgenomen in de Verordening ruimte. Hierbij geldt als basisbescherming het “nee,tenzij”-principe.

Daarnaast wil de provincie binnen de EHS ruimte bieden aan particuliere initiatieven waarbij het behoud van biodiversiteit is gewaarborgd en groene investeringen worden gedaan. Dit doen wij door optimaal gebruik te maken van de mogelijkheden die de zogenaamde spelregels EHS bieden: de saldobenadering en herbegrenzing, aangevuld met de meerwaardebenadering uit het koersdocument. Deze instrumenten bieden goede kansen voor partijen om een bijdrage te leveren aan het realiseren van de natuurdoelen.

Onze inzet is om maximale betrokkenheid en participatie te genereren bij de realisatie van het natuurnetwerk door gebiedsontwikkelingen in en naast het netwerk mogelijk te maken, zeker als daardoor natuurdoelen sneller en beter gerealiseerd kunnen worden. De inzet van de saldobenadering, herbegrenzing en meerwaardebenadering is met name aan de orde wanneer dit sociaal- economische ontwikkelingen én de realisatie van de natuur bevordert.

Het is wel goed te benadrukken dat de beoordeling van een zelfde activiteit in verschillende gebieden anders kan uitvallen; in bijvoorbeeld een Natura2000-gebied moet ook altijd rekening worden gehouden met de Europese regels. Ook de feitelijke (natuur)kwaliteit in een gebied speelt een rol bij de afweging. In zijn algemeenheid is er in het provinciaal deel van de EHS meer mogelijk dan in het rijksdeel EHS.

Om het gebruik van de saldobenadering en herbegrenzing te optimaliseren, bekijken wij of de voorwaarden voor toepassing hier voldoende op inspelen. Ook het financieel compenseren zal laagdrempeliger worden gemaakt. Hiertoe wordt de Verordening ruimte aangepast. Om beter in te kunnen spelen op lokale, maatwerkoplossingen is het principe van maatschappelijke meerwaarde (Koersdocument Stad en Platteland) verder uitgewerkt.

In de nog te realiseren nieuwe gebieden in de EHS (provinciaal deel), waar geen zicht is op realisatie van natuur binnen 10-15 jaar, wordt in de Verordening ontwikkelingsruimte voor in het buitengebied passende bedrijven mogelijk gemaakt. Dit kan niet in de EHS waarvoor EU-verplichtingen gelden (rijksdeel).

Inrichting en beheer

Met betrekking tot inrichting en beheer van de EHS gaan we maximaal inspelen op de mogelijkheden voor procesbeheer. Patroonbeheer – een duurdere beheervorm – beperkt zich tot die gebieden waar dit noodzakelijk is voor bedreigde soorten waarvoor we verantwoordelijkheid dragen en voor landschappen met belangrijke cultuurhistorische waarden. Ook heroverwegen we de detaillering van de ambitie, bijvoorbeeld door deze vast te leggen voor grotere eenheden of op hoger niveau, waardoor meer flexibiliteit ontstaat (zie hoofdstuk 5).

Subsidies en verantwoording

We bezien welke subsidieregelingen kunnen vervallen of worden samengevoegd. Wij sluiten daarbij aan bij de landelijke ontwikkelingen in het kader van het decentralisatie-akkoord en werken aan een overzichtelijk, uniform subsidiestelsel waarbij we zoveel mogelijk op doelstellingen in plaats van op instrumenten toetsen. Door subsidiecriteria op het niveau van doelstellingen te formuleren, is sturing op maximale meerwaarde mogelijk zonder initiatiefnemers te veel te beperken door specifieke criteria. Aanvragers willen wel duidelijkheid vooraf. Het veralgemeniseren van subsidiecriteria kent dus haar grenzen.

Wij zullen de verantwoordingseisen sterk vereenvoudigen en daarbij meer uitgaan van verantwoord vertrouwen. We sluiten daarbij aan op het Kader financieel beheer rijkssubsidies. Zo wordt geen financiële verantwoording en geen controleverklaring meer verlangd bij subsidies tot € 125.000. Ook vindt vereenvoudiging en uniformering van begrippen, termijnen en berekeningen plaats. Het Subsidiestelsel Natuur en Landschap gaat al uit van de eigen verantwoordelijkheid van beheerders en werkt met gecertificeerde beheerders en audits.

Natura 2000

De Europese biodiversiteitsstrategie (2010 – 2020) biedt ruimte voor een meervoudig ruimte gebruik van natuur, mits het de biodiversiteit niet aantast. Toch bestaat vaak het beeld dat economische ontwikkelingen in en rondom Natura 2000-gebieden op slot worden gezet. Echter, veel activiteiten zijn (onder voorwaarden) te verenigen met de Natura 2000-doelstellingen. Wij werken in de beheerplannen, na overleg met gebruikers en andere belanghebbenden, de Natura 2000-doelstellingen uit in ruimte en tijd en houden daarbij rekening met de bestaande activiteiten. Een nog lastig onderwerp is de hoge stikstofdeposities op natuurwaarden die daar gevoelig voor zijn. Via de Programmatische Aanpak Stikstof bieden we - met behoud van de natuurdoelen - toch ruimte voor economische ontwikkelingen.

3.5 Kosteneffectief en efficiënt

We gaan natuur en landschap in onze provincie op een meer kosteneffectieve en efficiënte manier beschermen en verbeteren. Dit doen we via kostenreductie op projectbasis (1), het benutten en vermarkten van natuurbaten (2) en toepassen van nieuwe financieringsvormen (3).

1. Kostenreductie

Er zijn talrijke mogelijkheden om binnen een project kostenverlaging te bereiken. Te denken valt aan:

- het verlagen van de organisatiekosten: bijvoorbeeld planvorming en verwerving overlaten aan partijen ‘in het veld’ en samenwerking met aanliggende gebieden (bijvoorbeeld aangrenzende provincies);
- het bezuinigen bij inrichting en beheer: bijvoorbeeld lagere normkosten, achterwege laten van kostbare maatregelen (bijvoorbeeld uitmijnen in plaats van het afgraven van de top laag), aangepast beheer in goedkopere beheertypen, grotere beheereenheden of inschakelen van lokale partijen zoals agrarische en recreatieondernemers;
- werk met werk maken: bijvoorbeeld vrijkomende grond uit de natuur gebruiken voor landbouwkundige verbetering en vermarkten van vrijkomende grondstoffen (klei, zand, grind, hout etc.);
- besparen op grondaankoop door deze in eigendom te laten van de eigenaar en het maken van nieuwe afspraken over doelbereik en beheer.

We verwachten structureel kosten te besparen door meer procesbeheer in plaats van patroonbeheer (zie hoofdstuk 4). Ook kunnen de kosten worden gereduceerd door vereenvoudiging van regelgeving en eisen, andere mede-eigenaars en erfpacht i.p.v. grondaankoop. We gaan de mogelijkheden verder onderzoeken.

2. Verhogen van de opbrengsten van natuur

Het bedrijfsleven zal een belangrijkere positie gaan innemen voor de bescherming van natuur en landschap op de langere termijn. Natuur heeft een marktwaaarde en ondernemers zijn zich hiervan in toenemende mate bewust. Het idee achter deze vermarkting is dat bedrijven die de baten van natuur benutten, ook bereid zouden moeten zijn om hierin te investeren. De landelijke Taskforce Biodiversiteit heeft in haar advies “Groene Groei” een aantal interessante opties in kaart gebracht om de baten van natuur voor particulieren en ondernemers deels ten goede te laten komen voor natuur en landschap door een economische prijs te hangen aan openbaar groen, natuur en landschap. Recreatie, toerisme, natuurgebieden en een aantrekkelijk landschap zijn al jarenlang partners. Natuur is dé succesfactor voor de verdien capaciteit van de vrijetijdsector. Natuur levert hiermee een flinke bijdrage aan de lokale economie.

Onze waterwingebieden zijn van oudsher gelegen in natuurgebieden, aangezien natuur als grondgebruik de beste garanties biedt voor de bescherming van het grondwater. Natuur draagt zo bij aan een goedkope productie van hoogwaardig drinkwater. Nieuwe markten waarbij aan natuur kan worden verdiend, doen zich onder meer voor op het gebied van energie, het vastleggen van CO₂, waterberging, grondstoffenvoorziening, zorg en welzijn.

Ook de woningmarkt kan profiteren van de economische baten van natuur. Huizen in het groen vertegenwoordigen een hogere vastgoedwaarde vanwege de aantrekkelijke woonomgeving.

Om deze marktkansen te kunnen benutten gaan we samenwerken met nieuwe partners. Wij stellen ons daarbij meer op als ondernemer en realiseren onze doelen op meer bedrijfsmatige wijze. De basiskwaliteit van natuur en landschap moet daarbij ten minste op orde blijven. In veel gevallen zullen de ondernemers zelf het initiatief nemen.

Anderzijds is vermarkten van natuur zeker niet in alle gevallen een oplossing, blijkt uit onder meer onderzoek van Alterra.

Wij gaan een verkenning uitvoeren naar de marktkansen van de Brabantse natuur en zoeken daarbij de partners. Daarbij gaan we ook na of het mogelijk is om de financiële voordelen van

baten uit de natuur of een natuurlijke omgeving deels kunnen terugvloeien naar natuur en op welke wijze we dit kunnen realiseren.

3. Nieuwe financieringsvormen

Er zijn diverse financieringsconstructies – anders dan subsidies – denkbaar, die ingezet kunnen worden voor de financiering van natuur en landschap.

- a. financieringsinstrumenten: gebiedsaandelen, gebiedsfondsen, streekrekeningen en revolverende fondsen;
- b. (nieuwe) financieringen: rood voor groen, natuurcompensatie, verruiming inzet grondwaterheffing om daarmee nadelige effecten van grondwaterwinningen op natuur te compenseren (binnen de wettelijke kaders), verrekening vastgoedwaarde, toeristenbelasting en de heffing op behoud van ‘open ruimte’;
- c. Europese middelen: o.a. inzet toekomstige GLB-middelen ten behoeve van versterking van de kwaliteit en identiteit van het agrarisch cultuurlandschap en Europese subsidies zoals Interreg en Life+. Daarnaast is momenteel een nieuw OP Zuid in voorbereiding. Daarbij wordt ook gekeken naar de inzet van revolverende Europese instrumenten als Jeremy voor het MKB en Jessica voor gebiedsontwikkeling. Verkend wordt of ook natuurdoelen betrokken kunnen worden bij deze instrumenten.
- d. bijdragen van derden zoals gemeenten en waterschappen;
- e. benutten van specifieke kansen zoals verhuur van bestaand vastgoed bij natuurgebieden, natuurbegraafplaatsen, sponsoringen vanuit het bedrijfsleven, etc.

Een aantal ervan hebben hun betekenis in de praktijk bewezen; van de andere wordt de mogelijke toepassing onderzocht. Dit is een creatieve zoektocht: voor het toepassen van financieringsinstrumenten en verdienmogelijkheden is geen kookboek met pasklare of generieke oplossingen aan te reiken.

SER Brabant pleit voor het organiseren van financieringsconstructies waarbij economie én natuur voordeel hebben. Er lijken goede perspectieven te zijn voor regiofondsen voor renderende initiatieven met positieve effecten voor natuur en landschap. We gaan deze concepten verkennen en uitwerken. De inzet is aan te haken bij verdienmogelijkheden die provinciaal of regionaal aanwezig zijn en verder ontwikkeld kunnen worden. De financiering van natuur en landschap binnen een project of gebiedsopgave vergt maatwerk en creativiteit, met gebruik van verschillende expertise en lokale kennis en ervaring. Investeringsmet economisch rendement die plaatsvinden in een natuurlijke omgeving dienen per saldo ook een positief effect op te leveren voor natuur en landschap. We zullen hiervoor heldere en eenduidige uitgangspunten opstellen en toetsen of deze worden nageleefd.

Niet altijd zal een investering financieel rendement kunnen opleveren. Investeringsmet natuur kunnen bijvoorbeeld nodig zijn om het uitsterven van plant- en diersoorten te voorkomen. We verwachten dat deze constructies slechts een deel van de natuur- en landschapsdoelen kunnen bekostigen.

3.6 Kennis en innovatie

Creatieve verbindingen

We gaan op zoek naar synergie tussen natuur en economie, door het leggen van nieuwe, onverwachte verbindingen, om onverwachte oplossingen met meervoudig rendement te realiseren. Vernieuwend denken vereist ook nieuwe partijen in een nieuwe setting en loslaten van verkokerde denkbeelden over natuur en economie. Wij gaan verrassende ontmoetingen organiseren in een creatieve setting, met de organisaties die van oudsher betrokken zijn bij natuur en landschap, nieuwe partijen en vrije denkers.

Uitwisseling van kennis

Wij gaan een efficiënte uitwisseling van innovatieve kennis over samengaan van natuur en economie organiseren. Op weg naar de versterking van de samenwerking tussen economie, mens en natuur zullen wij vaker als verbinder optreden tussen o.a. het bedrijfsleven, onderwijs, onderzoeksinstituten, maatschappelijke organisaties en gemeenten. Kennis en verbinding vinden in belangrijke mate plaats door de inzet van kennisorganisaties als TELOS, PON, de Brabantse Hogescholen en universiteiten en organisaties met belangrijke kennis op het gebied van natuur en samenleving zoals het IVN Consulentenschap Brabant en BMF. We sturen erop aan om de organisatie ervan onder te brengen bij een al bestaand Brabants centrum voor kennistransfer, zoals de provinciale eenheid Kennis en Onderzoek.

Ten aanzien van de integratie van biodiversiteit en landbouw gaan we met ZLTO en de ANV's (agrarische natuurverenigingen) de mogelijkheden verkennen voor betere uitwisseling van kennis over verduurzaming en robuustere agrarische systemen.

Innovatief landschap

Eén van de doelstellingen voor natuur en landschap is een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten ten behoeve van een goed leef- en vestigingsklimaat. Bij regionale identiteit wordt al snel gedacht aan historisch gegroeide landschappen. Bijvoorbeeld open heidelandschappen worden erg gewaardeerd. De provincie wil echter ook inzetten op innovatieve en verrassende landschapskenmerken zodat de nieuwe landschappen van nu, door de generaties na ons worden aangemerkt als de waardevolle landschappen van 'toen'.

Campussen

In de provinciale koers ten aanzien van de ontwikkeling van kennis- en innovatie zet de provincie in op de ondersteuning en ontwikkeling van innovatie bevorderende werklocaties die faciliterend zijn aan sterke Brabantse Economische clusters (zie Economisch Programma). De ontwikkeling van campussen is daar een belangrijk onderdeel van. Op campussen zijn hoogwaardige bedrijven en instellingen gevestigd die onderling diensten kunnen uitwisselen rondom gemeenschappelijke thema's en elkaar aanzetten tot innovatie. De campussen rondom Eindhoven, Oss en Den Bosch zijn van grote (internationale) betekenis en dragen in belangrijke mate bij aan de Brabantse verdien capaciteit. Een inspirerende omgeving en hoogwaardige ruimtelijke kwaliteit zijn belangrijke vestigingsfactoren voor deze topbedrijven. Hier liggen goede mogelijkheden voor de ontwikkeling van natuur met een rijke biodiversiteit, die inspiratie geeft aan werknemers en ontspanning biedt. De High Tech Campus te Eindhoven geldt als landelijk voorbeeld voor de

koppeling van werken en inspirerende groene omgeving. Wij zullen stimuleren dat bij de verdere ontwikkeling van de andere Brabantse campussen en nieuwe werklocaties voldoende ruimte gereserveerd wordt voor een gevarieerde groene inrichting met ontwikkelkansen voor een rijke biodiversiteit.

Experimenteerruimte

Het SER-advies ziet kansen voor financiering van natuur en landschap door inschakeling van het bedrijfsleven, MKB én grote ondernemingen. Als het lukt om deze laatste groep – die de échte verdien capaciteit van de Brabantse economie voor rekening neemt en voornamelijk vanuit het stedelijk gebied opereert – te laten participeren, dan is er echt sprake van een verbinding van stad en platteland. SER Brabant verwacht dat we een doorbraak kunnen bereiken in de integratie van natuur en economie. Deze doorbraak is mogelijk als overheden, bedrijfsleven en andere stakeholders gezamenlijk de ambities voor gebiedsontwikkeling formuleren en de provincie hiervoor experimenteerruimte aanbiedt. Wij passen dit toe in de pilots integrale gebiedsontwikkeling (zoals bedoeld in paragraaf 3.2), aansluitend bij de uitgangspunten van de Structuurvisie RO en Verordening ruimte.

4 Robuust natuurnetwerk

4.1 Ambitie

1. Onze ambitie blijft om de ecologische hoofdstructuur (EHS) inclusief de ecologische verbindingzones (EVZ's) in hun volledige omvang te realiseren. De grote natuurgebieden zijn met elkaar verbonden door faunavoorzieningen. Dát is onze stip op de horizon voor het robuuste netwerk.
2. We willen een robuust netwerk dat zoveel mogelijk op een natuurlijke wijze functioneert en klimaatbestendig is. Daarvoor is noodzakelijk dat het water- en bodemsysteem op orde is. De samenstelling van flora en fauna is – waar dit past binnen de doelstellingen voor biodiversiteit – het resultaat van natuurlijke processen.
3. Onze ambitie t.a.v. natuurbeheertypen is vastgelegd op de ambitiekaart, maar wordt heroverwogen, mede met het oog op kostenreductie.
4. Ondernemers (recreatie, toerisme, MKB maar ook andere bedrijven) en andere organisaties (terreinbeheerders, Brabants Particulier Grondbezit, ZLTO maar ook 'nieuwe' partners) hebben meer ruimte om activiteiten te ontplooiën in de EHS, mits de ecologische waarden en kenmerken van een gebied behouden worden en groene investeringen worden gedaan die in verhouding staan tot de aantasting. Wij vinden dat een natuurnetwerk met een stevig fundament goed gebruikt kan worden voor recreatie en eventuele andere vormen van medegebruik. Dit geeft ook de mogelijkheid om nieuwe partijen een plek te geven in het natuurbeleid en de relatie met oude partijen te herzien.

4.2 Huidige toestand

Ecologische hoofdstructuur

In 1990 is de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) geïntroduceerd als antwoord op de achteruitgang van de natuur en biodiversiteit in Nederland. De EHS is een netwerk van natuurgebieden waarmee de biodiversiteit behouden en versterkt wordt. Via dit netwerk kunnen planten en dieren zich van het ene naar het andere gebied verspreiden; de ecologische verbindingzones (EVZ's) maken dan ook een essentieel onderdeel uit van dit netwerk. Soorten raken hierdoor niet geïsoleerd en hebben dus minder kans op uitsterven. De Nederlandse Ecologische Hoofdstructuur moet uiteindelijk samen met de natuurgebieden in andere Europese landen het aaneengesloten pan-Europees Ecologisch Netwerk vormen.

In grotere natuurgebieden is een meer diverse natuur mogelijk. Binnen de EHS ligt een grote verscheidenheid aan natuurtypen. Van droge stuifduinen tot natte natuurschapen en beeksystemen die het Brabantse landschap dooraderen. Beeksystemen vervullen daarmee een belangrijke rol in het creëren van een robuust natuurnetwerk.

De EHS is vastgelegd in de Structuurvisie RO en beslaat ongeveer 130.000 hectare. Hiervan wordt circa 110.000 hectare ingenomen door gebieden die in 1990 al natuurgebied waren (zogenaamde “bestaande natuur”) en bijna 21.000 hectare aan gebieden die toen nog niet als natuur aangemerkt werd (zogenaamde “nieuwe natuur”). Voor deze nieuwe natuur is al zo'n 11.000 hectare grond verworven en bijna de helft hiervan is ook ingericht als natuur.

Er resteert nog een areaal van circa 10.000 hectare. Van deze oppervlakte is zo'n 6.500 ha belegd met internationale verplichtingen zoals de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Vogel- en Habitatrichtlijn (Natura 2000). Noord-Brabant kent 21 Natura 2000-gebieden met bijzondere natuur en bedreigde soorten die vanwege internationale afspraken beschermd moeten worden.

Brabant heeft relatief veel versnipperde natuurgebieden. Er zijn dus veel ecologische verbindingszones nodig voor een goed ecologisch functioneren. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen 'natte' verbindingszones die langs een waterloop liggen en de 'droge' verbindingszones die droge lijnen in het landschap volgen. Op dit moment is bijna 300 kilometer aan EVZ's gereed. In 2008 is onderzoek uitgevoerd naar het ecologisch functioneren van gerealiseerde natte EVZ's voor de volgende soortgroepen: planten, vogels, zoogdieren (incl. vleermuizen), amfibieën, vlinders en libellen. Uit het onderzoek bleek dat de betrokken EVZ's hogere natuurwaarden bezitten dan de (veelal agrarische) omgeving en dat de onderzochte soortgroepen daadwerkelijk gebruik maken van de verbindingszones. De verwachting is dat verbindingszones in de toekomst voor (nog) meer soorten geschikt zullen worden als leef- en/of foerageer- en migratiegebied. Deze EVZ's hebben ook een grote landschappelijke en recreatieve betekenis. Natte verbindingen dragen sterk bij aan het verbeteren van de waterkwaliteit en het behalen van de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water.

Voor EVZ's geldt een standaard subsidiepercentage van 50%. In de periode 2006-2008 is dit tijdelijk verhoogd naar 75% en in 2008 verder naar 100%, met het doel de verbindingszones sneller tot realisatie te brengen. Uit de Beleidsevaluatie Ecologische Verbindingszones 2006-2010 blijkt dat het beoogd effect van het verhoogde subsidiepercentage niet met zekerheid is aan te tonen, maar wel aannemelijk is. De evaluatie geeft verder aan dat gemeenten langdurige zekerheid over het subsidiepercentage van groter belang vinden dan volledige vergoeding van de realisatiekosten.

Ecoducten en andere ontsnipperingsvoorzieningen

Op plaatsen waar bestaande infrastructuur de EVZ's doorsnijdt, worden maatregelen genomen om de barrièrewerking op te heffen. Deze knelpunten zijn door het rijk opgenomen in het Meerjarenprogramma Ontsnippering. Ten aanzien van de bestaande rijksinfrastructuur (spoor, weg en vaarwegen) gaat het in Noord-Brabant om 29 knelpunten, waarvan er 10 via ecoducten zijn opgelost. De beleidsnota Ontsnippering in Noord-Brabant (1998) benoemt aanvullend daarop nog eens 216 knelpunten in de provinciale infrastructuur. Deze provinciale knelpunten zijn nagenoeg alle opgelost. In de afgelopen jaren zijn 360 kleine faunavoorzieningen bij de provinciale wegen aangelegd variërend van wildrasters, tunnels voor amfibieën, dassen en kleinwild, looprichels en ecoduiders.

Beken en kreken

Ook beken en kreken zijn een belangrijk onderdeel van een robuust natuurnetwerk. Deze liggen voor een deel in de EHS en deels daarbuiten. Het zijn belangrijke dooraderingen van het landschap. In het Provinciaal Waterplan zijn waterhuishoudkundige doelstellingen toegekend aan de beken met een ecologische functie (functie waternatuur en functie verweven). Op veel waterlopen liggen ook ecologische doelstellingen vanuit de Kaderrichtlijn Water die uiterlijk in 2027 behaald moeten zijn. De waterschappen voeren beek- en kreekherstelmaatregelen uit om

waar nodig de meandering te herstellen en andere ecologische herstelmaatregelen uit te voeren. Dit draagt ook bij aan het verminderen van piekafvoeren ter voorkoming van wateroverlast. Waar mogelijk wordt bij beek- en kreekherstel een koppeling gezocht met andere beleidsdoelstellingen, zoals belevingswaarde en cultuurhistorie. Tevens zijn in het Provinciaal Waterplan doelen opgenomen voor venherstel en herstel van natte natuurplek (onderdeel van de EHS).

4.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?

- In verband met de betaalbaarheid verruimen we de eindtermijn voor de realisering van de volledige EHS en EVZ's van 2018 naar 2027. Het rijk is verantwoordelijk voor de internationale verplichtingen (rijksdeel, realisatietermijn 2021). Via het decentralisatie-akkoord stelt het rijk hiervoor middelen ter beschikking. In 2016 evalueren rijk en provincies het decentralisatie-akkoord en de Europese verplichtingen en maken zij nadere afspraken over het realiseren van deze verplichtingen. De provincie zet voor dit rijksdeel geen extra middelen in (m.u.v. de benodigde eigen middelen in verband met het niet verkopen van gronden). Na 2016 (landelijke evaluatie) zal dit opnieuw bezien worden. We verminderen bovendien de overbegrenzing van de EHS die in Brabant is ontstaan geleidelijk naar nul. (ambitie 1)
- In verband met de betaalbaarheid van het natuurnetwerk, wordt het subsidiepercentage aan gemeentes voor EVZ's teruggebracht van 100% naar het standaardpercentage van 50%. Dit past bij het streven naar gezamenlijke verantwoordelijkheid. Tevens onderzoeken we of de normkosten voor EVZ's naar beneden bijgesteld kunnen worden. (ambitie 1)
- We maken afspraken met de natuurbeschermingsorganisaties, waterschappen en gemeenten over ieders aandeel in de realisering van het robuuste Brabantse natuurnetwerk. Hierbij zijn ook de precieze omvang en ligging van de EVZ's onderwerp van gesprek, waarbij randvoorwaarde blijft dat sprake is van een robuust netwerk. Deze afspraken leggen wij bij voorkeur vast in de samenwerkingsovereenkomsten van de streeknetwerken, als bedoeld in het Koersdocument Stad en Platteland. (ambitie 1)
- We onderzoeken de mogelijkheden om effectiever en efficiënter om te gaan met beheervergoedingen, bijvoorbeeld door een bedrag te betalen per beheerder of per gebied in plaats van per perceel. (ambitie 1)
- De komende twee jaar werken we samen met het rijk aan de realisatie van 6 à 7 ecoducten/onderdoorgangen. (ambitie 1)
- Naast de reguliere beheerders kunnen ook anderen in aanmerking komen voor inrichting en beheer van de EHS. Het beheer van natuur door particulieren draagt bij aan het streven tot meer maatschappelijke participatie. De mogelijkheid dat particulieren hun gronden in de EHS zelf omvormen naar natuur en deze zelf beheren zetten wij voort. Bij het in beheer geven van door ons verworven gronden maken we geen onderscheid naar soort beheerder. De lokale situatie en een logische aansluiting op bestaand eigendom en beheer zijn daarbij doorslaggevend. (ambitie 1)
- Wij betrekken deze nota bij alle beleidsvorming dat raakvlakken heeft met natuur en landschap, zoals bodem, water en milieu. (ambitie 2)
- Bij de inrichting van nieuwe natuurgebieden worden natuurlijke reliëfvormen gerespecteerd. Waar mogelijk worden de geomorfologische structuren hersteld. (ambitie 2)

- We kiezen meer voor procesbeheer, dat wil zeggen beheer gericht op het toestaan van natuurlijke processen in plaats van behoud van het bestaande natuursysteem door intensieve beheersmaatregelen (patroonbeheer). De kwaliteit van de natuur wordt meer het gevolg van een natuurlijk proces, dan van versneld ingrijpen. Dat is kostenbesparend op het gebied van inrichting en beheer. Verder zijn kosten te besparen door het uitmijnen van vermeste gronden in plaats van het afgraven van de toplaag (d.w.z. dat planten de overdaad aan voedingsstoffen zoals fosfaat uit de bodem opnemen). Daarnaast moet er zeker oog zijn voor het behoud van de meest waardevolle natuursystemen en regionale identiteit die om actiever ingrijpen (patroonbeheer) vragen. Met andere woorden: procesbeheer waar het kan (bijvoorbeeld in dynamische milieus zoals het rivierengebied), patroonbeheer waar het moet (bijvoorbeeld in waardevolle cultuurlandschappen zoals heide). (ambitie 2)
- Mede vanuit deze wens tot meer procesbeheer, heroverwegen we onze ambities zoals vastgelegd in de ambitiekaart. Het gaat daarbij niet om de definitie van de typologie maar om de toepassing ervan. Hierin is een flinke bezuiniging te halen door vereenvoudiging en lagere beheerkosten. We bezien – samen met belanghebbende partijen – of in bepaalde gebieden volstaan kan worden met een lagere en goedkopere natuursysteem (bijvoorbeeld handhaven van het nu aanwezige natuursysteem als einddoel). Wel blijft voorop staan dat we in Brabant een goede natuurkwaliteit willen bereiken. Ook heroverwegen we het detailniveau (bijvoorbeeld vastleggen voor grotere eenheden of vastleggen op het niveau van natuursystemen in plaats van beheersystemen). Bij de aanpassing houden we niet alleen rekening met biodiversiteit, maar ook met leefbaarheid en beleving. We passen de ambitiekaart daarop aan en maken een plan van aanpak voor de inrichting van de natuur, samen met belanghebbende partijen. We besteden daarbij vooral aandacht aan de bestaande natuur waarvoor nu hogere (duurdere) ambities zijn vastgelegd. (ambitie 3)
- We bieden meer mogelijkheden voor maatwerk door meer flexibiliteit in begrenzing van de EHS. Aanpassingen in de begrenzing zijn mogelijk indien dit een goed ecologisch rendement en maatschappelijke meerwaarde oplevert. Financieel compenseren wordt gemakkelijker gemaakt. (ambitie 3)
- We bieden binnen de EHS ontwikkelruimte voor projecten met grote maatschappelijke meerwaarde. De planologische beoordeling van een initiatief is dan niet het afvinken van een set gedetailleerde criteria maar maatwerk via een toets op maatschappelijke meerwaarde. Deze hangt onder meer af van de ecologische impact, de leefbaarheid en de maatschappelijke inbedding van een ondernemersplan. In de omgeving van de bewoningskernen krijgt de bijdrage aan een gezonde leefomgeving bijvoorbeeld een zwaarder accent terwijl in of nabij de EHS de bijdrage aan de ecologische kwaliteit zwaarder weegt. Er worden op voorhand geen ontwikkelingen uitgesloten: als het initiatief past binnen de meerwaarde-benadering, bieden wij in beginsel ontwikkelruimte. De mogelijkheden voor uitbreiding van bedrijven (in of aansluitend aan de EHS /groenblauwe mantel) beoordelen we op de (inter-)nationale of provinciale waarden van de betreffende natuur én op de toegevoegde bijdragen aan de bestaande of nieuw te ontwikkelen natuurwaarden. Samen met gemeenten wordt een werkwijze ontwikkeld om duidelijkheid vooraf te bieden hoe wij omgaan met "maatschappelijke meerwaarde". Hierdoor wordt voorkómen dat partijen veel energie stoppen in iets wat al bij voorbaat niet haalbaar is. Maatwerk is uiteraard wenselijk maar er bestaat risico voor ongelijke behandeling. Het is de uitdaging om in de uitwerking van

“maatschappelijke meerwaarde” de voordelen van maatwerk te combineren met objectiviteit en rechtsgelijkheid. (ambitie 4)

5 Biodiversiteit brabantbreed

5.1 Ambitie

1. De afname van biodiversiteit wordt zo snel mogelijk gestopt, overeenkomstig het Verdrag van Rio (biodiversiteitsverdrag), het covenant Countdown 2010 (VN-initiatief, in 2004 door ons ondertekend) en Natura2000. Alle bedreigde dieren en planten (rode lijstsoorten) hebben weer een geschikte leefomgeving in onze provincie
2. De ecosystemen in Brabant zijn zo compleet mogelijk.
3. Gemeenten, bedrijfsleven, agrarische natuurverenigingen en burgers voelen zich verbonden met biodiversiteit, dragen dit uit en investeren in biodiversiteit.
4. De basis op orde: vanuit milieu- en waterbeleid zijn de randvoorwaarden voor het bodem- en watersysteem in de leefgebieden geborgd. In het bijzonder gaat het om de aanpak verdroging, het terugdringen van de stikstofbelasting en de verbetering van de waterkwaliteit. Voor dit laatste zijn de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water de minimale vereisten.

5.2 Huidige toestand

Biodiversiteit gaat over de rijkdom aan planten en dieren. Meer dan 700 planten en dieren in onze provincie zijn bedreigd in hun voortbestaan omdat hun leefgebied in kwaliteit en omvang achteruit is gegaan. Met de ondertekening van het Verdrag van Rio in 1992 heeft Nederland zich geconformeerd aan de inspanningsverplichting voor behoud en herstel van biodiversiteit. Hieraan werken we via de ontwikkeling van een robuust netwerk, zodat populaties weer kunnen uitwisselen en leefgebieden in omvang toenemen. Zo worden ook problemen door inteelt voorkomen. Buiten de EHS stimuleren we biodiversiteit via agrarisch natuurbeheer en het Stimuleringskader Groen Blauwe diensten (Stika). Met de leefgebiedenaanpak, gericht op de bedreigde soorten, geven we een extra impuls die van doorslaggevend belang is voor behoud en herstel van de Brabantse biodiversiteit. We hebben in Brabant 65 leefgebieden binnen de EHS en 35 buiten de EHS geïdentificeerd die cruciaal zijn voor behoud en herstel van gebiedseigen biodiversiteit. Als de provincie zich beperkt tot de leefgebieden binnen de EHS en het rijk zorg draagt voor agrarisch gebied, kan dit risico's opleveren voor de soorten van de agrarische landschappen. Het is namelijk onduidelijk of het rijk het ingezette beleid buiten de EHS (zoals het collectief beheer weide- en akkervogels en het vlakdekkend beheer in de beheergebieden EHS) continueert. Biodiversiteit richt zich ook op de soorten in de bebouwde omgeving. Hier zien we – vanwege bezuinigingen – helaas een terugtrekkende beweging van gemeenten.

Sinds 1995 monitoren we in Brabant de biodiversiteit. Landelijk wordt 1950 als referentiejaar voor het verloop van de biodiversiteit gebruikt. Herstel van de biodiversiteit zoals die was in 1950 wordt als 'ecologisch haalbaar' beschouwd (Planbureau van de leefomgeving 2000). Tussen 1950 en 1995 vond een sterke achteruitgang plaats. Hoe groot de achteruitgang is, kunnen we door het gebrek aan gegevens over de periode vóór 1995 niet te achterhalen. Uit de "Toestand van de Natuur Brabantse natuur 2012" blijkt dat sinds 1995 de biodiversiteit met gemiddeld 10% is

afgenomen. Heideterreinen zijn met een daling van 40% de grootste verliezers. Alleen van moerassen is de biodiversiteit toegenomen (5%). De knoflookpad en weidevogels als de grutto en de kievit komen steeds minder voor. De kempfaan is verdwenen uit Brabant, net als het korhoen en planten als het rozenkransje en de kievitsbloem.

Er zijn ook positieve ontwikkelingen. Vogels van natuurlijke bossen zoals de middelste bonte specht zijn aan een opmars bezig en de grote zilverreiger is op veel plaatsen weer te zien. En dankzij speciale maatregelen komen de grote bremraap en de boomkikker weer meer voor. Eigenlijk zou de biodiversiteit vanaf 1995 significant moeten zijn toegenomen als gevolg van de ontwikkeling van de EHS en de verbetering van water- en luchtkwaliteit. Die positieve trend blijft echter uit. Toch zien we, daar waar maatregelen uitgevoerd zijn (in het algemeen in natuurgebieden), hoopgevende tekenen. Biodiversiteit in algemene zin neemt overal toe waar ingrepen zijn uitgevoerd (evaluatie Meerjarenprogramma Soortenbeleid 2005-2009). We hebben geduld nodig. Soorten – zeker als het gaat om fauna – reageren relatief traag op ingrepen.

Grote zoogdieren

In Noord-Brabant zijn tien grote natuurgebieden geschikt te maken als leefgebied voor een aantal grote zoogdieren die vroeger ook in Brabant voorkwamen: edelhert, everzwijn, otter, wisent en lynx. Deze natuurgebieden zijn: Brabantse Wal/Markiezaat, Chaamsche Bos/Strijbeekse Heide, De Utrecht e.o., Biesbosch, Loonse en Drunense Duinen/ Huis ter Heide, Groene Woud, Leenderbos/Groote Heide/Strabrechtse Heide/Budeler en Weerter Bergen, De Maashorst, Hapertse Bossen en Peelvenen.

Milieukwaliteit natuurgebieden

Voornaamste milieuproblemen voor de Brabantse natuurgebieden zijn een overmaat aan stikstof en verdroging. De Verordening Stikstof en Natura2000 Noord-Brabant biedt veehouderijen in Brabant ontwikkelingsmogelijkheden door het toepassen van emissiearme stalsystemen terwijl tevens de stikstofbelasting op Natura2000 afneemt. Ook in het Provinciale Milieuplan (2011) is emissiereductie van veehouderijen een belangrijk aandachtspunt. De provincie zet daarbij in op een regierol en het financieel faciliteren van voorlichting en onderzoek naar emissiereducerende staltechnieken. Daarnaast wordt via het Provinciale Milieuplan gewerkt aan vermindering van de fosfaatdruk en via het Provinciaal Waterplan aan de verdroging.

5.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?

- Via aankoop of omvorming door eigenaar zelf, inrichting en beheer van het robuuste netwerk investeren wij in biodiversiteit. Om de meest bedreigde soorten op korte termijn voor uitsterven te behoeden, zetten we ons leefgebiedenbeleid voort in de EHS en vooralsnog ook in het agrarisch gebied. We voeren deze aanvullende maatregelen (water, milieu, specifieke inrichtingseisen) uit in de cruciale leefgebieden binnen de EHS en het agrarisch gebied. We investeren alleen in deze geselecteerde gebieden omdat hier de kansen op herstel van de biodiversiteit het hoogst zijn. De leefgebiedenaanpak in het agrarisch gebied maakt deel uit van de evaluatie als bedoeld in paragraaf 6.3. Op basis van deze evaluatie wordt bepaald of de leefgebiedenaanpak in het agrarisch gebied wordt voortgezet. (ambitie 1)

- In het streven om zo compleet mogelijke ecosystemen in Noord-Brabant te ontwikkelen, passen ook populaties van grote zoogdieren. Toppredatoren zoals otter en lynx staan aan de top van de voedselketen. Grote hoefdieren dragen bij aan natuurlijke processen binnen uitgestrekte natuurgebieden. Door vraat en wroeten kunnen ze een positieve invloed hebben op de structuur en samenstelling van bos en heideterreinen. Dit versterkt de aanwezigheid en herstel van planten en dieren die van nature in Brabant thuishoren waardoor het ecologisch systeem beter kan functioneren. We onderzoeken de mogelijkheden voor het introduceren van vijf zoogdieren: edelhert, lynx, otter, wisent en everzwijn (zie ook hoofdstuk 7 onder Big Five). Elke soort maakt op een kenmerkende manier gebruik van het landschap bij voedselzoeken, rusten en voortbewegen. Per soort wordt een plan ontwikkeld en worden separate besluiten genomen. Ambitie is om op korte termijn edelherten te herintroduceren in twee deelgebieden van Het Groene Woud, gevolgd door de wisent in De Maashorst. We gaan ervan uit dat deze grote zoogdieren zich vrij in de natuur kunnen bewegen. Alleen voor de wisent zal een afscheidingsdraad nodig zijn. Om voldoende voedsel uit de natuur te kunnen halen, kan aanpassing van natuurypten noodzakelijk zijn. Aandacht voor draagvlak, veiligheid (verkeersveiligheid maar ook veiligheidsbeleving), schade, ervaringen op de Veluwe en grensoverschrijdende samenwerking is hierbij vanzelfsprekend. We zullen het ecologisch rendement in beeld brengen en daarnaast de waarde voor recreatieve beleving en bezoek aan natuurgebieden (wat economische voordelen voor de recreatiesector). We doen nader onderzoek naar de mogelijkheden en gaan een uitwerkingsplan opstellen over de zorgvuldige (fasering van de) introductie van de grote zoogdieren. Vanuit het oogpunt van zorgvuldigheid, zullen we tempo, plaats en te treffen maatregelen bepalen in een uitwerkingsplan. Burgers en agrariërs worden betrokken bij dit uitwerkingsplan en we zorgen voor een zorgvuldige communicatie. (ambitie 2)
- We nodigen de gemeenten uit om hun verantwoordelijkheid voor de biodiversiteit in het bebouwd gebied op zich te nemen. Belangrijk is dat bewoners hierbij betrokken worden, bijvoorbeeld via een ambassadeurssoort of op de manier zoals dat bij IDOP's wordt gedaan. (ambitie 3)
- De milieu- en watercondities realiseren wij via het milieu- en waterbeleid (Provinciaal Milieuplan, Provinciaal Waterplan en Programmatische aanpak stikstof). De doelstellingen vanuit de Kaderrichtlijn water en Natura2000 zijn de minimale vereisten. Daarnaast zijn via de leefgebiedenaanpak investeringen in milieu en water mogelijk. (ambitie 4)

6 Karakteristiek landschap

6.1 Ambitie

1. Het landschap is aantrekkelijk om te wonen, te werken en te recreëren en biedt ruimte voor verscheidenheid aan planten en diersoorten. De vervlakking van het landschap is gestopt. De identiteit en verscheidenheid van het Brabantse landschap worden gewaardeerd door de Brabanders en bezoekers van onze provincie en zijn een belangrijke factor voor de nieuwvestiging van bedrijven.
2. De ruimte in Brabant wordt inventiever gebruikt en functies worden gecombineerd. Economische ontwikkelingen zijn in balans met de landschappelijke kwaliteit en hiermee verbonden biodiversiteit.
3. Het percentage Brabantse huishoudens dat (zeer) ontevreden is over het groen in de buurt neemt af tot 10% en het rapportcijfer voor landschap neemt toe tot een 7.5.

6.2 Huidige toestand

De provincie heeft de afgelopen tien jaar actief bijgedragen aan de ontwikkeling van het landschap via ruimtelijke ordening, het programma landelijk gebied en via beleidsvelden zoals natuur, landschap, water, archeologie en cultuurhistorie. Zichtbare structuren en elementen in het landschap zijn hierdoor beschermd en in aantal toegenomen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan natuurlijke reliëfverschillen, houtwallen en poelen. Het landschap is per definitie het terrein waar velen in Brabant (overheid, agrarische sector, bedrijfsleven, grondeigenaren, maatschappelijke organisaties en burgers) samenwerken om zorg te dragen voor ontwikkeling en behoud van de identiteit van de streek.

De EHS inclusief de EVZ's dragen in belangrijke mate bij aan de karakteristiek van het landschap en de belevingswaarde ervan. Ook de vele maatregelen ten behoeve van waterbeheer en veiligheid in Brabant bepalen mede het landschap. Buiten de EHS heeft de provincie vanaf 2002 via een aantal stimuleringsregelingen actief bijgedragen aan de inrichting en het beheer van het cultuurlandschap. De meest bekende en succesvolle regeling is het Stimuleringskader Groen Blauwe diensten (Stika). Kenmerken van de regeling zijn: reële vergoedingen voor de aanleg en beheer van landschapselementen zoals houtwallen en poelen, 50% cofinanciering door gemeenten of waterschappen, nauwe betrokkenheid en draagvlak van de landbouw en de natuurorganisaties. We voeren regie op de uitvoering. Er is sprake van een brede betrokkenheid: alle waterschappen en 61 van de 67 gemeenten nemen deel aan Stika. In het manifest Brabants Buitengebied wordt dan ook gepleit voor continuering. Het door het rijk ontwikkelde agrarisch natuurbeheer (o.a. in de zogenaamde beheergebieden van de EHS) is minder geschikt voor de realisering van robuuste veerkrachtige natuur, maar van des te meer betekenis in het omringende cultuurlandschap. Vanuit Stika en SNL zijn er meerjarige contracten afgesloten voor het beheer van perceelranden. Door agrarische ondernemers is hier op grote schaal aan deelgenomen, waarmee positieve effecten zijn behaald voor landschap én biodiversiteit.

Het samen werken aan (ruimtelijke) kwaliteit is één van de hoofdpogingen in de Structuurvisie RO. We geven daarin actieve sturing aan het landschap, onder andere door ontwikkelingsgericht werken met de Impuls Kwaliteitsverbetering van het landschap, het aanbieden van de Gebiedspaspoorten voor het landschap, door het sturen op de groenblauwe mantel en via de in de Verordening ruimte aangeduide gebieden met aardkundige verschijnselen en cultuurhistorische waarden. Cultuurhistorische waarden en aardkundige verschijnselen zijn van grote betekenis voor zowel de belevingswaarde en informatieve waarde als voor de natuurpotentie van het landschap. We streven naar het behoud van cultuurhistorische en archeologische kenmerken, naar ruimtelijke ontwikkeling met behoud van de historische identiteit en toeristisch-recreatieve ontsluiting alsmede naar ruime ontwikkelingsmogelijkheden voor gebouwcomplexen met cultuurhistorische waarde. Bij het herstel van cultuurhistorische landschapselementen maken we zoveel mogelijk gebruik van inheems plantmateriaal.

In het kader van de Investeringsagenda van Brabant (2010) hebben wij het project Landschappen van Allure ontwikkeld (Groene Woud, Brabantse Wal en De Maashorst). Met de focus op drie hoogwaardige landschappen zetten we samen met de regionale partners een nieuwe strategie op voor behoud en ontwikkeling (gericht op versterking van de ruimtelijke kwaliteit van het landschap) maar ook op innovatie, waaronder de combinatie van economische ontwikkelingen en investeringen in natuur en landschap.

Brabant staat in de top 5 van de provincies wat betreft de natuurlijkheid van het landschap, maar is de op 3 na laatste provincie wat betreft historische kenmerkendheid van het landschap. Het percentage Brabantse huishoudens dat (zeer) ontevreden is over het groen in de buurt is gestegen tot 12% (Duurzaamheidbalans 2010, Telos). Brabanders geven gemiddeld een ruime voldoende (7.2) voor het landschap in hun provincie ("Beleving van natuur en landschap in Brabant", juni 2012).

6.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?

- Wij dragen ook zorg voor de landschappelijke kwaliteit buiten de EHS. Een goede ruimtelijke inpassing van bijvoorbeeld infrastructuur is daarbij belangrijk. We zien ook voor de gemeenten, bedrijven en burgers een belangrijke rol bij de zorg voor landschappelijke kwaliteit. De gemeente vormt de spil in het leggen van verbindingen met burgers en met bedrijven. Wij zullen gemeenten hierbij ondersteunen en stimuleren door het aanleveren van kennis en praktische voorbeelden. Een belangrijk middel daarbij zijn de Gebiedspaspoorten die als uitwerking van de Structuurvisie ruimtelijke ordening zijn vastgesteld en die belangrijke informatie bevatten voor (behoud en ontwikkeling van) het landschap. Daarnaast is in het ruimtelijk beleid vastgelegd dat ontwikkelingen een bijdrage leveren aan de landschappelijke kwaliteit in de directe omgeving. Ook daarmee bevorderen wij de landschappelijke kwaliteit. Ook zien wij een belangrijke rol weggelegd voor de waterschappen. De waterschappen investeren via natte verbindingzones en waterprojecten in een kwaliteitsimpuls voor het landschap. (ambities 1 en 3)
- De aardkundige en cultuurhistorische en archeologische waarden worden veiliggesteld via de Structuurvisie RO en de Verordening ruimte. (ambitie 1)

- We stimuleren bedrijven om te investeren in de kwaliteit van het landschap door ruimte te geven aan economische ontwikkeling. Ondernemers op bedrijventerreinen verleiden we tot vergroening van de bedrijfslocatie. We ondersteunen – samen met gemeenten – initiatieven tot vergroening via het aanreiken van praktijkkennis en begeleiding in de voorbereidingsfase. Met de Brabantse Ontwikkelmaatschappij verkennen we de mogelijkheden om vergroening te combineren met de herstructurering bedrijvenenterreinen. Tevens bezien we de mogelijkheden om stroken beneden hoogspanningsleidingen en boven leidingenstraten te benutten voor natuur. (ambitie 1 en 2)
- We stimuleren agrariërs om via de duurzame teelt van streekproducten – gebruik makend van natuurlijke processen – bij te dragen aan de gebiedsidentiteit en de biodiversiteit van het cultuurlandschap. (ambitie 1)
- We verkennen de perspectieven van regiofondsen met – zo mogelijk – een revoluerend karakter om levensvatbare en renderende initiatieven te financieren die ook een positief effect opleveren voor natuur en landschap. Hiermee versterken we de lokale economie en de kwaliteit van het landschap. We zullen heldere en eenduidige voorwaarden opstellen en toetsen of deze worden nageleefd. De provincie neemt vooral een ontwikkelende, stimulerende en deels beschermende rol op zich. (ambitie 1)
- We zetten in op de transitie van de landbouw, waarbij kwaliteit en toegevoegde waarde in de plaats moeten komen van op kostenminimalisatie gerichte bulkproductie, en op nieuwe realistische verdienmodellen binnen de gehele agrofoodsector. Dat doen we door uitvoering van het advies van de Commissie Van Doorn en het opstellen van een gezamenlijke uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood 2020. In 2012 worden de eerste innovatietafels georganiseerd om een impuls te geven aan het tot stand brengen van concrete nieuwe verdienmodellen en aan de beoogde cross-sectorale aanpak van het transitieproces tot 2020. (ambitie 2)
- We gaan meer focus aanbrengen in onze inzet voor het landschap door ons te concentreren op provinciale (bovengemeentelijke) belangen. We gaan na of concentratie van onze inzet op bepaalde gebieden gewenst is en zo ja, welke gebieden dat zijn: bijvoorbeeld de provinciale gebiedsopgaven, de streeknetwerken als bedoeld in het Koersdocument Stad en Platteland of de groenblauwe mantel. Voortzetting van de subsidieregelingen in heel Brabant is geen vanzelfsprekendheid. (ambitie 1)
- Wij gaan met betrokkenen evalueren welke van de tot nu toe ingezette instrumenten in het gebied buiten de EHS (zoals Stika, weidevogelbescherming en leefgebiedenaanpak) het meest effectief en efficiënt zijn. Daarbij kijken we ook wie daarvoor verantwoordelijk is (rijk, provincie, gemeente en waterschap). Dit mede in relatie tot het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) en de rijksverantwoordelijkheid voor agrarisch natuurbeheer vanaf 2014. We gaan er van uit dat het collectief beheer van weide- en akkervogels vanaf 2014 door het rijk wordt overgenomen. We zullen de inzet van het rijk en de bereikte resultaten nauwlettend volgen, aangezien agrarisch natuurbeheer van wezenlijk belang is voor de realisatie van onze provinciale ambities. Naar verwachting zullen we stoppen met het perceelsdekkende botanische beheer vanwege geringe deelname en onvoldoende resultaten. We bekijken ook de betekenis en planologische bescherming van de zgn. beheergebieden EHS (deze zijn nu nog apart begrensd in de groenblauwe mantel met een “ja-mits” regime). Ook gaan we na of met groenblauwe dooradering, versterking van groen rondom de stad,

maatregelen tegen verrommeling en goede landschappelijke inpassing van nieuwe economische activiteiten (waaronder infrastructuur), meer rendement voor de ecologische waarde en belevingswaarde van landschap kan worden behaald dan met het huidige instrumenten. Op basis van de evaluatie beoordelen wij welke instrumenten en subsidies we zullen (blijven) inzetten en welke niet. (ambities 1, 2 en 3).

7 Verankerd in de samenleving

7.1 Ambitie

1. Natuur staat midden in de samenleving en is stevig verankerd in de harten van mensen en in beslissingen van burgers, vrijwilligers, ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden. Mensen zijn zich in hun handelen bewust van eventuele nadelige gevolgen op natuur en landschap én van de mogelijkheden van vrijwilligers om een positieve bijdrage aan natuur te leveren.
2. De Brabantse natuur sluit goed aan op de wensen van de Brabantse burger én de toerist. Ze is voor iedereen goed bereikbaar en toegankelijk en heeft een goede belevingswaarde en gebruikswaarde. Dit houdt ook in dat rust in natuurgebieden geborgd is.
3. In Brabant komen aansprekende zoogdieren voor die een grote aantrekkingskracht uitoefenen op recreanten.
4. In Brabant werkt een veelvoud van partijen vanuit diverse invalshoeken samen aan een goed leef- en vestigingsklimaat. Gezamenlijke belangen leiden tot innovatieve partnerschappen en oplossingen. Maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven zijn zich meer bewust van de baten die natuur voor hun 'core-business' kan opleveren, waardoor zij actief in natuur en biodiversiteit gaan investeren. Dit doen zij door aanleg van voorzieningen op het eigen bedrijf (landbouw), op de vestigingslocatie (bedrijventerrein/campus) of in de omgeving dan wel doordat zij de kosten voor beheer van een nabij gelegen natuurgebied voor hun rekening nemen. Een andere optie is dat zij doneren in een fonds.
5. Gemeenten werken samen met burgers om het openbaar groen aantrekkelijker te maken voor omwonenden en voor de biodiversiteit. Terreinen waarvoor op korte termijn geen gebruiksfunctie is te verwachten, richt de gemeente in met 'tijdelijk' groen.
6. Het natuur- en landschapsbeleid heeft niet alleen veel draagvlak, maar is ook duurzaam haalbaar en betaalbaar.

7.2 Huidige toestand

De meeste mensen ervaren natuur in de weekenden en tijdens vakanties, wanneer zij natuurgebieden bezoeken voor ontspanning, beleving of om inspiratie op te doen. Natuur is voor mensen dé plek om tot rust te komen. In toenemende mate is er bij de bevolking ook aandacht voor natuur, groen en water in de directe omgeving. Hierbij kan het gaan om meer natuurlijk en levendig groen van de eigen tuin, wijk en stadsparken tot groene daken en waterpartijen en de (tijdelijk) groene inrichting van niet gebruikte terreinen in stad, dorp en op bedrijventerreinen. Gemeenten kunnen meer inspelen op de behoeften van de bevolking, die vaak ook bereid is mee te denken aan een meer natuurlijke inrichting en beheer van openbaar groen met een rijkere biodiversiteit.

De natuur voorziet op diverse wijzen in de basisbehoeften van de Brabanders. Dit laat zich uitdrukken in verschillende diensten:

- productiediensten: voedsel, schoon water, grondstoffen;

- regulerende diensten: bodembiodiversiteit voor duurzame landbouw, omzetting van schadelijke stoffen in bodem en bij waterzuivering, tegengaan van plant- en dierziekteschade en bestuiving van gewassen;
- culturele en welzijnsdiensten: gezondheid, leren, sociale relaties, recreatie, rust, ontspanning, cultuurhistorie en esthetiek.

De Brabantse burgers (inwoners, consumenten, toeristen), maatschappelijke organisaties (natuur- en landschapsorganisaties, welzijnsorganisaties) en bedrijven plukken de vruchten van de diensten die de natuur hen aanbiedt, vaak zonder zich hiervan bewust te zijn. De natuur levert nu al een belangrijke bijdrage aan ons economisch systeem en dat gaat de komende tijd sterk toenemen door de vergroening en verduurzaming van de economie. De landbouw – in het bijzonder biologische landbouw en de glastuinbouw – maakt op grote schaal gebruik van biodiversiteit (bijvoorbeeld door plaagbestrijding, door verhoging van de bodemproductiviteit met behulp van bodemleven, de teelt van nieuwe gewassen, door bestuiving in de fruitteelt, etc.). Biodiversiteit levert ook grondstoffen voor de farmaceutische industrie en tal van nieuwe producten. Maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven gaan de toegevoegde waarde van biodiversiteit voor hun ‘core-business’ geleidelijk aan ontdekken. Voor overheden zijn deze diensten veelal nog onontgonnen terrein.

De toegevoegde waarde van natuur beperkt zich alleen niet tot de rol van planten en dieren in het productieproces. Een mooie, rustgevendende en groene omgeving wordt een steeds belangrijker factor voor het vestigingsklimaat, naast andere economische argumenten. Dit speelt met name bij bedrijven uit de kennisindustrie die internationaal georiënteerd zijn. Uit onderzoek blijkt dat werknemers prijs blijven stellen op een natuurlijk ingerichte omgeving met afwisselend groen. Een prettige leefomgeving en ontspanningsmogelijkheden in de buurt verhogen de productiviteit en creativiteit. Het is dan ook een strategische keuze geweest van de High Tech Campus (HTC) te Eindhoven om de campus groen in te richten, met focus op biodiversiteit. Ook andere campussen en bedrijventerreinen met hoogwaardige bedrijvigheid besteden meer aandacht aan de groene inrichting van de buitenruimte en experimenteren met het integreren van groen met bebouwing. SER Brabant concludeert in haar advies dat een groene bedrijfsomgeving de komende jaren een strategische factor zal worden in de ‘war for talent’, die als gevolg van de vergrijzing gaat ontstaan op de arbeidsmarkt.

De omzet van de recreatieve sector is voor een deel gebaseerd op de beleving van natuur en landschap. In de top 3 qua typen vakanties in Noord-Brabant staat de natuurgerichte vakantie op de derde plaats. In 2010 bedroeg de omzet van de sector € 353 miljoen (startnotitie Vrije tijdseconomie, provincie Noord-Brabant). De vrijetijdseconomie heeft nog groeipotentie, waarvan ook de plaatselijke middenstand zal profiteren. Een belangrijk deel van de omzet in de vrijetijdseconomie hangt samen met de ligging van horeca, verblijfaccommodaties en recreatieparken in landschappelijk aantrekkelijke gebieden, in natuurgebieden of in de omgeving ervan. Nagenoeg alle natuurgebieden in Brabant zijn geheel of gedeeltelijk toegankelijk en goed bereikbaar. Om de belevingswaarde van natuur te verhogen realiseert de provincie een aantal zogenaamde natuurpoorten. Om de inwoners meer te betrekken bij biodiversiteit heeft een groot aantal Brabantse gemeenten een plant of dier, kenmerkend voor de eigen omgeving, geadopteerd: de zogenaamde lokale ambassadeur voor biodiversiteit. In navolging heeft de provincie de vlinder

aangewezen als ambassadeur voor de Brabantse biodiversiteit. De vlinder is een goede indicator voor de kwaliteit van milieu, water, onze natuurgebieden en het groen in de bebouwde omgeving.

Tot slot zijn de voordelen van natuur voor gezondheid evident [Provinciale Raad Gezondheid]. Bekend is dat groen stimuleert tot bewegen, een positief effect heeft op het herstel van stress en vermoeidheid en op het bevorderen van sociale contacten. Natuur helpt de fysieke gezondheid van mensen op peil te houden door activiteiten uit te lokken zoals wandelen en fietsen en kan ingezet worden voor herstel van lichamelijk en geestelijk welzijn. Groene woonomgevingen zijn, behalve voor volwassenen, ook van belang voor kinderen en jongeren. Jongeren in de leeftijd tussen 12 en 17 jaar die meer groen in de woonomgeving hebben voldoen vaker aan de bewegingsnorm. Dit kan overgewicht voorkomen. De kosten die hiermee op de samenleving worden bespaard, lopen in de tientallen miljoenen. Deze ‘winsten’ komen ten goede aan de overheid en niet aan de eigenaar van het natuurgebied die de kosten voor onderhoud en beheer voor rekening moet nemen. Natuur en landschap zijn nog steeds geen onderdeel van de reële economie.

Gelukkig wordt de waarde van natuur en landschap door veel mensen wel gevoeld. Dit blijkt onder meer uit de vele vrijwilligers die zich belangeloos inzetten voor natuur en landschap. Uit een enquête, uitgevoerd door PON t.b.v. het rapport “Vrijwilligers? Natuurlijk!” blijkt dat de natuurorganisaties zonder het grote aantal vrijwilligers dat zich nu inzet, hun doelen niet zouden halen. Vergrijzing wordt hierbij als probleem gezien. Ook uit het onderzoeksrapport “Beleving van natuur en landschap in Brabant” (juni 2012) blijkt dat Brabanders veel belang hechten aan voldoende natuur en landschap in hun woonomgeving. Brabanders bezoeken natuur en landschap in de eerste plaats om er te genieten en tot rust te komen, daarna om sociaal en fysiek bezig te zijn, dan om de natuur te ervaren en te leren kennen, en als laatste om na te denken over het leven. Meer dan de helft van de Brabanders brengt dagelijks of wekelijks een bezoek aan natuur of landschap.

Om de inwoners meer te betrekken bij biodiversiteit heeft een groot aantal Brabantse gemeenten een plant of dier geadopteerd, kenmerkend voor de eigen omgeving: de zgn. lokale ambassadeur voor biodiversiteit. In navolging benoemde de provincie de vlinder als ambassadeur voor de Brabantse biodiversiteit. De vlinder is een goede indicator voor de kwaliteit van milieu, water, onze natuurgebieden en het groen in de bebouwde omgeving.

7.3 Hoe gaan we onze ambitie realiseren?

- We richten we ons meer op het mobiliseren van betrokkenheid en verantwoordelijkheid in alle geleidingen van de samenleving. Uit onderzoek van PON (Vrijwilligers? Natuurlijk!) blijkt dat de ontwikkelingen in het Brabantse vrijwilligerswerk in het groen en het sociaal-culturele domein elkaar raken en samenwerking wenselijk is. Ondersteuning van vrijwilligers in de vorm van waardering, PR, meedenken, klankborden en scholing wordt zeer op prijs gesteld. PON beveelt aan om van natuur een ontmoetingsplaats te maken voor alle leeftijden, culturen en leefstijlen. De provincie neemt het initiatief om samen met organisaties die werken met natuurvrijwilligers (IVN, BMF en Brabants Landschap) en organisaties uit het sociaal-cultureel

domein (bijv. stichting ZET of PON) een plan op te stellen dat gericht is op een gezamenlijke aanpak voor de ondersteuning van vrijwilligers. Aandachtspunten hierbij zijn: betrekken van andere vrijwilligers, werving, waardering, benutten van kennis en ervaring van ouderen en van de creativiteit van jongeren, inzet voor kortdurende activiteiten en het zichtbaar maken van resultaten. (ambitie 1)

- We evalueren de structurele subsidierelaties met intermediaire organisaties zoals IVNC, BMF, CBL en Brabants Landschap en bezien hoe we deze relaties beter kunnen afstemmen op het nieuwe beleid, waarbij nadruk wordt gelegd op het stimuleren van de samenwerking tussen bestaande en nieuwe partijen, natuurbeleving, gezondheid en marktgericht handelen. (ambitie 1)
- Wij voeren de natuurwetgeving (Natuurbeschermingswet, Natuurschoonwet, Boswet en Flora- en Faunawet inclusief Faunafonds) op zorgvuldige wijze uit en hebben daarbij zowel oog voor de menselijke belangen als voor eventuele nadelige gevolgen op natuur en landschap. (1)
- We verkennen de mogelijkheden van de inzet van de sociale media om de beleving van natuur en landschap en de Brabantse Big Five te versterken. (ambitie 1)
- Bij de inrichting van natuur en landschap houden we meer dan voorheen rekening met de belevingswaarde en de toegankelijkheid (ook voor minder validen), de mogelijkheden voor bewegen in de eigen woonomgeving, buitensport, recreatie en toerisme. Hiermee willen we bevorderen dat nog meer mensen nog meer van de natuur genieten. Als het vanwege kwetsbare natuur niet mogelijk is door het gebied te wandelen of fietsen gaan we na of het haalbaar is voorzieningen te treffen om dieren te kunnen waarnemen of te genieten van het landschap (bijvoorbeeld vogelkijktorens). (ambitie 2)
- We maken ons sterk om de merknaam Nationale Parken overeind te houden. Deze term roept zowel internationaal als nationale herkenning op die kan bijdragen in het promoten van toerisme en recreatie. Wel heroverwegen we daarbij de inzet van de provincie, zowel in omvang als de inhoudelijke accenten. Maatwerk is uitgangspunt, waarbij ook rekening gehouden wordt met eerder aangegane verplichtingen. De koppeling met toerisme, buitensport, recreatie en beleving is van belang. Op termijn verwachten wij dat de Nationale Parken door hun unieke combinatie van functies, hoge mate van georganiseerdheid en hun robuustheid zich bij uitstek lenen als businesscase. Door onder meer met het bedrijfsleven nieuwe allianties aan te gaan moet het in de toekomst mogelijk zijn om de Nationale Parken volledig onafhankelijk van overheidssteun te laten functioneren. Wij zijn bereid deskundigheid en capaciteit te leveren aan de Nationale Parken bij hun zoektocht naar alternatieve financieringsmogelijkheden. We willen meewerken om te bevorderen dat – indien noodzakelijk om de succeskans te vergroten – regelgeving wordt aangepast. De opgedane ervaring gaan we vervolgens benutten om ook voor andere natuurgebieden alternatieve financieringsmodellen te ontwikkelen. (ambities 2 en 6)
- Wij maken ons in lijn van de strategie van de Nationale Parken ook sterk voor de merknaam Nationaal Landschap. In Brabant betreft dat Het Groene Woud en de Hollandse Waterlinie. Het Nationaal Landschap heeft in Brabant geen specifieke ruimtelijke doorwerking in de Verordening ruimte. Wij stellen hiervoor geen extra provinciale middelen beschikbaar, behoudens de gereserveerde middelen voor het Landschap van Allure Het Groene Woud (uit de Investeringsstrategie Agenda van Brabant) en voor de Hollandse Waterlinie (bestuursakkoordmiddelen vanuit cultuur). (ambities 2 en 6)

- We introduceren in Brabant het begrip Brabantse “Big Five”: edelhert, lynx, otter, everzwijn en wisent om onze grote natuurgebieden meer allure te geven en deze bij een breed publiek bekendheid te geven. Gebieden waar deze soorten voorkomen, trekken veel bezoekers. Om die reden kunnen deze soorten aanjagers zijn om extra inkomsten voor de betreffende natuurgebieden te genereren, waarmee de beheerslasten omlaag gebracht kunnen worden. Deze grote zoogdieren passen ook in het streven om zo compleet mogelijke ecosystemen in Noord-Brabant te ontwikkelen (zie ook paragraaf 5.3). We houden daarbij rekening met verschillende belangen: enerzijds de roep uit de samenleving om ruimte voor edelherten in Noord-Brabant, anderzijds de weerstand in sommige gebieden tegen de aanwezigheid van everzwijnen. (ambitie 3)
- Bedrijven krijgen grotere mogelijkheden om zich te vestigen of uit te breiden in gebieden met een aantrekkelijke natuur en landschap mits dit per saldo leidt tot een snellere en betere realisatie van onze doelen voor natuur en landschap. We zijn bereid te ‘onderhandelen’ over de kwaliteit en begrenzing van de EHS als we daarin een meerwaarde zien. We bieden verruimde mogelijkheden voor economische ontwikkeling mits daar duidelijke voordelen voor natuur en landschap tegenover staan (saldobenadering Koersdocument Stad en Platteland). Deze voordelen worden bekostigd door de initiatiefnemer. (ambities 4 en 6)
- We verkennen de mogelijkheden voor het opzetten van financieringsconstructies voor het stimuleren van investeringen in natuur en landschap door marktpartijen (bijvoorbeeld een ontwikkelfonds met een revolverend karakter waaruit eventueel benodigde financiële middelen tegen gunstige voorwaarden – in de vorm van voorfinanciering – beschikbaar kunnen worden gesteld). (ambities 4 en 6)
- Contacten vanuit de provinciale organisatie met het onderwijssysteem zijn tot nu toe niet gestructureerd. We verkennen de mogelijkheden om het onderwijs in te schakelen bij (onderzoek) naar natuurbeleving en verbinding stad-platteland (bijvoorbeeld bij PURE Hubs en Natuurpoorten). Te denken valt aan studentenopdrachten, maatschappelijke stages, onderwijsmodules en het betrekken van docenten en studenten bij concrete projectactiviteiten. Afstemming met onderwijs biedt kansen voor nieuwe allianties. (ambitie 4)
- We dagen partijen (gemeenten, bedrijven, maatschappelijke organisaties, burgers) en intermediaire organisaties (ZLTO, ANV’s, terreinbeheerders, BPG, BZW, Provinciale Raad Gezondheid, GGD’s, IVN Consulentenschap, Brabants Landschap, Recron Brabant, ZET, VVV’s, Kunstbalie, Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling GDO, BMF, Zorgverzekeraars en -aanbieders, Erfgoed Brabant enz.) uit tot samenwerking en medeverantwoordelijkheid voor initiatieven op het raakvlak van natuur, welzijn, gezondheid, duurzame voedselproductie, economie en cultuur. Een bijzondere plaats kennen we hierbij toe aan de Brabantse Taskforce Biodiversiteit als netwerkorganisatie voor een aantal van bovengenoemde partijen. Binnen de ‘streeknetwerken’ (Koersdocument Stad en Platteland) stimuleren we – als één van de partners – gezamenlijke projecten. Daarbuiten sluiten we aan op initiatieven van derden. Daarbij denken we aan initiatieven zoals:
 - o vergroening van de werk- en leefomgeving, bijvoorbeeld op bedrijventerreinen, woonwijken, campussen en onderwijslocaties;
 - o samenhangend groenblauw fiets- en wandelroutenetwerk in en rond bebouwde omgeving;
 - o inzet principes agro-biodiversiteit op de agrarische productieketens (bijvoorbeeld beheersing plagen);

- vergroten van de bereikbaarheid en toegankelijkheid van natuurgebieden voor alle Brabanders, dus ook voor Brabanders met een beperking;
- participatie van vrijwilligers in projecten die meerdere maatschappelijke doelen dienen, waaronder natuur en landschap;
- initiatieven voor nieuwe landgoederen die meerdere maatschappelijke doelen dienen waaronder natuur en landschap;
- integrale communicatie over wat bepaalde gebieden te bieden hebben.

Hierdoor stimuleren we investeringen vanuit de culturele, regulerende en productie diensten van de natuur. De rol van de provincie richt zich op het ondersteunen bij de netwerkopbouw en alliantievorming en het gericht aanbieden van experimenteerruimte, het opschalen van succesvolle projecten en op het verzamelen én het effectief verspreiden van de hiervoor benodigde kennis en expertise onder sleutelspelers. (ambities 1, 2 4, 5 en 6).

8 Monitoring en evaluatie

8.1 Ecologische monitoring

Verspreid over Brabant ligt een meetnet waarmee we de ontwikkeling van de biodiversiteit monitoren door het tellen van vogels en planten in het veld. Vogels en planten zijn goede indicatoren voor de totale biodiversiteit. Deze gegevens vullen we zoveel mogelijk aan met gegevens die worden verzameld door andere organisaties (bijvoorbeeld gegevens over vlinders en reptielen). Deze organisaties verzamelen hun gegevens voor een belangrijk deel met vrijwilligers. Op basis van al deze gegevens presenteren we eenmaal per vier jaar de ontwikkeling van de biodiversiteit in 'De toestand van de Brabantse natuur' (meest recente versie is 2012). De gegevens gebruiken we voor beleidsevaluatie, beleidsontwikkeling, uitvoering van groene wetten en bij bijvoorbeeld infrastructurele projecten. De gegevens zijn voor iedereen beschikbaar.

8.2 Evaluatie en beleidsmonitoring

Halverwege en aan het eind van de periode waarop deze nota betrekking heeft (dus in 2017 respectievelijk 2022) zullen we een integrale evaluatie over de voortgang en bereikte resultaten uitvoeren. Voor de tussentijdse evaluatie in 2017 zullen we de gegevens benutten van de in 2016 voorziene landelijke evaluatie m.b.t. het behalen van de internationale doelen (op basis van het decentralisatie-akkoord natuur). Op basis van deze evaluatie bepalen we of het beleid bijgesteld moet worden. Aandachtspunten bij de evaluaties zijn in ieder geval de mate waarin de doelstellingen bereikt zijn, de mate waarin energie van de samenleving benut wordt (de gerealiseerde natuurinvesteringen door derden), de mate waarin de voorziene besparingen ook daadwerkelijk gerealiseerd zijn, de wijze waarop het rijk invulling geeft aan agrarisch natuurbeheer en de mate waarin synergie bereikt wordt tussen planet, people en profit.

De vier doelstellingen voor natuur en landschap gaan we als volgt monitoren:

- doelstelling netwerk: jaarlijks worden kwantitatieve gegevens verzameld (hectares en kilometers verbindingszones);
- doelstelling biodiversiteit: iedere twee jaar wordt met behulp van de provinciale meetnetten, aangevuld met beschikbare gegevens van derden, de natuurgraadmeter (samengestelde index voor biodiversiteit) bepaald op basis waarvan we de ontwikkeling van de biodiversiteit volgen;
- doelstelling landschap: de landschapsdoelstelling is gericht op een goed leef- en vestigingsklimaat. De monitoring richt zich daarom op de beleving van landschap en omgeving door bewoners, bedrijven en bezoekers via een vierjaarlijks belevingsonderzoek (waarbij zoveel mogelijk wordt aangesloten bij andere monitoring die we uitvoeren, bijvoorbeeld in het kader van de Structuurvisie RO).
- doelstelling verankering: deze doelstelling is niet vertaald in kwantitatieve ambities. Veelal is sprake van maatwerk, procesaanpak en stimulering. Deze doelstelling zal dan ook op kwalitatieve wijze gemonitord worden. De vorm waarin werken we nader uit.

Daarnaast zijn in deze nota twee specifieke evaluaties aangekondigd: evaluatie instrumenten landelijk gebied (paragraaf 6.3) en evaluatie van structurele subsidierelaties (paragraaf 7.3). Deze evaluaties kunnen leiden tot tussentijdse aanpassing van het beleid respectievelijk in de subsidieverlening. Deze evaluaties zullen opgenomen worden in de meerjarige Kennis- en Onderzoeksagenda. Het verwerven, delen en benutten van de informatie uit de monitoring en de evaluatie zullen we verder ontwikkelen.

9 Financiën

Om onze ambities te halen, zijn – naast menskracht – ook financiële middelen nodig. Behalve de eigen provinciale middelen, krijgt de provincie ook middelen vanuit het rijk. De hoogte van deze rijksbijdrage is nog niet bekend, omdat:

- De doorwerking van het decentralisatie-akkoord is nog niet afgerond. Daarom is nog niet bekend welke middelen het rijk ter beschikking stelt voor het rijksdeel EHS.
- Voor een uitspraak over de bestuurs- en uitvoeringskosten van nieuwe taken voor de provincies als gevolg van de nieuwe Wet Natuur zal een procedure ex artikel 2 van de Financiële Verhoudingenwet worden toegepast. Het zal dan ook nog geruime tijd vergen voordat bekend is wat de beschikbare financiële middelen voor deze taken zijn.
- De kosten van de hydrologische maatregelen in het kader van de Programmatistische aanpak stikstof (PAS) moeten nog in onderling overleg bepaald worden.
- De consequenties van het Lente-akkoord (landelijk € 200 miljoen minder bezuinigen op natuur) voor de individuele provincies zijn nog niet bekend.

Daarnaast zijn er andere ontwikkelingen met financiële consequenties, waarvan de omvang nog niet bekend is. Met name de ontwikkeling van het Europees landbouwbeleid is daarbij belangrijk.

Duidelijk is in ieder geval wel dat met het decentralisatie-akkoord ook een forse bezuiniging wordt doorgevoerd en dat een efficiënte inzet van middelen noodzakelijk blijft. In deze nota zijn een aantal maatregelen geformuleerd die tot kostenreductie leiden, onder andere:

- door de realisatietermijn voor de EHS te verlengen naar 2027, nemen de kosten per jaar af;
- het subsidiepercentage aan gemeentes voor droge EVZ's wordt niet meer verhoogd en teruggebracht naar het standaardpercentage van 50%;
- meer inzet op procesbeheer levert een besparing op voor inrichting én beheer.

Daarnaast worden een aantal andere acties in gang gezet, die ook leiden tot kostenreductie, maar waarvan de omvang afhankelijk is van de uitwerking en de medewerking en bijdragen van andere partijen:

- afspraken maken met de natuurbeschermingsorganisaties, waterschappen en gemeenten over ieders aandeel in de realisering van het robuuste Brabantse natuurnetwerk;
- heroverweging van onze ambities zoals vastgelegd in de ambitiekaart;
- stimuleren bedrijven en andere partijen om vanuit gezamenlijk belang te investeren in natuur en landschap en toepassen van nieuwe verdienmodellen;
- pilots met innovatieve aanbestedingen.

Dit is een opgave die we met vertrouwen aanvaarden, maar waarvan niet op voorhand is aan te geven hoe dit uitpakt.

Het bereiken van de in deze nota neergelegde ambities, kunnen we niet alleen en willen we niet alleen. Van andere partijen wordt verwacht dat zij de komende 15 jaar substantieel bijdragen aan het bereiken van de natuurdoelstellingen en met name de realisering van het provinciale deel van de EHS, inclusief de EVZ's. Om alle activiteiten in de nota uit te voeren op de "oude" wijze, is een eenmalig budget nodig van ruim 475 miljoen euro en een structureel (jaarlijks) budget van bijna 40 miljoen euro. Dit budget is niet beschikbaar. Om de ambities uit deze nota te behalen, willen

wij ongeveer een kwart besparen door de hierboven genoemde kostenbesparende maatregelen. Daarnaast verwachten wij vanuit andere partijen ook een bijdrage van een kwart. De provincie staat dan aan de lat voor de resterende helft van dit bedrag. Wij gaan er vooralsnog vanuit dat door de eerder genoemde maatregelen en de bijdragen van derden een bedrag van 227 miljoen euro bespaard respectievelijk opgebracht moet worden. Vanuit de provincie is dan een eenmalig provinciaal budget van circa 250 miljoen euro benodigd. Het merendeel van dit bedrag is nodig voor de realisatie van de EHS, te weten 240 miljoen euro (indicatieve verdeling: 109 miljoen voor aankoop provinciaal deel EHS, 40 miljoen voor inrichting rijksdeel EHS, 20 miljoen voor inrichting provinciaal deel EHS en 71 miljoen voor EVZ's). Daarnaast is eenmalig budget nodig voor introductie Big Five en voor de afbouw van de provinciale bijdrage Nationale Parken (tezamen circa 10 miljoen).

Besluitvorming over de provinciale bijdrage vindt plaats door PS bij het integrale afwegingsmoment van de najaarsnota (november 2012). Hierbij zal ook een voorstel worden gedaan voor de fasering hiervan, mede in relatie tot het tot stand komen van bijdragen van derden. Het is immers duidelijk dat het behalen van de ambities sterk afhankelijk is van de mate waarin we erin slagen om andere partijen te betrekken en de mate waarin deze partijen de medeverantwoordelijkheid nemen. Als de besparingen of de bijdragen van derden niet gerealiseerd worden, zal de provincie niet automatisch de provinciale bijdrage beschikbaar blijven stellen en zeker niet automatisch meer bijbetalen: dan is een heroverweging aan de orde. Zoals in hoofdstuk 8 ook is aangegeven, zal bij de tussentijdse evaluatie in 2017 onder meer aandacht geschonken worden aan de gerealiseerde natuurinvesteringen door derden en de mate waarin de voorziene besparingen ook daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Op basis van deze evaluatie wordt bepaald of het beleid bijgesteld moet worden.

bestaande natuur (1990)		108.000 hectare
nieuwe natuur		21.000 hectare
- waarvan al verworven	<i>11.400 hectare, waarvan:</i> - ingericht: 5.800 - niet-ingericht: 5.600	
- waarvan nog te verwerven én waarvoor internationale verplichtingen gelden (rijksdeel EHS)	<i>6.500 hectare</i>	
- waarvan nog te verwerven maar geen internationale verplichtingen (provinciaal deel EHS)	<i>3.100 hectare</i>	
TOTAAL		129.000 hectare

Naast het eenmalige bedrag van 250 miljoen (240 plus 10) is er ook *structureel* budget nodig voor regelmatig terugkerende kosten, zoals het beheer van de EHS en het Stimuleringskader Groenblauwe diensten (Stika). Op basis van het in deze nota opgenomen ambities, is jaarlijks een bedrag nodig van circa 37 miljoen per jaar. Verwacht wordt dat het rijk hier circa 10,5 miljoen

per jaar aan bijdraagt en overige partners circa 3 miljoen per jaar. Wij zullen jaarlijks circa 15 miljoen extra uittrekken voor deze ambities, bovenop het bedrag dat reeds op de provinciale begroting staat. Voor de jaren 2013-2015 is hiervoor via het bestuursakkoord reeds €3 mln. per jaar beschikbaar voor de leefgebiedenaanpak en circa €7 mln. per jaar voor Investerings ECL.

In onderstaande tabel is een indicatief overzicht gegeven van de benodigde *provinciale* middelen per doelstelling, bovenop de middelen die al structureel begroot zijn.

	Extra budget eenmalig	Extra jaarlijkse kosten (structureel)
1. Robuust netwerk	240 miljoen	8 miljoen
2. Biodiversiteit brabantbreed	8 miljoen	3 miljoen
3. Karakteristiek landschap	-	3 miljoen
4. Verankerd in de samenleving	2 miljoen	1 miljoen
Totaal	250 miljoen	15 miljoen

Het werken met fondsen ondersteunt de inhoudelijke en samenwerkingsambities binnen natuur en landschap. Voorgesteld wordt om een Groenontwikkelingsfonds op te zetten.

Bijlage 1: Overzicht belangrijkste wijzigingen

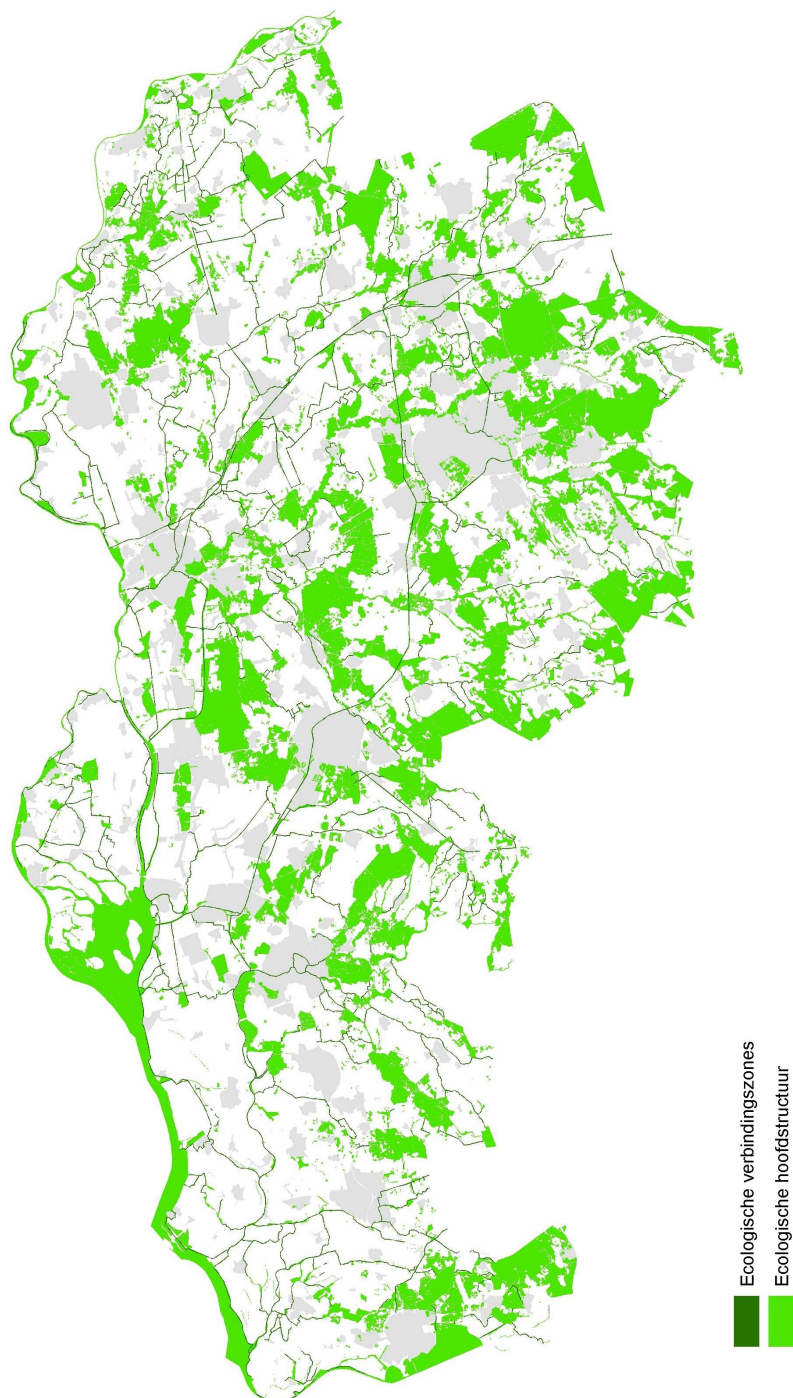
Onderdeel	Nu (tot 2012)	Straks (2012 – 2022)
Aanpak: samen aan de slag	Provinciale regierol, veelal subsidies	Meer nadruk op gezamenlijkheid, benutten van energie uit de samenleving, netwerkopbouw en alliantievorming. Meer faciliterend en verbindend. Minder leveren van financiën, meer richten op het leveren van kennis en leggen contacten. Voortzetting integrale gebiedsgerichte aanpak, met pilots innovatieve aanbesteding.
Aanpak: kosteneffectief en efficiënt	Mogelijkheden voor kostenreductie en vermarkten natuur worden onvoldoende benut	Kostenverlaging binnen projecten. Optimaal gebruik maken van de marktwaarde/diensten die natuur aan samenleving biedt. Stimuleren van nieuwe ‘verdienmogelijkheden’ op gebied van energie, grondstoffen, klimaatregulatie. Intensiveren van de samenwerking tussen natuurbeleid en economische activiteiten met baten voor natuur én economie (vrijtijdseconomie, gezondheidsector, e.d.), ontspanning en welzijn (zorgsector). Cross-overs: vrijetijdseconomie, health en wellness, zorg en gezondheid, duurzame landbouw, duurzame streekproducten die regionale identiteit versterken, water- en energiebedrijven, toegankelijkheid, leefbaarheid.
Robuust netwerk: Aankoop grond t.b.v. robuust natuurnetwerk	Volledige realisatie EHS in 2018	Onze ambitie blijft om de EHS inclusief de verbindingzones in de volledige omvang te realiseren, maar verruimen de realisatietermijn tot 2027. De provincie zet voor het deel waarvoor internationale verplichtingen gelden (rijksdeel EHS) geen provinciale middelen in (m.u.v. de benodigde middelen in verband met het niet verkopen van gronden). De provincie neemt geen verantwoordelijkheid over van het rijk voor de internationale verplichtingen. Het subsidiepercentage aan gemeenten voor droge EVZ's wordt teruggebracht naar het standaardpercentage van 50%. Wij maken afspraken met natuurbeschermingsorganisaties, waterschappen, gemeenten over ieders aandeel en zoeken samen met BPG en ZLTO contact met grondeigenaren om tot afspraken te komen. Cross-overs: ruimte voor klimaatadaptatie, leefbaarheid, gezondheid
Robuust netwerk: inrichting en beheer van het robuuste natuurnetwerk	Toewerken naar ambities zoals opgenomen in de ambitiekaart.	We kiezen meer voor een efficiënter natuurbeheer dat gericht is op natuurlijke processen in grotere aaneengesloten gebieden (procesbeheer). De kwaliteit van de natuur wordt meer het gevolg van een natuurlijk proces dan van versneld ingrijpen. We bezien samen met belanghebbende partijen of in bepaalde gebieden volstaan kan worden met een lagere natuurambitie (bijvoorbeeld handhaven van het aanwezige natuurtype). We passen de ambitiekaart daarop aan en maken samen met belanghebbende partijen een plan van aanpak voor de inrichting van de natuur.

		Cross-overs: archeologie, vrije tijdseconomie, gezondheid, leefbaarheid
Behoud en herstel biodiversiteit	Inzet via robuust netwerk, agrarische natuurbeheer en leefgebiedenbenadering.	De leefgebiedenbenadering wordt voortgezet in de geselecteerde leefgebieden binnen de EHS en het agrarisch gebied. De leefgebiedenaanpak in het agrarisch gebied maakt deel uit van de evaluatie als bedoeld onder “karakteristiek landschap”; op basis van deze evaluatie wordt besloten of hier wel of niet mee doorgedaan wordt. We introduceren vijf zoogdieren (“Big Five”): edelhert, lynx, otter, everzwijn en wisent, ten behoeve van completere ecosystemen, verhoging allure en beleving. Cross-overs: vrijetijdseconomie
Karakteristiek landschap	Inzet Stimuleringskader groenblauwe diensten (Stika) en agrarisch natuurbeheer	We gaan ons meer concentreren op provinciale (bovengemeentelijke) belangen. We gaan na of concentratie van onze inzet op bepaalde gebieden gewenst is en zo ja, welke gebieden dat zijn (bijv. de provinciale gebiedsopgaven). Wij gaan met betrokkenen evalueren welke van de tot nu toe ingezette instrumenten in het gebied buiten de EHS (zoals Stika, weidevogelbescherming en leefgebiedenaanpak) het meest effectief en efficiënt zijn. Daarbij kijken we ook naar de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de overheden en het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). We gaan er van uit dat het collectief beheer van weide- en akkervogels vanaf 2014 door het rijk wordt overgenomen. Naar verwachting zullen we stoppen met het perceelsdekkende botanische beheer vanwege de geringe resultaten. Op basis van de evaluatie bepalen wij met welke instrumenten wij doorgaan en met welke niet, en in welke gebieden. Voortzetting van subsidieregelingen is geen vanzelfsprekendheid. Cross-overs: recreatie en toerisme, verbreding agrarisch ondernemerschap, cultuurhistorie, leefbaarheid, sociale cohesie, gezondheid
Verankering in de samenleving: Inzet en participatie van burgers en vrijwilligers	Inzet intermediaire organisaties	Gezamenlijke (provincie en intermediaire organisaties) aanpak voor ondersteuning vrijwilligers. De subsidieregeling natuur- en milieueducatie wordt ingetrokken; wel voortzetting steunfunctie IVNC. Evalueren structurele subsidierelaties met intermediaire organisaties Extra inzet voorzieningen voor vrijwilligers; faciliterende rol voor routenetwerken, bijeenbrengen partijen etc. We houden meer dan voorheen rekening met de belevingswaarde en mogelijkheden voor recreëren. Cross-overs: burgerparticipatie, leefbaarheid, sociale cohesie, cultuurhistorie, gezondheid, vrije tijdseconomie, toegankelijkheid

Verankering in de samenleving: Mogelijkheden voor bedrijven	Zeer beperkt in de gehele EHS	Bescherming van gehele EHS (rijks- en provinciaal deel) blijft 'nee-tenzij'. Wel gaan we flexibeler om met de grens van de EHS; financieel compenseren wordt laagdrempeliger gemaakt. Het principe van maatschappelijke meerwaarde wordt in de Verordening ruimte toegevoegd en uitgewerkt. Bedrijven krijgen grotere mogelijkheden om zich te vestigen of uit te breiden in gebieden met een aantrekkelijke natuur mits dit per saldo leidt tot een snellere en betere realisatie van onze doelen voor natuur en landschap. We zijn bereid te 'onderhandelen' over de begrenzing en de kwaliteit van de EHS als we daarin een meerwaarde zien. We verkennen de mogelijkheden voor het opzetten van financieringsconstructies om economische en ecologische ontwikkelingen aan elkaar te koppelen. Cross-over: vrije tijdseconomie, horeca, conferentiecentra, nieuwe investeerders in energie, gezondheid, etc.
---	-------------------------------	---

Bijlage 2: Kaarten EHS

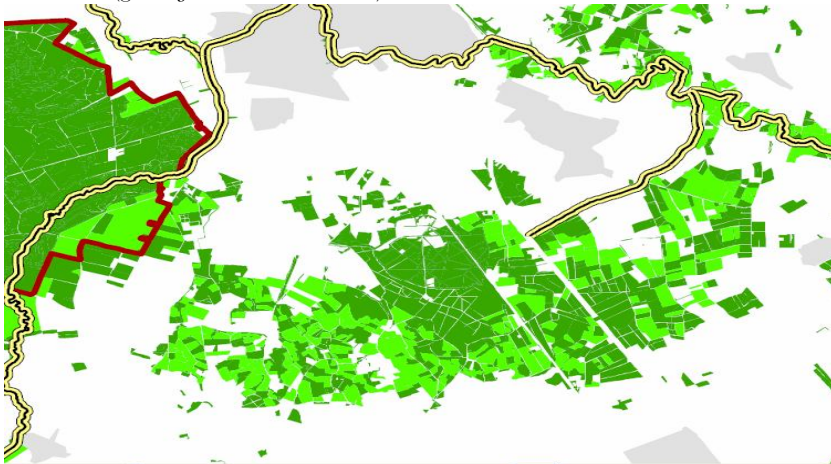
Ecologische hoofdstructuur en ecologische verbindingzones



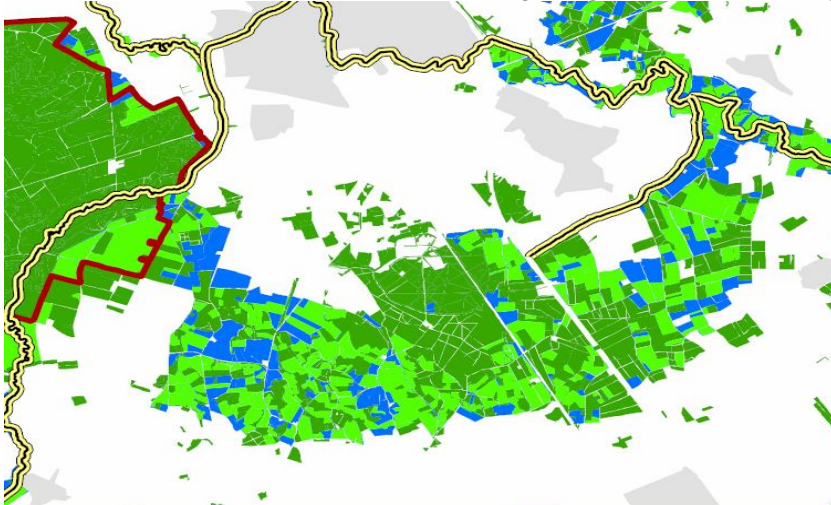
Illustratie voortgang EHS: De Mortelen



De Mortelen in 2000: alleen bestaande natuur, niet verbonden met Kampina (links) en beekdal Dommel (gele lijn rechts en boven)



De Mortelen in 2012: nieuwe natuur is toegevoegd, voor een deel nog niet ingericht.



Beoogde eindsituatie in 2027: verbinding met Kampina en Dommeldal, vernatting in gebied gerealiseerd

Bijlage 3: Wet- en regelgeving

Relevante wet- en regelgeving op het gebied van natuur en landschap

Gedeputeerde Staten zijn bevoegd gezag voor de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en faunawet. Daarnaast heeft de provincie taken in het kader van de Boswet en de Natuurschoonwet en heeft de provincie enkele verordeningen die raken aan het natuur en landschapsbeleid, waaronder de verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant, de verordening Ruimte, de landschapsverordening en de akkerdistelverordening.

Krachtens de Natuurbeschermingswet 1998 geldt er een vergunningplicht voor projecten en andere handelingen die kunnen leiden tot (significante) verstoring of verslechtering van (Europees) beschermde natuurwaarden. In veruit de meeste gevallen zijn GS bevoegd gezag. De Natuurbeschermingswet is gebaseerd op de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn. Hierin is de bescherming van habitats en leefgebieden van soorten opgenomen. De Natuurbeschermingswet 1998 is volop in ontwikkeling. De provinciale verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant en de landelijke Programmatische Aanpak Stikstof geven invulling aan deze wet voorzover de overbelasting van beschermde natuurwaarden door stikstof betreft. Op grond van de verordening stikstof geldt er een meldingsplicht voor veehouderijen in Noord-Brabant. De provincie stelt vergaande emissie-eisen aan veehouderijen, met als doel de ammoniakuitstoot uit stallen zoveel mogelijk terug te dringen.

De doelstelling van de Flora- en faunawet is de bescherming en het behoud van de gunstige staat van instandhouding van in het wild levende planten- en diersoorten. Van het verbod op schadelijke handelingen zoals plukken of vangen kan onder voorwaarden worden afgeweken. GS hebben bevoegdheden om af te wijken vanuit het oogpunt van beheer en schadebestrijding. Indien sprake is van schade aan volksgezondheid of gewassen, mag een dier opzettelijk verontrust, gevangen of gedood worden. Er zijn drie provinciale instrumenten die kunnen worden ingezet voor beheer en schadebestrijding. Dit zijn de vrijstelling, de aanwijzing en de ontheffing. De wijze waarop invulling worden gegeven aan de provinciale bevoegdheden zijn opgenomen in de beleidsnota Flora- en faunawet 'Gewogen Belangen'(2010). Bevoegdheden in het kader van deze wet (bijv. soortenbescherming en faunafonds) zullen worden gedecentraliseerd naar de provincies. De belangrijkste bevoegdheid betreft het verlenen van ontheffingen voor ruimtelijke ontwikkelingen. Ook bevoegdheden in het kader van de Boswet zullen worden gedecentraliseerd naar de provincies d.m.v. de Wet Natuur. Het betreft o.a. de bevoegdheid voor het verlenen van ontheffingen van de herplantplicht. In het kader van de Natuurschoonwet heeft de provincie een adviserende rol.

De landschapsverordening richt zich op reclame-uitingen in het buitengebied. De landschapsverordening is gebaseerd op een verbodsbepaling met een aantal vrijstellingen. De landschapsverordening beoogt het buitengebied te vrijwaren van ongewenste en ongebreidelde reclame-uitingen. Op dit moment wordt afschaffing van de landschapsverordening voorzien.

Toezicht en handhaving

Bij het inzetten van de instrumenten wet- en regelgeving en subsidies voor het realiseren van natuurbeleid komt ook handhaving om de hoek kijken. Immers dergelijke instrumenten kunnen alleen succesvol worden ingezet als de wettelijke bepalingen worden nageleefd.

In 2012 wordt de kaderstellende nota “Handhavingskoers 2012-2015” vastgesteld. Deze nota geeft richting aan het Handhavingsbeleid. De uitwerking hiervan vindt plaats in jaarlijkse handhavingsprogramma's.

De provincie is verantwoordelijk voor toezicht en handhaving van onderdelen van de Boswet, de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet (inclusief de Verordening Stikstof en Natura 2000). Op dit moment richten toezicht en handhaving op grond van de Natuurbeschermingswet (Nb-wet) zich vooral op de veehouderij. Verder is er ook enige aandacht voor grondwateronttrekkingen en voor projecten binnen Natura 2000-gebieden waarvoor een vergunning op grond van de Nb-wet is verleend. Voor de Brabantse situatie zijn ammoniak en grondwater de prioritaire thema's. Deze staan het bereiken van de Natura 2000-doelen immers het meest in de weg.

Behalve specifiek “groen” toezicht wordt met andere beleidsterreinen samengewerkt in het Brabantbrede project Samen Sterk in het Buitengebied (SSiB).

Over de regierol op de samenwerking op het vlak van de groene wetten sloten de provincies in 2008 het Convenant Nalevingsstrategie Natuurwetgeving af. Het convenant beschrijft op hoofdlijnen hoe de provinciale regie op de groene handhavingsamenwerking georganiseerd moet zijn. In 2011 is de uitvoering van het convenant geëvalueerd. Duidelijk werd dat verschillende provincies (waaronder Brabant) de provinciale regierol op het groene werkveld niet op het niveau uitvoeren zoals afgesproken in het convenant. Onder leiding van het IPO is een landelijk kader geschetst ten aanzien van de regievoering op de groene handhaving.

Overzicht wetten, regelgeving en nota's

Hieronder zijn de meest relevante geldende wetten, regelgeving en nota's op het gebied van natuur en landschap vermeld.

Internationaal:

- Verdrag inzake Biologische Diversiteit (Verdrag van Rio de Janeiro)
- Landschapsverdrag
- Vogelrichtlijn
- Habitatrichtlijn

Nationaal:

- Natuurbeschermingswet 1998
- Natuurschoonwet 1928
- Boswet
- Flora- en Faunawet

- Wet ruimtelijke ordening
- natuurbeleidsplan Natuur voor mensen, mensen voor natuur
- in procedure: Wet Natuur (omvat Natuurbeschermingswet, Flora- en Faunawet en Boswet)
- in voorbereiding: aanpassing Wet inrichting landelijk gebied om deze in overeenstemming te brengen met het decentralisatie-akkoord

Provinciale verordeningen:

- Verordening Stikstof en Natura2000 Noord-Brabant
- Akkerdistelverordening Noord-Brabant 2007
- Verordening ophokplicht duiven Noord-Brabant
- Verordening ruimte Noord-Brabant 2011 /Structuurvisie Noord-Brabant
- Verordening Vrijstellingen Flora- en faunawet

Provinciale subsidieregelingen:

- Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap Noord-Brabant (inrichting agrarische natuurgebieden buiten de EHS en inrichting EHS)
- Subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer Noord-Brabant (beheer agrarische natuurgebieden buiten de EHS en beheer EHS)
- Subsidieregeling natuur en landschap Noord-Brabant (EVZ, kleine landschapselementen, monumentale lanen, ontsnippering gemeentewegen e.d.)
- Subsidieregeling Groen Blauw Stimuleringskader Noord-Brabant
- Subsidieregeling schaapskuddes Noord-Brabant
- Subsidieregeling uitvoering soortenbeleid Noord-Brabant
- Subsidieregeling grondverwerving EHS (PNB)
- Tijdelijke subsidieregeling inrichting landelijk gebied Noord-Brabant
- Tweede Bestuursovereenkomst voor de realisering van de wateropgaven in provincie Noord-Brabant
- Subsidieregeling water Noord-Brabant (onder andere herstel van kansrijke vennen)

Provinciale plannen/nota's:

- Natuurbeheerplan
- Beoordelingskader Herstel en behoud van monumentale lanen op particuliere landgoederen 2008
- Nota gronden voor aankoop EHS
- Provinciale soortenbeschermingsplannen en leefgebiedplannen
- Nota uitvoering soortenbeleid 2004
- Beleidsnota Flora- en faunawet – gewogen belangen

Overige:

- Prestatieovereenkomst met Dienst Regelingen (jaarlijks)
- Aanwijzingsbesluit DLG en AID t.b.v. handhaving en controle bovengenoemde regelingen
- Prestatieovereenkomst met Dienst Regelingen (jaarlijks)
- Aanwijzingsbesluit DLG en AID t.b.v. handhaving en controle bovengenoemde regelingen

- Beleidsregel tijdelijke grondbank (wordt geen gebruik meer van gemaakt, mogelijk nog toekomstige inzet voor EHS verwervingsdoeleinden)
- Leefgebiedplannen Beekdalen, Zandgronden, Agrarisch landschap en Stedelijk gebied (Rivierdalen en Laagveenzoom worden in maart opgeleverd).

Vervallen/ingetrokken/gesloten:

- Natuur- en Landschapsoffensief 2002-2012
- Landschapsverordening Noord-Brabant 2002 (ingetrokken maart 2012 i.v.m. hoge handhavingskosten)
- Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer Noord-Brabant en daarop volgende regeling 2009 (vervallen, alleen afhandeling lopende zaken)
- Subsidieregeling natuurbeheer Noord-Brabant en daarop volgende regeling 2010 (vervallen, alleen afhandeling lopende zaken)
- Subsidieregeling natuur- en milieueducatie Noord-Brabant (gesloten, wel afhandeling lopende zaken)
- Subsidieregeling landschapskwaliteit en groen om de stad Noord-Brabant (gesloten, wel afhandeling lopende zaken)
- Subsidieregeling Biodiversiteit Noord-Brabant (vervallen, wel afhandeling lopende zaken)
- Natuur- en landschapsoffensief Brabant 2002-2012 (gelijktijdig ingetrokken met vaststelling onderhavig plan)
- Provinciale nota Kwaliteitsimpuls Natuur- en Milieu-educatie 2008-2011 (vervallen)
- Provinciaal Meerjarenprogramma uitvoering soortenbeleid 2005-2009 (vervallen)
- Nota compensatiebeleid (ingetrokken)

Bijlage 4: Relatie andere beleidsvelden

Milieu

Het realiseren van geschikte milieuomstandigheden – bodem, water en lucht – is van essentieel belang om de juiste omgevingscondities te creëren voor het behoud en herstel van biodiversiteit. In veel gevallen, zoals bij luchtkwaliteit in relatie tot de Natura 2000-gebieden, zijn deze van doorslaggevende betekenis voor het realiseren van de biodiversiteitsdoelstellingen. Het milieubeleid van de provincie is vastgelegd in het Provinciale Milieuplan 2012-2015. De volgende thema's uit het PMP zijn voor het natuur- en landschapsbeleid van belang:

- verminderen van de ammoniakuitstoot waardoor de luchtkwaliteit verbetert en verrijking van bodem en water in natuurgebieden wordt verminderd.
- terugdringen fosfaatverzadigde bodems die schade voor grondwater en leefomgeving natuurgebieden veroorzaakt.
- beschermen grondwater tegen nutriënten en bestrijdingsmiddelen.
- beperken van lichtvervuiling door afschermen lichtoverlast en instellen donkertegebieden voor natuurbeleving en terugdringen overlast voor planten en dieren.
- verminderen van geluid- en geuroverlast voor borgen van oerqualiteiten.
- afschermen van stortplaatsen vanwege risico's van uitspoeling naar natuurgebieden.

Milieumaatregelen voor natuurgebieden zijn ook opgenomen in andere documenten. De gewenste milieukwaliteit en maatregelenpakket voor de Natura 2000 gebieden worden bijvoorbeeld opgenomen in de Natura 2000 beheerplannen. In het Profielendocument van het ministerie van EL&I zijn de milieucondities voor alle Natura 2000 habitattypen uitgewerkt.

Water

Het provinciale waterbeleid is vastgelegd in het Provinciaal Waterplan Noord-Brabant 2010-2015(PWP). In 2015 wordt een nieuw Provinciaal Waterplan vastgesteld. Uitvoering van het huidige waterbeleid zal naar verwachting op de volgende drie onderdelen (verdrogingsaanpak, waterkwaliteit en hermeandering beken) niet leiden tot volledige doelrealisatie met gevolgen voor de natuur:

Verdrogingsaanpak

De aanpak van de verdroging vraagt vaak om maatregelen buiten de daadwerkelijke natuurgebieden. Voorkomen moet worden dat de verdroging verergert (stand-still), en daarnaast zijn maatregelen nodig om de situatie te verbeteren. T.b.v. het stand-still hebben PS “attentiegebieden” opgenomen in de Verordening water en de Verordening ruimte (bescherming via regelgeving), maar voor herstelmaatregelen buiten de natuurgebieden is maatwerk vereist. Dit levert vaak problemen op in de nieuwe natuurgebieden, maar soms ook in grote bestaande natuurgebieden.

Waterkwaliteit

In diverse plannen (PWP, maar ook waterbeheerplannen en gemeentelijke plannen) zijn maatregelen opgenomen om op termijn te voldoen aan de KRW-doelstellingen (KRW = Kader Richtlijn Water). Fosfaat en stikstof blijven een probleem. De problematiek rondom de depositie is primair een Rijkstaak (PAS). Aanvullend probleem is het doorslaan van gronden waardoor fosfaat opnieuw gemobiliseerd wordt en het opnieuw in het watersysteem komt. Daardoor blijft het lastig om - ondanks de verminderde depositie - de gewenste natuurkwaliteit te realiseren. Via het Provinciale Milieuplan werken we aan vermindering van de fosfaatdruk.

Een optie is het uitmijnen van gronden die direct langs de belangrijkste beeksystemen buiten de EHS liggen. Dit kost tijd (minimaal 10 jaar) en geld, maar is goedkoper dan overal alles af te graven.

Hermeandering beken

Doelstellingen voor hermeandering zijn erg belangrijk. Niet alleen voor natuur, maar ook voor opvang van piekbelastingen in het watersysteem waardoor benedenstrooms overstromingen kunnen worden voorkomen/beperkt (water blijft langer in het inrijgebied). Bovendien is de belevingswaarde van meanderende beken groot. Inrichtingsmaatregelen zijn echter erg duur, waardoor fasering noodzakelijk kan zijn.

Bodem

Na drie decennia komt het einde van de bodemsaneringsoperatie in zicht. In 2015 zullen wet- en regelgeving veranderen, financiële overheidsbijdragen sterk verminderen, terwijl de markt zelf de financiering en technische uitvoering van bodemsanering voor zijn rekening moet gaan nemen. Ter voorbereiding van die ontwikkeling hebben rijk, provincies en gemeenten op 10 juli 2009 het convenant bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties ondertekend. De aanpak van spoedlocaties betreft de aanpak van bodemverontreinigingen met verhoogde risico's voor gezondheid en ecologie en voor verspreiding naar het grondwater. In feite gaat het hier om de laatste fase van een langdurige bodemsaneringsoperatie. Bij bodemontwikkelingsbeleid gaat het om verdieping en verbreding van beleid voor bodembeheer: van bodemsaneringsbeleid naar bodembeheer. Drie inhoudelijke doelstellingen zijn in dit kader van belang:

1. verwerven van kennis over de risico's van gebruik van de ondergrond;
2. benutten van kansen van de ondergrond voor bijvoorbeeld ondergronds bouwen, bodemenergie, CO₂- en gasopslag, behoud van bodemarchief, en het verschaffen van instrumenten hiervoor, met behoud van kwaliteit;
3. optimaliseren van samenhang en samenwerking tussen verschillende beleidsdoelen (energie, water, biodiversiteit, bodem en ruimtelijke ontwikkeling) om de meest efficiënte benadering te bereiken.

Het project Vitale Bodem vloeit hier uit voort. Het project is een oriëntatie met kennisvragen over het thema bodem-biodiversiteit-ecosysteemdiensten gevolgd door een verkenning van bestaand beleid/uitvoerende projecten/gebiedsontwikkelingen/interne en externe netwerken en structuren van overleg, samenwerking, afstemming. In het kader van de oriëntatie zal kennis over de biodiversiteit zich uitstrekken tot de diepste wortelzone van landbouwgewassen en natuurlijke vegetatie. Het is ook diezelfde diepte tot waar de ecosysteemdiensten in het project Vitale Bodem

bekeken worden. In de verkennende fase zetten we de opgedane kennis in om andere beleidmakers te ondersteunen, maatschappelijke vragen te analyseren, meerwaarde van het project voor het voetlicht te brengen en uitdagingen te vinden voor onderzoek en pilotprojecten. Een belangrijk instrument hierbij is de Brabantse bodemwijzer met relevante thematische kaarten en beleidsinformatie. Opwaardering van dit instrument is een noodzaak. Vanuit dit project kan o.a. bijgedragen worden aan herziening van natuurbeheertypes en beleidsvorming over uitmijnen of afgraven van voormalige landbouwgronden.

Ruimtelijke ordening

Structuurvisie

Op 1 januari 2011 is de Structuurvisie ruimtelijke ordening Noord-Brabant in werking getreden. Hierin zijn de provinciale belangen gedefinieerd en ruimtelijke keuzes gemaakt. De provincie realiseert haar doelen op vier manieren: door regionaal samen te werken, te ontwikkelen, te beschermen en te stimuleren. Voor de vier ruimtelijke structuren (groenblauwe structuur, het landelijk gebied, de stedelijke structuur en de infrastructuur) zijn de ambities en het bijbehorende beleid geformuleerd. Per beleidsdoel is vervolgens aangegeven welke instrumenten worden ingezet om de doelen te bereiken.

Uitwerking gebiedspaspoorten

De provincie ontwikkelt geen aparte ruimtelijke visie op het landschap, maar geeft die onder andere vorm in de 'uitwerking gebiedspaspoorten'. Hierin staat welke landschapskenmerken op regionaal niveau van belang zijn en hoe deze kunnen worden versterkt. In de Uitwerking Gebiedspaspoorten zijn de 12 Brabantse landschapstypen opgenomen. Voor elk type beschrijft de provincie de kenmerkende landschapskwaliteiten en haar ambitie om deze kwaliteiten te versterken bij nieuwe ontwikkelingen. Hiermee worden gemeenten en initiatiefnemers gestimuleerd om de kwaliteit van het Brabantse landschap te versterken. De 'uitwerking gebiedspaspoorten' is niet verplichtend, maar biedt wel een goede handreiking.

Verordening ruimte

In de Verordening ruimte staan regels waarmee een gemeente bij de bestemmingsplannen rekening moet houden. Per onderwerp zijn in de verordening gebieden tot op perceelniveau begrensd. De onderwerpen die in de verordening staan, komen uit de provinciale structuurvisie. De belangrijkste zijn:

- natuurgebieden en andere gebieden met waarden, waaronder de EHS;
- ruimtelijke kwaliteit;
- stedelijke ontwikkelingen;
- agrarische ontwikkelingen, waaronder de intensieve veehouderij;
- overige ontwikkelingen in het landelijk gebied.

Kansen door ontwikkeling

Niet alleen het behouden, herstellen en beschermen van bestaande waarden in de ecologische hoofdstructuur is belangrijk, er moet ook ruimte zijn voor ontwikkelingen omdat juist daarmee kansen ontstaan. Hiertoe is door rijk en provincies het document 'Spelregels EHS Beleidskader

voor compensatiebeginsel, EHS-saldobenadering en herbegrenzen EHS' (2007) opgesteld. Deze spelregels zijn in de Verordening ruimte uitgewerkt. Zij omvatten de uitwerking van het 'nee, tenzij' principe, de saldobenadering en herbegrenzing bij kleinschalige ingrepen. De spelregels EHS gaan uit van zo veel mogelijk mitigerende maatregelen om de inbreuk op de EHS te beperken. Alleen het verlies aan waarden dat resteert na genomen mitigerende maatregelen moet worden gecompenseerd. Doel van de compensatie is het terugbrengen van verloren gegane natuurwaarden en -potenties tot ontwikkeling van natuurwaarden, zodat per saldo geen nettoverlies ontstaat voor wat betreft areaal, kwaliteit en samenhang. De compensatie is bij voorkeur fysiek en kan zowel binnen als buiten de EHS plaatsvinden. Daarnaast bestaat de mogelijkheid voor financiële compensatie.

Leefbaarheid

De kadernota Leefbaarheid 2012-2015 (september 2012 in Commissie Cultuur en Samenleving) is een uitwerking van hetgeen in het Koersdocument Stad en Platteland is opgenomen over leefbaarheid. Daarin zijn drie beleidsrichtingen vermeld:

- 1) het uitvoeren van 74 integrale dorpsontwikkelingsplannen (idop's) tot een succes maken;
- 2) de regionale aanpak leefbaarheid bevorderen, mede in relatie tot demografische ontwikkelingen;
- 3) burgerparticipatie en leefbaarheid in de provinciale kernopgaven en investeringsprogramma's integreren.

Volgens de definitie van VWS en VNG is leefbaarheid het wonen in een prettige en veilige omgeving met de mogelijkheid om thuis of in de buurt gebruik te kunnen (blijven) maken van eenvoudige zorg-, welzijns- en gemaksdiensten (slimme zorg). Hier liggen kansen en uitdagingen. Regionale bevolkingskrimp aan de randen van onze provincie is gevolg van een combinatie van vergrijzing, ontgroening, een kleinere beroepsbevolking en minder huishoudens. Dit is een onomkeerbaar proces met grote invloed op de toekomstige vitaliteit van een regio en de menselijke maat waar het gaat om wonen, werken, leren, vrije tijd, welzijn, zorg, veiligheid, sociale samenhang en participatie. In Interreg-verband zijn met het project Grenzeloos Toegankelijk ervaringen opgedaan die in de landschappen (van allure) van pas komen. De nieuwe demografische realiteit biedt kansen voor nieuwe bedrijvigheid en sociale innovatie. Dit varieert van zorgboerderijen tot andere vormen van agrarisch ondernemerschap, nieuwe vormen van verblijfsrecreatie, inspelen op kansen voor regionale duurzame ontwikkeling, coöperatieve samenwerking, bio-based economy. De Brabantse sociale infrastructuur met uitgebreide netwerken van vrijwilligers biedt volop kansen voor bewonersparticipatie om vraagstukken van leefbaarheid aan te pakken.

Gezondheid

De wetenschappelijke onderbouwing van de positieve invloed van natuur op gezondheid wordt steeds sterker. De hoeveelheid groen in de woonomgeving van mensen wordt positief geassocieerd met de ervaren gezondheid van burgers, zowel in stedelijke gebieden als in plattelandsgebieden. Wat betreft feitelijke gezondheid bleek deze beter te zijn in woonomgevingen met meer groen in een straal van 1 km vanaf het huis. De sterkste relatie is die tussen groen en angststoornissen en

depressies, vooral bij kinderen en mensen met een sociaal-economisch lagere status. Maar ook gezondheidsproblemen als hoge bloeddruk, hartklachten, rug- en nekklachten, ademhalingsproblemen, darmstoornissen, migraine en duizeligheid doen zich minder vaak voor in groene omgevingen. Het lijkt verstandig om groengebieden zo in te richten dat zij een combinatie bieden van rust, mogelijkheden tot bewegen (wandel- en fietspaden) en mogelijkheden voor sociale contacten (bankjes).

In 2010 is door de provincie samen met de Provinciale Raad Gezondheid en het IVN Consulentenschap, het initiatief genomen voor Biowalking: natuurwandelingen voor mensen met gezondheidsproblemen. Uit onderzoek naar de effecten van één van de deelprojecten (biowalking voor mensen met diabetes vanuit ziekenhuis Bernhoven) blijkt dat biowalking kan bijdragen aan het geven van vertrouwen om zelf meer te gaan bewegen, intensievere contacten met lotgenoten en het beter leren omgaan met diabetes.

Naast positieve effecten kan de natuurlijke omgeving ook gezondheidsrisico's opleveren, zoals zonverbranding, ziekte van Lyme of hooikoorts. Het risico op besmetting door tekenbeten is inmiddels sterk toegenomen: in het in 2010 afgeronde onderzoeksprogramma Emerging Zoonoses wordt *Anaplasma phagocytophila* (wat zich via teken verspreid) als één van de acht meest dreigende zoönosen genoemd. Door klimaatverandering neemt de groei- en bloeitijd van planten en bomen toe met als gevolg en langer pollenseizoen en toename van allergieën en hooikoorts. Ook de overlast van de eikenprocessierups zal door de hogere temperaturen waarschijnlijk toenemen.

Vrijetijdseconomie

De ambitie van de Agenda van Brabant is om een top kennis en innovatieregio te worden. Daarvoor is een goed leef- en vestigingsklimaat nodig waar de vrijetijdseconomie kan floreren. Het Koersdocument Stad en Platteland is mede een belangrijk inspiratiedocument voor de vrijetijdseconomie. De vrijetijdseconomie moet immers één van de dragers worden van deze koers (en vice versa). Hetzelfde geldt ten aanzien van de provinciale opgaven voor cultuurhistorische complexen, landschappen van Allure en het natuur- en landschapsbeleid.

Vrije tijd wordt een steeds belangrijker thema in onze maatschappij. Niet alleen hebben we door de jaren heen meer geld te besteden gekregen, ook vinden we het steeds belangrijker hoe we onze vrije tijd door brengen. We zijn op zoek naar nieuwe belevingen en vernieuwende concepten. Door de vergrijzing ontstaat er bovendien een steeds groter wordende groep mensen met meer vrije tijd.

Het veld van de vrijetijdseconomie is zeer breed en divers. Er zijn veel en diverse types ondernemers, evenementen, attracties en activiteiten. Maar ook de sectoren als cultuur, kunst, natuur, sport, horeca en detailhandel rekenen we tot dit domein. Ze maken allemaal deel uit van de activiteiten die mensen buitenshuis in hun vrije tijd ondernemen.

Recreatie en toerisme is een majeur onderdeel in de vrijetijdseconomie. In de in 2012 uit te werken visie vrijetijdseconomie zal worden aangegeven op welke terreinen van recreatie en toerisme innovatief en gastvrij wordt ingezet (routegebonden recreatie, natuurbeleving, andere terreinen van recreatie dichtbij huis). Op het terrein van toerisme komt er een uitwerking op welke wijze er meer ruimte kan worden geboden voor ondernemerschap en welke onderscheidende toeristische voorzieningen en concepten versterking verdienen om toerisme en ondernemerschap te kunnen stimuleren.

Brabant kent een sterke vrijetijdseconomie en is van belang voor de Brabantse economie. De werkgelegenheid betreft 100.000 banen, grotendeels middelbaar en lageropgeleiden. Dat is ongeveer 9% van de totale werkgelegenheid in Brabant. Brabant heeft een marktaandeel van 11% van de vakanties in Nederland. Al met al is er sprake van 5,3 miljard aan bestedingen. Deze aantallen willen we in de toekomst laten toenemen door als provincie een bepaalde rol te nemen.

Met de startnotitie Vrijetijdseconomie in Brabant heeft de provincie de ambitie uitgesproken “de meest innovatieve en gastvrije provincie van Nederland” te willen worden, waarbij de provincie kiest voor het Scenario “Uitdager”: de Provincie zet zich volop in op meer samenhang van de sector en voelt zich hiervoor met anderen verantwoordelijk. Vrijetijdseconomie wordt beschouwd als economische topsector en de provincie betreft anderen actief bij het netwerk. Zo ontstaat een uitgebreid open netwerk, dat fungeert als vliegwiel om ook andere ambities en sectoren te versterken. Door het open netwerk is er volop kans voor innovatie.

De provincie heeft geen wettelijke taak op het gebied van vrijetijdseconomie, maar versterking van de vrijetijdseconomie in Brabant kan bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken zoals de betaalbaarheid van o.a. natuur, zorg en cultuur, het bevorderen van gezondheid door het promoten van sport en het tegengaan van krimp op het platteland. Een goed voorbeeld van het benutten van de samenhang tussen natuur en vrijetijdseconomie zijn de ontwikkeling van Natuurpoorten.

Veiligheid

Bij veiligheid in relatie tot natuur wordt vaak meteen gedacht aan bescherming tegen overstromingen van rivieren en vanuit de zee. De verwachting is dat bijvoorbeeld de Maas steeds meer water moet afvoeren als gevolg van klimaatverandering (meer neerslag in de winter) en vergroting van het verhard oppervlak (waardoor water minder wordt vastgehouden in de haarvaten van het systeem). In het Provinciaal Waterplan zijn maatregelen opgenomen die bijdragen aan de waterveiligheid in het rivierengebied.

Een ander veiligheidsaspect is aanrijdingen met wilde hoefdieren. Het aantal aanrijdingen is onder meer afhankelijk van de dichtheid van de dierpopulaties, de verkeersdichtheid, de breedte van de weg, het gedragspatroon van de dieren, het voedselaanbod en de aanwezigheid van bos tot vlak aan de verkeersweg.

Daarnaast kan ook gedacht worden aan sociale of fysieke veiligheid in natuurgebieden zelf en veiligheidsrisico's bij natuurbranden. Afvaldumping, vernielingen, stroperij, homoprostitutie en onderlinge hinder tussen recreanten worden regelmatig genoemd als de belangrijkste problemen in bosgebieden. Het merendeel van de overtredingen heeft betrekking op loslopende honden. De meeste ongevallen in de natuur zijn valpartijen, contact met een object (gevalle tak) of contact met een dier, zoals tekenbeten. Hierbij vergeleken zijn de risico's van ongevallen door grote grazers of besmetting door de vossenlintworm marginaal. Er zijn verschillende maatregelen mogelijk om de objectieve en subjectieve veiligheid in bos, natuur en groen in de stad te verhogen: inrichtingsmaatregelen, toezicht, beheersmaatregelen en voorlichting.

N.a.v. het onderzoeksrapport "Natuurbranden", dat in mei 2011 door de minister van Veiligheid en Justitie aan de Tweede Kamer is aangeboden, is door De Commissaris van de Koningin samen met de voorzitters van de Brabantse Veiligheidsregio's een Taskforce Natuurbranden ingesteld. De Taskforce Natuurbranden moet ervoor zorgen dat Brabant goed is voorbereid op grote branden in natuur- en recreatiegebieden. De Taskforce heeft begin 2012 haar eerste bevindingen aangeboden aan de Commissaris van de Koningin.

Cultuur

Erfgoed staat niet op zichzelf, maar is een waardevol onderdeel van onze leefomgeving. Monumenten, cultuurlandschappen en archeologische vondsten vertellen het verhaal van de Brabanders van toen, hoe ze ploeterden om hun brood te verdienen, hoe ze rouwden om hun doden, hoe ze streden voor hun vrijheid. De tastbare herinneringen aan deze verhalen maken dat de Brabanders van nu en de Brabanders van straks zich aan Brabant kunnen hechten. Ze zijn een wezenlijk onderdeel van de Brabantse identiteit. Erfgoed biedt veel kansen voor het verbeteren van de leefbaarheid van stad en platteland, voor de vestiging van nieuwe bedrijven en voor het trekken van toeristen. Het is aan de Brabanders om deze kansen te grijpen. Waar burgers en bedrijven het initiatief nemen om erfgoed te behouden en beleefbaar te maken, wil de provincie hen daarbij helpen. Deze hulp bestaat uit het bij elkaar brengen van partijen, uit het bieden van kennis, uit deelname in investeringen, uit borgstellingen voor investeringen en uit cofinanciering. We focussen deze hulp op erfgoed van provinciaal belang, zoals is aangeduid op de Cultuurhistorische Waardenkaart 2010. Hierbij streven we twee bewegingen na:

- Van objectgericht denken naar gebiedsgericht werken. De provinciale aandacht zal niet alleen op objecten gericht zijn, maar ook op de omgeving waarin het object is gelegen. Het ruimtelijk beleefbaar maken van verdwenen erfgoed, archeologisch erfgoed, volksgebruiken, verhalen en rituelen is hierbij uitgangspunt.
- Van subsidiegever naar investeerder. Besloten is tot een impuls in kennisontwikkeling en beleving.

Behalve met cultuurhistorie is ook op een andere manier een relatie te leggen met natuur en landschap. Door innovatieve stappen te zetten ten behoeve van vershraling van landbouwgronden door middel van uitmijnen kunnen natuurdoelstellingen gehaald worden en kan een duurzaam behoud *in situ* van het archeologisch erfgoed (verdrag van Malta) en een duurzame

ontwikkeling in de landbouw gerealiseerd worden. Winst is hier dus te halen op drie fronten: de natuur, de landbouw en het archeologisch bodemarchief.

Daarnaast bestaan sinds enkele jaren bestaan binnen de Provincie Noord-Brabant marktplaatsen voor cultuureducatie die het culturele aanbod en de onderwijsvraag bij elkaar brengen. De provincie Noord-Brabant heeft de afgelopen jaren een vijftal pilots uitgevoerd om natuur- en milieueducatie een plek te geven in de reeds bestaande marktplaatsen. Dit omdat cultuur en natuur & milieu onderwerpen zijn die elkaar aanvullen en versterken. De doelstelling van de invoering van NME marktplaats was om een bijdrage te leveren aan een betere (kwantitatief en kwalitatief) inbedding van NME in het onderwijs en te bezien of de marktplaats hiervoor een geschikt instrument is, net als bij cultuureducatie. Uit de eindevaluatie blijkt dat de pilots succesvol zijn. In alle pilotgebieden is een kwantitatief en kwalitatief beter en meer gestructureerd aanbod tot stand gekomen. Met als resultaat meer NME en enthousiasme ervoor binnen de deelnemende scholen. Daarvoor zijn de bestaande infrastructuur, netwerken en communicatiekanalen ingezet. Het concept marktplaats blijkt uitstekend geschikt om ook NME te laten landen in scholen. De koppeling met cultuur is geen voorwaarde voor succes maar levert wel verrassende producten en samenwerkingsverbanden en efficiencyvoordelen. De cultuureducatiemarktplaatshouders beschouwen de toevoeging van NME als een verrijking van hun taken en te leveren prestaties. Kinderen zijn weer buiten en zijn geraakt door de omgeving waarin ze leven! Het succes komt met name voort uit de aanwezigheid van de basisbenodigdheden voor een succesvolle marktplaats: infrastructuur, netwerk (dicht bij de scholen) en didactische kennis. De benutting van deze aspecten wordt geoptimaliseerd door toevoeging van een extra onderwerp. Zeker als dit onderwerp inhoudelijk dicht aanligt tegen het bestaande thema, in dit geval cultuur.

Infrastructurele werken

De ambitie voor natuur en landschap in relatie tot de provinciale infrastructuur is verwoord in het Provinciaal Verkeers en Vervoersplan (PVVP). Wij zetten ons in voor de bescherming, ontwikkeling en ontsnippering van natuur en landschap bij inpassing van nieuwe infrastructuur. Deze ambities zijn uitgewerkt in het groenbeleidsplan “Ruimte voor Groene Wegen” dat deel uit maakt van de Nota wegenbeheer. In het groenbeleidsplan staat zowel de ambitie voor de inrichting van wegen en bermen als voor het beperken of opheffen van de versnippering van natuurgebieden. De provincie streeft er naar om de provinciale wegen ‘groen’ te laten zijn en dit karakter op esthetisch verantwoorde wijze te versterken. De provincie steekt daarbij in op het handhaven en versterken van de aanwezige landschappelijke en natuurkwaliteiten en de cultuurhistorische elementen. Hierbij past een ecologische en milieuvriendelijke werkwijze die zich vertaalt in de manier van onderhoud aan de provinciale wegen.

Klimaatverandering

Het klimaat verandert wereldwijd. Warmere zomers, met een verhoogde kans op hittegolven en periodes van zomersmog leiden tot meer ziekte en voortijdige sterfte onder kwetsbare bevolkingsgroepen zoals ouderen, chronisch zieken en zuigelingen. In Nederland betekent dit op hoofdlijnen gemiddeld hogere temperaturen, nattere winters, drogere of juist nattere zomers

(afhankelijk van het klimaatscenario) en grotere kans op extreme weersomstandigheden (langdurige droogte, hittegolven of extreme neerslag).

De gevolgen van klimaatverandering op natuur zijn in grote lijnen bekend. Standplaatsfactoren en interacties tussen soorten veranderen. Problemen met verdroging en vermesting nemen toe door hogere temperaturen en minder neerslag. Vooral voor ecosystemen van voedselarme en vochtige systemen is dit een probleem. Toegenomen extremen in weersomstandigheden leiden tot heftiger fluctuaties in populatiegrootte. Vooral kleine populaties zijn hiervoor gevoelig. Door opwarming en veranderingen in neerslagpatronen verschuiven geschikte klimaatzones richting noorden. Om mee te kunnen schuiven met veranderende klimaatzones is ruimtelijke samenhang tussen leefgebieden op grote schaal van belang.

In opdracht van de provincie Noord-Brabant heeft Alterra onderzocht wat deze algemene gevolgen betekenen voor de situatie in Brabant. Het onderzoek is verricht om concreet in beeld te krijgen wat klimaatverandering voor de biodiversiteit en de Brabantse natuur betekent, in welke gebieden opgaven en kansen liggen en welke orde van grootte die hebben. De hoofdconclusies uit het rapport 'Natuur en Klimaat in Noord-Brabant. Concretisering Effecten en Adaptatiemaatregelen' (rapport 2273, december 2011) zijn:

- Klimaatverandering geeft een extra stressfactor bovenop de huidige stressfactoren (te droog, te zuur, te voedselrijk voor kwetsbare soorten) en vermindert de samenhang tussen natuurgebieden.
- Er wordt een grote slag gemaakt met uitvoering van anti-verdrogingsbeleid (uitvoering van het herstel van alle TOP gebieden) en de vermindering van stikstofbelasting, gericht op de realisatie van de natuurbeheertypen uit de Ambitiekaart 2018. Het beleid voor kwaliteitsverbetering en realisatie van de EHS is voor een deel al in uitvoering en voorbereiding. We zijn dus op de goede weg. Aanpassen aan klimaatverandering anno 2050 levert bij uitvoering van het voorgenomen beleid een beperkte extra opgave.
- Tevens is verbinding tussen- en verknoping van natuurgebieden nodig om ze toekomstbestendig te maken. Ecologische Verbinding Zones en beekherstel (maatregelen uit de Kader Richtlijn Water) zijn daartoe geschikte middelen. Deze staan op de beleidsagenda, onder andere in de structuurvisie.

Steden blijken steeds warmer te worden (Urban Heat Island-effect). Dit komt niet alleen door klimaatverandering, maar vooral doordat er in een stad meer gebouwen staan die zonnestraling opvangen en de warmte vasthouden. Groen is een reële oplossing voor het tegengaan van hitte in steden. Uit onderzoek van TNO is gebleken dat bomen en planten, water en andere bestrating de effectiefste hittebeperkende maatregelen zijn: zij temperen extreme temperaturen.

Landbouw

De Europese commissie heeft op 12 oktober 2011 voorstellen gepubliceerd voor hervorming van het Europees landbouwbeleid in de periode 2014-2020. Momenteel worden deze besproken door de lidstaten, de ministerraad en het Europees Parlement. De bedoeling is dat eind dit jaar het nieuwe GLB wordt vastgesteld en dat de lidstaten in 2013 een uitvoeringsplan ter goedkeuring

voorleggen aan de Europese Commissie. Op dit moment is dus nog niet zeker hoe het GLB er definitief uit komt te zien.

Vergroeningsopgave

Volgens de huidige voorstellen krijgen boeren extra inkomenssteun wanneer ze een deel (7%) van hun grond ecologisch inrichten. Het gaat om ongeveer 1800 euro per ha. Voor veel boeren is dit interessant. Zou de norm van 7% in stand blijven en zou iedereen meedoen, dan gaat het in Brabant om ongeveer 14.000 ha landbouwgrond die tijdelijk (periode van 2014-2020) ecologisch wordt ingericht. Er zijn echter veel onzekerheden: blijft het 7%? Welke eisen gelden voor 'ecologisch inrichten'? Moet het echt landbouwgrond zijn of mogen sloten, greppels en bestaande landschapselementen ook meetellen? Is uitruil mogelijk tussen landbouwbedrijven (bilateraal, of via verenigingen)? Kan dit gebruikt worden als invulling voor het agrarisch natuurbeheer? De provincie kan hoogstens een rol vervullen in het lobbycircuit. Besluitvorming gaat buiten de provincie om. Bij de waterschappen is veel belangstelling om boeren te stimuleren om in het kader van deze vergroeningsopgave bemestingsvrije stroken aan te leggen langs watergangen als opvolger van het project Actief Randenbeheer.

Directe betalingen

De voorstellen van de Europese Commissie staan ook toe dat de directe betalingen gaan naar natuurgraslanden e.d. Het gaat om ongeveer 400 euro per ha per jaar. Voorwaarde is dat er een landbouwactiviteit plaatsvindt bijvoorbeeld begrazen of maaien voor hooi of silage. Grote delen van de Brabantse natuur komen dus theoretisch in aanmerking voor zo'n directe betaling. Het zal alleen lukken wanneer landbouwers op grote schaal worden ingeschakeld bij het terreinbeheer. Omdat het voor de landbouwer aantrekkelijk is kan de terreinbeheerder duidelijke eisen stellen aan het uit te voeren beheer. De provincie kan hoogstens een stimulerende rol vervullen. Besluitvorming gaat buiten de provincie om.

Groenblauwe diensten (STIKA e.d.)

Via POP3 is het mogelijk om 50% subsidie te krijgen voor groenblauwe diensten. Op deze manier kan het rendement van bijvoorbeeld STIKA verdubbelen. De provincie maakt van deze mogelijkheid nog geen gebruik. Daartoe is het nodig dat het Rijk het opneemt in het nationale POP-programma.

Nadeelcompensatie voor Natura2000-maatregelen

Indien landbouwgrond binnen Natura2000-gebieden of in verbindingszones tussen Natura2000-gebieden nadeel ondervindt van maatregelen die in het Natura2000-beheerplan zijn opgenomen kan dit nadeel tot maximaal 500 euro/ha per jaar worden gecompenseerd gedurende een periode van maximaal 5 jaar. Daarna maximaal 200 euro/jaar. Europa betaalt 50 % van de kosten. Als de provincie hiervan gebruik wil maken moet het worden opgenomen in het nationale POP-programma en zal de provincie moeten zorgen voor de cofinanciering, eventueel samen met de waterschappen.

Betalingen voor gebieden met natuurlijke beperkingen

De overheid mag de kosten of opbrengstderving van landbouwgronden in gebieden met natuurlijke beperkingen compenseren. Het kan gaan om veenweidegebieden, wijstgronden, beekdalen, kleinschalige verkaveling enz. Deze gebieden moeten objectief worden begreepd. Maximaal mag 250 euro per ha steun worden verleend tenzij is aangetoond dat de kosten of opbrengstderving hoger liggen. Europa betaalt 50% van de kosten.

Als de provincie hiervan gebruik wil maken moet het worden opgenomen in het nationale POP-programma en zullen provincie en/of waterschap moeten zorgen voor de cofinanciering. Het kan een manier zijn om natuur- of landschapsdoelen te realiseren zonder dat de grond verworven hoeft te worden.

Bij de eerste twee punten is de rol van de provincie beperkt, maar de impact op natuur- en landschapsbeleid kan heel groot zijn. Ofwel doordat er tijdelijk veel biodiversiteit in het landelijk gebied bij komt, ofwel doordat de beheerskosten voor de terreinbeheerders aanzienlijk omlaag gaan. Bij de andere drie punten is primair de provincie aan zet.

Transitie van de landbouw en uitvoering Commissie van Doorn

De Commissie Van Doorn heeft begin september 2011 advies uitgebracht met 9 maatregelen om te komen tot een duurzame intensieve veehouderij in 2020. Daarbij werd ook het Verbond van Den Bosch gesloten. De belangrijkste spelers in de keten van vleesproductie, van supermarkten tot mengvoederleveranciers, spraken vorig jaar september met elkaar af dat de verschillende supermarktketens in Nederland in 2020 alleen nog duurzaam vlees in de schappen hebben liggen. Waarbij dierenwelzijn centraal staat, de volksgezondheid gewaarborgd is en afvalkringlopen zijn gesloten. In december 2011 hebben PS een besluit genomen over de uitwerking van het advies.

Programmatistische aanpak stikstof

Sinds de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 is er in toenemende mate een probleem ontstaan met de vergunbaarheid van activiteiten met een stikstofemissie (verkeer, industrie, landbouw). Vergunningen bleken keer op keer geen stand te houden bij de Raad van State. Om de vergunningverlening bij de landbouw in de provincie Noord-Brabant vlot te trekken is de “Verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant” vastgesteld en op 15 juli 2010 in werking getreden. De verordening biedt veehouderijen in Brabant ontwikkelingsmogelijkheden - door het toepassen van emissiearme stalsystemen - terwijl er een afname van de stikstofbelasting op Natura 2000 wordt gerealiseerd.

Met de Crisis- en herstelwet op 31 maart 2010 is deze problematiek landelijk opgepakt via de Programmatistische Aanpak Stikstof (PAS). De PAS is een landelijk programma om stikstofreductie te realiseren in Natura 2000 gebieden en tegelijkertijd ontwikkelingsruimte voor projecten met een stikstofemissie te realiseren. De PAS dient hiermee de complexiteit rond besluitvorming rond projecten te verminderen en de impasse in vergunningverlening te doorbreken. De PAS is een verantwoordelijkheid van de staatssecretarissen van EL&I en I&M. De provincies zijn intensief betrokken en hebben hierin een verantwoordelijkheid ten aanzien van de uitvoering van

maatregelen, medefinanciering en als bevoegd gezag voor vergunningverlening. Het proces van het opstellen van de PAS is op dit moment nog in volle gang.

De PAS geeft aan welke landelijke, provinciale en gebiedsgerichte stikstofmaatregelen worden genomen. Het gaat daarbij om brongerichte maatregelen binnen de landbouw, verkeer en industrie die de stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden verlagen. Deze maatregelen zullen begin 2012 duidelijk zijn. De “Verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant” geeft invulling aan de Brabantse provinciale maatregelen in de landbouw. Daarnaast gaat het om gebiedsgerichte maatregelen die nodig zijn om te voorkomen dat in de periode met een te hoge stikstofbelasting verdere verslechtering optreedt. Het gaat om effectgerichte maatregelen en herstelmaatregelen.

De belangrijkste herstelmaatregel betreft het verbeteren van de hydrologische situatie door tegengaan van verdroging. Naast een overmaat aan stikstof is in veel gevallen verdroging een minstens zo groot, zo niet groter probleem voor het stopzetten van de achteruitgang. Het uitgangspunt is dat door de juiste hydrologische maatregelen de gebieden weerbaarder zijn tegen een te hoge stikstofbelasting. Hiervoor is in veel gevallen aankoop en inrichting van de EHS nodig. Voor ieder Natura 2000-gebied is in het kader van de PAS:

- berekend wat het effect is van de brongerichte maatregelen op de ontwikkeling van de stikstofdepositie tussen 2010 en 2030;
- een maatregelpakket opgesteld, bestaande uit effectgerichte- en herstelmaatregelen.

Met de brongerichte stikstofmaatregelen worden de maximaal toelaatbare stikstofwaarden nog niet bereikt. Hiervoor zullen op termijn aanvullende maatregelen nodig zijn. Naar verwachting wordt de provincie verantwoordelijk voor de monitoring in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS).

Bij de herijking van de EHS wordt aandacht geschonken aan het kunnen uitvoeren van de hydrologische maatregelen uit de PAS. Voor beheer van de Natura2000-gebieden conform de maatregelpakketten uit de PAS, zullen we de beheersgelden inzetten die het rijk jaarlijks beschikbaar stelt.

Bijlage 2: financieel overzicht (versie 5 juni)											
A. maatschappelijke doelen	B. Indicator	C. Ambitie (= beleidsprestatie)	D. Deelonderwerp	E. Opmerkingen	F. Benodigd budget voor in nota genoemde activiteiten, bij "oude" uitvoering	G. Wat doen we minder / slimmer	H. Uitwerking decentralisatie akkoord (verwachte rijksbijdrage)	I. Waar ligt een taak voor anderen (bijdrage derden, verdien-modellen etc.)	J. Wat staat er al structureel in de begroting?	K. Wat wordt tijdelijk bijgedragen vanuit bestuurs-akkoordgelden?	L. Hoeveel extra provinciaal budget is er nodig? = F min G t/m K
1. Robuust natuurnetwerk	aantal hectares en km	1.1 Realisatie EHS inclusief EVZ in volledige omvang	Aankoop grond tbv EHS; rijksdeel	Eenmalig. Via bijdrage rijk. Dit blijft een rijksverantwoordelijkheid, dus geen provinciale kosten. Dit loopt via grond-voor-grond. De huidige inschatting is dat Brabant circa 1000 hectare mag verwerven. De evaluatie in 2016 moet uitsluisel geven over het vervolg. De middelen die eventueel extra benodigd zijn na evaluatie staan niet begroot in de rijksbegroting (dus risico).	0 + pm						
			Aankoop grond tbv EHS; provinciaal deel	Eenmalig. Bedrag is gebaseerd op 3100 hectare x € 70.000 per hectare. Dit is niet via beleid te beïnvloeden. Inzet is om de manifestpartners 1001 hectare te laten bekostigen (€ 70 miljoen); daarnaast wordt gestreef om circa € 38 miljoen door andere partners te laten invullen via verdienmodellen etc. Dus in totaal € 108 miljoen . Bij de berekening is er rekening meegehouden dat de overbegrenzing eraf gaat. In 2010 is door de Staten krediet beschikbaar gesteld voor de voorfinanciering van gronden en is tot en met 2014 budget beschikbaar gesteld om de rentekosten hiervan af te dekken. In de afgelopen jaren zijn t.l.v. het voorfinancieringskrediet gronden aangekocht. Definitieve afdekking van deze gronden (voor zover het EHS en geen ruilgronden betreft) is meegenomen in de hiernaast genoemde € 217 miljoen.	217	119	0	108			240
			Inrichting EHS, rijksdeel	Eenmalig. Dit bedrag is gebaseerd op 12.200 hectare, waarvan 5.500 hectare die we al verworven hebben maar nog niet ingericht, plus een schatting wat we landelijk toegewezen krijgen (6.700 hectare van 40.000 hectare landelijk). De kosten voor de 5.500 hectare zijn voor het rijk (rijksverantwoordelijkheid, zal niet door de provincie worden bijgepast; wel risico aangezien niet op rijksbegroting opgenomen). De 6.700 hectare zouden bekostigd moeten worden uit de 'grond voor grond' aanpak. Brabant kiest echter om geen grond te verkopen, dus is de financiering hiervoor niet gedekt. Gerkend met het gemiddelde bedrag wat momenteel gemoeid is met inrichten van € 13.000 per hectare komt dit uit op € 87 miljoen. Inmiddels is een landelijk normbedrag van € 10.000 per hectare bepaald van € 10.000 hectare, wat lager is dan het werkelijke bedrag nu (de genoemde € 13.000 per hectare). Verwacht wordt dat in de toekomst de inrichting een stuk goedkoper kan (richtbedrag: € 6.000 per hectare), mede door bijstellen ambitiekaart en meer procesbeheer. Dit verschil tussen € 13.000 en € 6.000 levert een besparing op van € 47 miljoen . Dit maakt onderdeel uit van het genoemde besparingsbedrag van € 119 miljoen. Hierbij wordt er vanuitgegaan dat de inichting daadwerkelijk goedkoper plaatsvindt, maar het staat derden natuurlijk vrij hier op bij te leggen als zij extra maatregelen willen nemen.	87		0				
			Inrichting EHS, provinciaal deel	Eenmalig. Uitgaande van 3100 hectare x € 13.000 per hectare is € 40 miljoen nodig. Ook hier zal voortaan uitgegaan worden van een lager normbedrag per hectare. De mogelijke besparingen in dit deel zijn groter dan in het rijksdeel, omdat hier geen Europese verplichtingen gelden waar rekening mee gehouden moet worden. Verwacht wordt dat mede door bijstellen ambitiekaart en meer procesbeheer (bijv. geen of beperkte inrichting bestaande natuur) besparingen tot zo'n 50% mogelijk zijn, dus zo'n € 20 miljoen . Dit maakt onderdeel uit van de € 119 miljoen.	40		0				
			EVZ	Eenmalig. Zoals aangegeven in de Beleidsvaluatie Ecologische Verbindings- zones 2006-2010 is - uitgaande van normbedragen (natte EVZ's) en gemiddelde kosten (droge EVZ's) voor grondverwerving en inrichting - voor afronding van de totale taakstelling in totaal nog circa 98 miljoen extra provinciaal budget nodig. Alle bedragen die al gedekt zijn (zoals geld dat gedekt is vanuit de tweede bestuursovereenkomst voor watermaatregelen en het structurele bedrag op de begroting van 1.1 miljoen per jaar) zijn hier al vanaf gehaald. Bij het bedrag van 98 miljoen wordt uitgegaan van een subsidiepercentage van 50% (indien het subsidiepercentage van 100% gecontinueerd zou worden, is € 25 miljoen extra nodig, dus 123 miljoen). In het voorgenomen beleid wordt uitgegaan van verlaging van het subsidiepercentage naar 50%, dus van een besparing van € 25 miljoen , met een resterend extra benodigd provinciaal budget van € 98 miljoen. Deze € 25 miljoen maakt onderdeel uit van de genoemde 119 miljoen. Verdere besparingen zijn nog mogelijk na onderzoek normkosten. Ook zijn besparingen mogelijk door bijvoorbeeld EVZ's smaller te maken en besparingen op inrichting mogelijk, met name op de droge delen. Deze verdere besparingen maken deel uit van de 119 miljoen. Het is niet zeker of hiermee een bedrag van 27 miljoen behaald wordt (het resterende deel van de 119 miljoen). Het resterende bedrag zal behaald moeten worden met bijdragen van derden of verdienmodellen van bijv. inrichting EHS. Ook inzet van GLB kan hierbij benut worden als het mogelijk is via dit GLB een deel van de EVZ's te realiseren door bijv. aanleggen houtsingels, overhoeken en ruigtestroken.	123		0				
			Beheer	Structureel. Het bedrag van € 14,6 miljoen is gebaseerd op het huidige beheer, waarbij uitgegaan is van wetenschappelijk berekende en onafhankelijk getoetste normkosten. Daarvan werd tot voor kort 84% vergoed en dat is m.i.v. 2012 teruggebracht naar 75%. Verder korten geeft druk op de instandhouding doelstelling. De inschatting van de rijksbijdrage is gebaseerd op inschatting 10% van 105 miljoen, uitgesplitst over beheer (4,9), PAS (3) en faunafonds (2,6). Bij de bedragen is uitgegaan van de huidige omvang van de EHS. Door groei van het rijksdeel EHS zal op termijn (na 2016) een hoger bedrag voor beheer nodig zijn (bij totale realisatie circa € 2,2 miljoen); de rijksbijdrage voor beheer zou dan ook opgehoogd moeten worden. Bezuiniging wordt bereikt via maximaal inspelen op procesbeheer en dus geen inrichting bestaande natuur (rijksdeel en provinciaal deel). Hierdoor wordt een besparing van maximaal 20% verwacht (circa € 2 miljoen per jaar). De kostenberekeningen zijn uitsluitend gebaseerd op de huidig aanwezige typen, op de instandhouding daarvan. Door van de hogere ambities af te zien worden nog hogere kosten voorkomen.	14,6	2	4,9				7,7
			ontsnipperings-maatregelen	Structureel. Bij uitbreiding van de EHS zoals gepland, zal ook de komende tijd budget voor ontsnipperingsmaatregelen nodig blijven. De benodigde middelen voor ecodeuten zijn reeds gelabeld in de begroting (reserve BMIT) en hier verder buiten beschouwing gelaten.	0,4				0,4		0
		1.2 Netwerk functioneert op zo'n natuurlijk mogelijke wijze		Hierdoor worden kosten van 1.1 verlaagd (zit dus in bedrag van 119 miljoen)	0						
		1.3 Ambitieniveau volgens aangepaste ambitiekaart		Hierdoor worden kosten van 1.1 verlaagd (zit dus in bedrag van 119 miljoen)	0						
		1.4 Meer ruimte voor ondernemers en andere organisaties		Geen directe financiële consequenties; indien wel consequenties dan via 1.1. (en zit dan dus in het bedrag van 119 of 108 miljoen).	0						
				EENMALIG	467	119	0	108	0	0	240
				STRUCTUREEL	15	2	4,9	0	0,4	0	7,7
2. Biodiversiteit Brabantbreed	natuurwaard index	2.1 Stoppen afname biodiversiteit	leefgebiedenaanpak	Structureel (totdat EHS gereed en milieu/waterkwaliteit op orde). Hiervoor is in het bestuursakkoord 12 miljoen minus 4% apparaatslasten voor beschikbaar gesteld. De komende jaren is daarmee het budget voldoende. Na evaluatie wordt bepaald hoeveel structureel budget jaarlijks nodig is. Na de evaluatie kan eventueel een extra bedrag gevraagd worden bovenop deze 0,5 miljoen/jaar.	3,5				0,5	3	0

		2.2 Ecosystemen zo compleet mogelijk	introductie Big Five	Eenmalig. In Brabant zijn 10 gebieden in potentie geschikt voor het introduceren van grote zoogdieren introduceren (waarvan één gebied is grotendeels particulier terrein). Op basis van het begrote bedrag voor Het Groene Woud, wordt gerekend met € 2 miljoen per gebied. Op korte termijn zullen grote zoogdieren in twee gebieden geïntroduceerd worden, dus 4 miljoen. Binnen de looptijd van de nota wordt uitgegaan van nog twee gebieden, in totaal dus 4 maal € 2 miljoen euro. Er zijn beperkte structurele kosten, met name schadevergoedingen en rasteronderhoud; dit loopt via Faunafonds, via leefgebiedplannen of via beheer. NIEUW	8							8
		2.3 Betrokkenheid samenleving	stimuleren gemeenten	Via inzet menskracht.	0							
		2.4 Milieu en water op orde	Programmatisch Aanpak Stikstof	Structureel. Momenteel worden de kosten voor de PAS in beeld gebracht. Het gaat om regulier beheer, effectgericht beheer, inrichting van nieuwe natuur, herinrichting van bestaande natuur en hydrologische maatregelen. De rijksbijdrage van (naar verwachting) 10,5 miljoen voor beheer (zie 1.1.) omvat ook effectgericht beheer PAS. Over de rijksbijdrage van overige PAS-maatregelen vindt landelijk nog discussie plaats. Onduidelijk is wie deze kosten voor zijn rekening neemt. Hiervoor is dan ook geen bedrag opgenomen; het bedrag van 3 miljoen heeft uitsluitend betrekking op effectgericht beheer en is gebaseerd op 10% van het hiervoor landelijk berekende bedrag (30 miljoen). Over de dekking van de hydrologische maatregelen is veel discussie. Er wordt gekeken naar dekking vanuit KRW en WB21.	3 + pm		3					0
			verder via milieu- en waterbeleid	via milieu- en waterbeleid								
				EENMALIG	8	0	0	0	0	0	0	8
				STRUCTUREEL	6,5	0	3	0	0,5	3	0	0
3. Karakteristiek landschap	rapportcijfer beleving	3.1 Aantrekkelijk landschap om te wonen, werken en recreëren	agrarisch natuurbeheer	Betreft agrarisch natuurbeheer binnen EHS. Agrarisch natuurbeheer buiten de EHS gaat over naar het rijk (2014); hiervoor is dus geen bedrag opgenomen.	3							3
			Stika	Uitgaande van optimale invulling is € 5.5 miljoen nodig. Vooralsnog wordt uitgegaan van continuering huidige inzet (€ 2,4 miljoen per jaar). Als uit evaluatie komt dat we dit beperken tot gebiedsopgaven, dan circa 1,5 miljoen per jaar.	5,5			3,1	2,4			0
			groen rondom de stad	Als uit evaluatie blijkt dat we dat willen gaan doen, dan circa 1 miljoen per jaar.	0							0
			maatregelen tegen verrommeling	Als uit evaluatie blijkt dat we dat willen gaan doen, dan circa 1 miljoen per jaar.	0							0
			maatregelen aardkundige en cultuurhistorische waarden	Vooralsnog via RO beleid, geen aanvullende financiële maatregelen.								
			ruimtelijke inpassing provinciale infrastructuur	Als uit evaluatie blijkt dat we dat willen gaan doen, dan circa 1 miljoen per jaar.	0							0
			maatregelen kleine landschapselementen	Eventueel aanpassen na evaluatie.	0,3				0,3			0
		3.2 Combinatie functies	via RO-beleid									
		3.3. Brabanders tevreden	is resultaat van 3.1 - 3.3									
				EENMALIG	0	0	0	0	0	0	0	0
				STRUCTUREEL	8,8	0	0	3,1	2,7	0	3	
4. Verankerd in samenleving	nader te bepalen	4.1 Draagvlak en betrokkenheid	mobiliseren betrokkenheid en verantwoordelijkheid samenleving, o.a.vrijwilligers	Structureel. Bedrag is bedoeld voor provinciebrede mobilisatie en systeemondersteuning, en nadrukkelijk niet voor projectsubsidies. M.b.t. inzet op vrijwilligers zo mogelijk combineren met inzet SCO (ZET), waar SCO (ter vergelijking) 0,5 miljoen aan betaalt (bedrag ná bezuiniging). Ingevolge de aangenomen motie inzet vrijwilligers (M8, d.d. 11-06- 2010) moet - waar voor de uitvoering van provinciaal beleid inzet van vrijwilligers noodzakelijk is - ondersteuning van deze vrijwilligers in de begroting worden opgenomen. NIEUW.	1							1
			structurele subsidierelaties	Structureel. Bestaat uit: BMF, IVNC (natuur + milieu), Brabants Landschap, CLB, ECNC, en de schaapskuddes.	2,2				2,2			0
			uitvoering natuurwetgeving: faunafonds	Structureel. Het bedrag van 2,6 miljoen is 10% van het bedrag wat landelijk bepaald is als benodigd budget landelijk. De rijksbijdrage is verrekend in de 10,5 miljoen onder 1.1 en dus hier niet apart opgenomen.	2,6		2,6					0
			uitvoering natuurwetgeving: overig	Structureel. Uitvoering Groene wetten.	0,4				0,4			0
		4.2. Natuur sluit aan bij wensen Brabanders	voorzieningen voor beleving	Wordt meegenomen bij 4.1 of inrichting EHS.								
			Nationale Parken	Albouwen, dus geen structureel budget nodig.	1,5							1,5
				Structureel budget tbv gemeenschappelijke regeling Biesbosch	0,1				0,1			0
			Nationale landschappen	Alleen via Landschappen van Allure								
		4.3 Aansprekende zoogdieren	zie 2.3	zie 2.3								
		4.4 Samenwerking door verschillende sectoren	verruiming mogelijkheden voor bedrijven	via ro-belcid								
			stimuleren partijen	menskracht								
		4.5 Aantrekkelijk openbaar groen		menskracht								
		4.6 Duurzaam haalbaar en betaalbaar		via overige maatregelen								
				EENMALIG	1,5	0	0	0	0	0	0	1,5
				STRUCTUREEL	6,3	0	2,6	0	2,7	0	1	
Beleid en Monitoring		sluiten beleidscyclus		Bestaat uit beleidsontwikkeling en evaluatie, communicatie, voorlichting en procesgeld. Naar verwachting wordt de provincie verantwoordelijk voor de monitoring in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS).	0,7				0,7			0
				EENMALIG BENODIGD	476,5	119	0	108	0	0	0	249,5
				EXTRA STRUCTUREEL BENODIGD	37,3	2	10,5	3,1	7			14,7
				EXTRA STRUCTUREEL BENODIGD deze bestuursperiode (structureel bedrag met verrekening BA-geld voor leefgebieden)						3		11,7
				gedurende deze bestuursperiode is dekking mogelijk is vanuit "Investeringen ECL" zoals opgenomen in het bestuursakkoord, bijvoorbeeld 3 jaar € 7 miljoen per jaar:								7

Bijlage 3: "CONSEQUENTIES VOOR DE BEGROTING" bij beleidsdocumenten (beleidsnotities, kaderstellende nota's etc.)

Kosten/opbrengsten verbonden aan dit voorstel zijn:

Jaar	Bedrag	Product (nr. + naam en product)
2012	-500.000	31.03
2012	+500.000	03.03

Begrotingshoofdstuk, nummer en naam: 3 Ecologie

Wat wil de provincie bereiken?

Doelstellingen (afgeleid uit beleidsdocumenten en nota's)	Uiterlijk gerealiseerd	Naam Nota	PS/nr Cie/nr
1 Een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden inclusief verbindingen	2027	Brabant: Uitnodigend Groen	42/12
2 Behoud en herstel van biodiversiteit Brabantbreed van stad tot land	2022	Brabant: Uitnodigend Groen	42/12
3 Een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten gericht op een goed leef- en vestigingsklimaat	2022	Brabant: Uitnodigend Groen	42/12
4 Verankering van natuur en landschap in de samenleving	2022	Brabant: Uitnodigend Groen	42/12

Toelichting:

.....

Productgroep, nummer en naam: 03.03 Natuur

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Nr.	Doelstellingen	Indicator	Reeds opgenomen in begroting	Benodigd Jaarlijks structureel	Benodigd Eenmalig
1.	Een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden inclusief verbindingen	aantal te verwerven, in te richten en te beheren hectares en kilometers verbindingzones (jaarlijks)	0	7,7	240
2.	Behoud en herstel van biodiversiteit Brabantbreed van stad tot land	natuurgraadmeter (tweejaarlijks)	0,5	3	8
3.	Een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten gericht op een goed leef- en vestigingsklimaat	beleving van landschap en omgeving door bewoners, bedrijven en bezoekers via belevingsonderzoek (vierjaarlijks)	2,7	3	0
4.	Verankering van natuur en landschap in de samenleving	nog nader te bepalen	2,7	1	1,5
	TOTAAL		7 mln	14,7 mln	249,5 mln

Toelichting:

Zoals uit het overzicht blijkt, is voor het realiseren van de ambities uit de nota – bovenop het structurele budget dat al beschikbaar is binnen de provinciale begroting – jaarlijks €14,7 mln extra nodig aan structurele middelen. Voor de jaren 2013-2015 is hiervoor via het bestuursakkoord €3 mln per jaar beschikbaar voor de leefgebiedenaanpak en circa €7 mln per jaar voor Investerings ECL. (Hierbij moet wel rekening gehouden worden met de reeds geakkordeerde voorfinanciering conform notitie EH-0100.) In de periode 2013-2015 bedraagt het jaarlijks extra benodigde budget derhalve circa € 4,7 mln (= €14,7 minus €3 en €7). Vanaf 2016 (na afloop bestuursakkoord) is het verwachte jaarlijks extra benodigde budget € 14,7 mln. Dit is ook afhankelijk van de besluitvorming n.a.v. de aangekondigde evaluatie, waarin onder meer de inzet van Stika en de leefgebiedenaanpak buiten de EHS meegenomen worden. Op termijn zal het benodigde budget voor beheer EHS enigszins toenemen naarmate meer EHS aangekocht en ingericht is: bij totale realisatie betreft dit een geleidelijke toename naar €2,2 mln per jaar in 2027, waarbij overigens ook de rijksbijdrage toeneemt.

BIJLAGE 4: OVERZICHT REACTIES EXTERNEN

A. Wat spreekt aan in het voorstel

Uit de reacties op het voorstel dat verstuurd is t.b.v. de bijeenkomst met externen en PS-leden, blijkt dat de volgende punten uit het voorstel aanspreken:

- Krachtige keuze voor EHS
- Natuur midden in de samenleving (koppeling met mens en economie)
- Brede integrale benadering en uitnodigend naar andere partijen
- Waarden van natuur benutten door aangaan van allianties met en tussen belanghebbenden
- Afspraken maken over resultaten, weg er naar toe niet voorschrijven
- Inschakelen van partners/vrijwilligers
- Voortbouwen op het manifest Brabants Buitengebied en op het SER-advies Economie en Natuur
- Heldere opbouw van het voorstel.

B. Gewenste aanpassingen

In de reacties is een aantal punten genoemd ter aanvulling of verduidelijking op het voorstel. Deze zijn verwerkt, voor zover deze niet de koers en strategie aantasten. Enkele opmerkingen passen beter in de uitwerking van de kadernota en zullen daarom meegenomen worden in het uitvoeringsprogramma. Daarnaast is op een (beperkt aantal) punten gevraagd om aanpassing van het voorstel. Hieronder worden de belangrijkste genoemd:

- Oproep aan provincie om nadrukkelijk te blijven investeren in het betrekken van gemeenten en andere partijen d.m.v. regierol; door anderen ook de oproep om juist meer los te laten.
- Wisselende reacties op het voornemen om het subsidiepercentage aan gemeentes voor EVZ's terug te brengen van 100% naar 50%. Geleidelijke afbouw wordt genoemd als optie.
- Overnemen van agrarisch natuurbeheer door het rijk (onderdeel van Decentralisatieakkoord) wordt ongewenst geacht. Onlogisch dat Rijk alle verantwoordelijkheden bij provincie legt, maar agrarisch natuurbeheer buiten EHS naar zich toe trekt. Vertrouwen is beperkt. Bij falen heeft dit gevolgen voor provinciale ambities.
- Procesnatuur kan niet overal; kostenreductie t.o.v. patroonbeheer moet niet worden overschat.
- Stopzetten projectsubsidies voor projecten met vrijwilligers wordt betreurd; natuureducatie en beleving is belangrijk om jeugd, jongeren en volwassenen via onderwijs, kinderopvang, recreatie actief te betrekken. Investerings zijn relatief beperkt en hebben hoog rendement (nu en voor later).
- Diverse organisaties geven de voorkeur aan het verdere termijnverlenging boven aanpassing van de doelen (natuurtypen op de ambitiekaart) in de EHS; = naar beneden bijstellen van natuurkwaliteit). Door een andere organisatie wordt juist gevraagd om veel globalere gebiedsdoelen voor de EHS.
- Té gemakkelijk wordt aangenomen, dat de Nationale Parken zich "bij uitstek lenen als businesscase". Verdien capaciteit niet te hoog inschatten.
- Gevraagd wordt om een stevigere aanpak om de basis (milieu en vooral water) op orde te krijgen.
- Big Five: wisselende reacties. Enerzijds wordt dit aantrekkelijk genoemd, anderzijds wordt gewezen op schade en veiligheid en gevraagd om nader onderzoek. Er zijn soorten met hogere PR waarde.

Beleving van natuur en landschap in Brabant

Draagvlak- en belevingsonderzoek voor het provinciaal natuur-
en landschapsbeleid

Versie 13 juni 2012

Prof. Dr. A.E. van den Berg

E a.e.van.den.berg@rug.nl

W www.agnesvandenbergh.nl

INHOUD

1. Inleiding	5
Doel en onderzoeksvragen.....	5
Definities en afbakening	6
Variatie in beleving	7
Vergelijkbare onderzoeken in Brabant en Nederland	8
Leeswijzer	8
2. Methode	9
Steekproef en respons	9
Vragenlijst en procedure	12
Analyse	12
3. Kwaliteit natuur en landschap in Brabant	13
Q1 Ontwikkeling natuur en landschap afgelopen 4 jaar	13
Q2 Rapportcijfer natuur en landschap.....	14
Q3 Verbeterpunten	15
4. Natuur en landschap in de woonomgeving.....	17
Q5 Belang hoeveelheid natuur en landschap in woonomgeving.....	17
Q6 Beoordeling hoeveelheid natuur en landschap in woonomgeving.....	18
Q7 Bezoekmotieven.....	20
Q8 Bezoekfrequentie	21
5. Natuur in Brabant.....	23
Q9 Herintroductie Big Five grote dieren	23
Q10 Stellingen herintroductie	25
Q11 Natuurbeheer.....	27
6. Bekostiging natuur	29
Q4 Stellingen natuur en landschap provincie Brabant.....	29
Q12 Betalingsbereidheid.....	31
8. Literatuur.....	33
Bijlage 1: Vragenlijst natuurbeleving Provincie Noord-Brabant	35
Bijlage 2: Achtergrondvariabelen Intomart gebruikt in onderzoek.....	42
Bijlage 3: Verdeling respondenten over woonplaatsen (ingedeeld naar stedelijkheidsklassen)	46
Bijlage 4: Groepsverschillen bezoekmotieven	50
Bijlage 5: Groepsverschillen herintroductie Big 5	52

1. Inleiding

De provincie Noord-Brabant kent een grote verscheidenheid aan natuur en landschap. Dit aantrekkelijke en gevarieerde landschap is essentieel voor een goed leef- en vestigingsklimaat in de provincie. Door de decentralisatie is het natuur- en landschapsbeleid een kerntaak van de provincie geworden. De provincie vat deze taak ambitieus op, en wil natuur en landschap een plek geven midden in de samenleving en ten goede laten komen aan alle Brabanders.

De provincie heeft te maken met diverse ontwikkelingen die een herziening van het natuur- en landschapsbeleid noodzakelijk maken. Enerzijds is er vanuit de samenleving een nog steeds toenemende behoefte aan recreatie en ontspanning en ondernemerschap in een groene omgeving, anderzijds is er door de economische crisis en politieke ontwikkelingen steeds minder budget beschikbaar voor natuur en landschap. Te midden van deze ontwikkelingen kiest de provincie Noord-Brabant er nadrukkelijk voor om natuur en landschap vanuit hun intrinsieke waarde te beschermen en stevig te verankeren in de samenleving.

Om het provinciale natuur- en landschapsbeleid goed te verankeren in de samenleving wil de provincie burgers en bedrijfsleven actiever betrekken bij de invulling en uitvoering van de beleidsstrategie. Vanuit deze ambitie vindt de provincie het belangrijk om de mening van haar burgers over het voorgenomen natuur- en landschapsbeleid te peilen door middel van een draagvlak- en belevingsonderzoek. De methode en resultaten van dit onderzoek worden in dit rapport beschreven.

Doel en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is tweeledig:

1. Meer inzicht verkrijgen in hoe Brabanders anno 2012 natuur en landschap in hun provincie waarderen en gebruiken.
2. Een indicatie krijgen van de wensen en verwachtingen van Brabanders ten aanzien van een aantal specifieke beleidsmaatregelen en de bekostiging van deze maatregelen.

Meer specifiek geeft het onderzoek antwoord op de volgende vier clusters aan vragen:

- Kwaliteit natuur en landschap in Brabant: Hoe beoordelen Brabanders de kwaliteit van natuur en landschap in hun provincie? Vinden zij dat natuur en landschap er op voor- of achteruit zijn gegaan? Op welke punten vinden zij dat natuur en landschap nog verbeterd kunnen worden?
- Waardering en gebruik natuur en landschap in de woonomgeving: Hoeveel belang hechten Brabanders aan natuur en landschap in hun woonomgeving? Vindt men dat er voldoende natuur en landschap in de woonomgeving is? Hoe vaak brengt men een bezoek aan natuur en landschap in de woonomgeving, en welke motieven spelen daarbij een rol?

- Waardering natuurbeheersmaatregelen: Wat is de houding van de bevolking tegenover de mogelijke herintroductie van vijf grote dieren (edelhert, lynx, otter, everzwijn, wisent) die van oorsprong in Brabant leefden? Maakt men hierbij verschil tussen de vijf dieren? Wat vinden Brabanders van het plan om natuurgebieden meer extensief te gaan beheren?
- Bekostiging natuur en landschap in Brabant: Hoe staat men tegenover de inzet van provinciaal geld voor natuur en landschap? Wie zijn er volgens de burgers verantwoordelijk voor de bekostiging van natuur en landschap? Is de burger zelf bereid om een financiële bijdrage te leveren?

Om bovenstaande vragen te beantwoorden is een internet-survey uitgevoerd onder een online panel van 1000 inwoners van de provincie Noord-Brabant.

Definities en afbakening

Het onderzoek gaat over “beleving en draagvlak” ten aanzien van “natuur en landschap” in de provincie Noord-Brabant (kortweg aangeduid als “Brabant”). Voor de duidelijkheid zullen deze begrippen hieronder kort worden toegelicht:

Beleving en draagvlak

Het begrip “beleving” is een containerbegrip dat verwijst naar gevoelens en gedachten die (natuurlijke) omgevingen bij mensen oproepen. Deze gevoelens en gedachten, d.w.z. de innerlijke ervaring van natuur en landschap, zijn niet direct toegankelijk voor empirisch onderzoek. De beleving kan alleen indirect worden afgeleid uit waarderingen en andere meetbare reacties en gedragingen van mensen. Bijvoorbeeld als iemand het cijfer 8 toekent aan een natuurgebied, dan kan worden afgeleid dat deze persoon het gebied positief beleeft, of dat het gebied een positieve belevingswaarde heeft voor deze persoon. Beleving wordt in dit onderzoek dus niet direct gemeten, maar afgeleid uit concrete vragen over bijvoorbeeld de kwaliteit van het landschap.

Het begrip “draagvlak” wordt gebruikt om de steun en betrokkenheid van burgers bij (natuur- en landschaps) beleid mee aan te duiden. Hierbij kunnen drie componenten van draagvlak worden onderscheiden en gemeten: kennis, houding en gedrag. In het huidige onderzoek ligt de nadruk op de houding en het gedrag ten aanzien van natuur- en landschapsbeleid, gemeten aan de hand van stellingen en betalingsbereidheid.

Natuur en landschap

De begrippen “natuur en landschap” worden vaak in één adem genoemd. Toch zijn er wel verschillen. Bij “natuur” denken de meeste mensen als eerste aan de wat verder van de stad gelegen natuurgebieden zoals bossen of heidevelden met een rijkdom aan dieren en planten. De eerste associatie bij het begrip “landschap” is vaak het totaalbeeld dat we zien als we in het buitengebied om ons heen kijken. Omdat de begrippen natuur en landschap sterk overlappen en daardoor lastig te definiëren zijn is in de vragenlijst ingespeeld op de intuïtieve associaties met “natuurgebieden” en “buitengebied” die mensen hebben bij de begrippen natuur en landschap.

Variatie in beleving

“De Brabander” bestaat niet, evenmin als “De Nederlander” bestaat. Daarom is het belangrijk om rekening te houden met eventuele verschillen in beleving en draagvlak tussen verschillende bevolkingsgroepen. Uit eerder onderzoek is bekend dat het natuurbeeld van mensen een grote invloed heeft op de beleving en waardering van natuur en landschap. Het begrip natuurbeeld verwijst naar de opvattingen die mensen hebben over de aard van natuur, de waarde van de natuur en de relatie tussen mens en natuur (Buijs, 2000). Deze opvattingen zijn in grote mate onveranderlijk, en worden sterk bepaald door de maatschappelijke positie waarin iemand zich bevindt. Uit eerder onderzoek is bekend dat er grofweg drie natuurbeelden kunnen worden onderscheiden, die kunnen worden ingedeeld op een dimensie lopend van antropocentrisch (mens staat boven de natuur) tot ecocentrisch (natuur staat boven de mens):

Functioneel natuurbeeld: De natuur staat ten dienste van de mens. De natuur moet onderhouden worden zodat zij niet verwildert.

Arcadisch natuurbeeld: Mens en natuur zijn gelijkwaardig, maar de mens heeft wel een zorgplicht voor de natuur. De schoonheid van de natuur en het idyllische plattelandleven staan centraal.

Wildernis natuurbeeld: De mens is ondergeschikt aan de natuur. De natuur moet zoveel mogelijk haar gang kunnen gaan en sporen van menselijke invloed worden als storend ervaren.

Natuurbeelden kunnen goed worden voorspeld door sociaal-demografische kenmerken, zoals leeftijd, inkomen, opleiding, politieke opvatting, stedelijkheid en etniciteit. Ouderen, mensen met een laag inkomens- en opleidingsniveau, mensen met “rechtse” politieke opvattingen, plattelandsbewoners en allochtonen hebben over het algemeen een meer functioneel of arcadisch natuurbeeld, waarin de mens wordt gezien als heerser of rentmeester van de natuur. Deze groepen hebben een voorkeur voor verzorgde natuur en zien wilde natuur en wilde dieren snel(ler) als bedreigend. Jongeren, mensen met een hoog inkomens- en opleidingsniveau, “links georiënteerden”, stedelingen en autochtonen hebben over het algemeen een meer ecocentrisch wildernisnatuurbeeld, waarin de mens wordt gezien als partner of zelfs participant van de natuur. Deze groepen hebben een sterke voorkeur voor wilde natuur en vinden het belangrijk dat de natuur en wilde dieren hun eigen gang kunnen gaan (voor recente overzichten van deze literatuur zie bijv. Van den Berg e.a., 2012; Jacobs e.a., 2012).

In het huidige onderzoek is onderscheid gemaakt naar vier kenmerken: *leeftijd, opleiding, politieke voorkeur en stedelijkheid* (zie Hoofdstuk 2 voor nadere toelichting). Inkomen is niet apart meegenomen, omdat dit kenmerk sterk overlapt met het opleidingsniveau, en omdat meer dan een kwart van de respondenten in de steekproef geen informatie heeft verstrekt over het inkomen. De invloed van etniciteit kon niet op

betrouwbare wijze worden bepaald omdat de steekproef slechts 7 niet-westers allochtonen bevatte.

Anders dan vaak gedacht, is de plek waar iemand woont of is opgegroeid niet bepalend voor het natuurbeeld. Een persoon die is opgegroeid in een keurig verzorgd boerenlandschap kan later toch een grote liefhebber worden van wildernisnatuur, en omgekeerd. De plek waar iemand woont is uiteraard wel van invloed op de waardering van natuur en landschap in de woonomgeving, omdat het aanbod per regio of gemeente kan verschillen. Daarom is voor de waardering van natuur in de woonomgeving een uitsplitsing gemaakt stedelijkheid en naar de grote en middelgrote gemeenten (B5 en M7). Regio is niet apart meegenomen vanwege de sterke overlap met stedelijkheid (zie Bijlage 2 voor toelichting).

Vergelijkbare onderzoeken in Brabant en Nederland

In 2007 heeft de provincie Brabant een uitgebreid belevingsonderzoek laten uitvoeren onder een representatieve steekproef van ruim 1000 inwoners (Cox & Stolp, 2007). Enkele vragen uit dit onderzoek, zoals een vraag over de ontwikkeling van natuur in de afgelopen jaar en bezoekmotieven zijn ook in het huidige onderzoek gesteld zodat een vergelijking over de tijd kan worden gemaakt. Daarnaast levert het onderzoek uit 2007 aanvullende informatie over de kernwaarden van de natuur in Brabant en de natuurbeelden van de Brabantse bevolking waarvan kan worden verwacht dat deze niet zo snel zal veranderen in de tijd.

Het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) laat sinds 1996 iedere vijf jaar een onderzoek uitvoeren naar het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid in Nederland (zie voor een overzicht De Bakker & Van Koppen, 2009). Helaas dateert het meest recente onderzoek (De Bakker e.a., 2007) uit 2006, er zijn dus geen recente cijfers beschikbaar om een vergelijking te maken tussen Brabant en Nederland in het algemeen. Eind 2011 heeft het SCP in het Continu Onderzoek Burgerperspectieven wel aandacht besteed aan het draagvlak voor natuur en landschapsbeleid in Nederland. In dit onderzoek zijn o.a. vragen gesteld over ondernemerschap in en rond natuurgebieden. Deze onderzoeken bieden enige aanknopingspunten voor een vergelijking tussen Brabant en Nederland.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de methode van het onderzoek toegelicht, inclusief een overzicht van de kenmerken en representativiteit van de steekproef. In hoofdstuk 3 worden de resultaten voor de vragen over de kwaliteit van natuur en landschap in Brabant besproken, en in hoofdstuk 4 de vragen over natuur en landschap in de woonomgeving. Hoofdstuk 5 geeft inzicht in het draagvlak voor maatregelen zoals de herintroductie van grote dieren en een meer extensief natuurbeheer, en hoofdstuk 6 geeft inzicht in het draagvlak voor verschillende bekostigingsmaatregelen. De belangrijkste conclusies worden aan het begin van elk hoofdstuk kort samengevat.

2. Methode

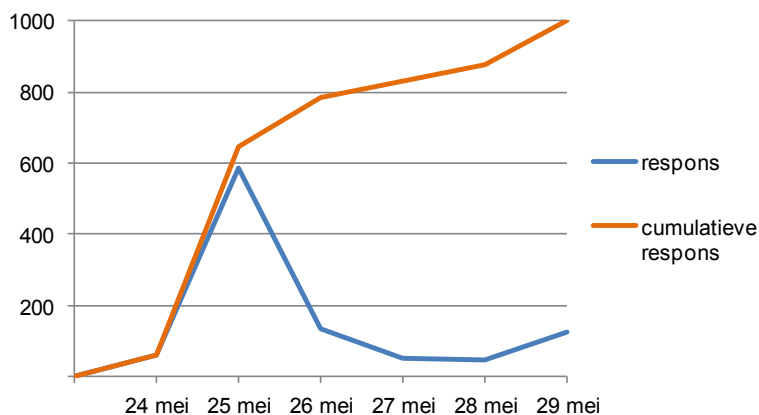
Methode in het kort

- Het onderzoek bestond uit een online survey onder 1000 inwoners van de provincie Noord-Brabant in de leeftijd van 18 jaar en ouder.
- De steekproef is door Intomart getrokken uit het GfK online panel en was representatief op geslacht, leeftijd, opleiding, geografische regio en stedelijkheid.
- De vragenlijst bestond uit 12 gesloten vragen over (1) de kwaliteit van natuur en landschap in Brabant; (2) natuur en landschap in uw woonomgeving; en (3) natuurgebieden en dieren in Brabant.
- Voor elke vraag is gekeken in hoeverre de antwoorden verschilden naar leeftijd, opleidingsniveau, stedelijkheid en politieke opvattingen. Alleen significante verschillen worden in de tekst weergegeven en besproken.

Steekproef en respons

De steekproef is getrokken uit het Intomart GfK online panel. In totaal zijn 1500 panelleden aangeschreven, gestratificeerd naar de achtergrondvariabelen geslacht, leeftijd, opleiding, Cebuco-regio (zie Bijlage 2) en stedelijkheid. Stratificatie houdt in dat er per groep een aselechte steekproef is getrokken die qua grootte evenredig is met de omvang van de groep in de populatie. Bijvoorbeeld als de populatie 28 procent lager opgeleiden bevat, dan worden 28% van 1500 = 420 panelleden uit de laagste opleidingsgroep aangeschreven. Deze werkwijze verhoogt de kans dat de verhoudingen in de steekproef gelijk zijn aan de populatieverhoudingen. Voor het bepalen van de omvang van de groepen in de populatie is gebruik gemaakt van de Gouden Standaard 2011 van het CBS.

Op 24 mei 2012 is de eerste set uitnodigingen verstuurd. Na controle van de respons is op 25 mei de rest van de uitnodigingen verstuurd. Op 29 mei is naar de panelleden die nog niet (volledig) hadden gerespondeerd een e-mail ter herinnering gestuurd. Na ontvangst van de 1000e vragenlijst is de dataverzameling stopgezet. Daarmee komt de totale steekproefgrootte op 1000. In Figuur 2.1 is het verloop van de respons in de tijd weergegeven.



Figuur 2.1 Verloop van de respons

Tabel 2.1 geeft een overzicht van de sociaal-demografische kenmerken van de respondenten. Om een inschatting te kunnen maken van de representativiteit van de steekproef worden in de tabel ook de populatieverhoudingen in Noord-Brabant voor zover deze bekend zijn uit CBS-statistieken gerapporteerd. Een uitgebreide toelichting op de gebruikte variabelen is te vinden in Bijlage 2. Bijlage 3 bevat een gedetailleerd overzicht van de geografische verdeling van respondenten over gemeenten in Brabant.

De steekproef is goed vergelijkbaar met de bevolking van Noord-Brabant op de kenmerken waarvoor is gestratificeerd (geslacht, leeftijd, opleiding, regio, stedelijkheid). De steekproef bevat wel iets minder personen in de jongste en oudste leeftijdsklasse dan de populatie, en iets meer personen in de middelste leeftijdsklassen, maar de percentages liggen dicht in de buurt van de populatiegemiddelden. De steekproef is dus representatief wat betreft demografische basiskkenmerken en geografische spreiding.

De steekproef bevat minder niet-westers allochtonen dan verwacht mag worden op basis van de omvang van deze groepen in de Brabantse populatie. De ondervertegenwoordiging van niet-westers allochtonen is een bekend probleem in survey onderzoek omdat deze groepen zich moeilijk laten strikken voor enquêtes. Vanwege het geringe aandeel van niet-westers allochtonen in de populatie heeft de ondervertegenwoordiging weinig invloed op de gemiddelde uitkomsten van het onderzoek. Een nadeel is echter wel dat de het niet mogelijk is om de invloed van etniciteit op betrouwbare wijze vast te stellen.

Tabel 2.1 Kenmerken van de steekproef

	Steekproef		Populatie N-Brabant ¹
	N	Netto %	%
Geslacht			
Man	512	51,2%	49,8%
Vrouw	488	48,8%	50,2%
Leeftijd			
18-39 jaar	281	28,1%	34,2%
40-54 jaar	331	33,1%	29,6%
55-64 jaar	230	23%	17,0%
65+	158	15,8%	19,2%
Opleiding			
Laag (basisonderwijs, mavo, vbo)	283	28,4%	28,6%
Midden (havo/vwo, mbo)	420	42,2%	40,9%
Hoog (hbo/wo)	297	29,8%	30,5%
Weet niet	4		
Stedelijkheid			
(Zeer) sterk stedelijk	413	41,3%	41,1%
Matig stedelijk	232	23,2%	22,1%
Weinig of niet stedelijk	355	35,5%	36,9%
Cebuco regio			
Boxmeer, Cuijk	42	4,2%	3,5%
Werkendam, Woudrichem	21	2,1%	1,7%
Eindhoven, Helmond	313	31,3%	30,9%
Den Bosch, Uden, Oss, Waalwijk, Zaltbommel	224	22,4%	23,7%
Tilburg	162	16,2%	15,2%
Breda	125	12,5%	13,8%
Bergen op Zoom	113	11,3%	11,3%
Etniciteit			
Autochtoon	941	95,6%	84,3%
Niet-westers allochtoon	7	0,7%	7,6%
Westers allochtoon	36	3,7%	8,1%
Overig	16		
Politieke opvatting²			
Links (PvdA, SP, Groen Links, D66)	262	31,4%	-
Midden (CDA, SP, PvdA, VVD)	264	31,6%	-
Rechts (VVD, PVV, CDA, SP)	309	37%	-
Weet niet	165		

¹ De populatiecijfers zijn afkomstig uit CBS Statline 2011. ² De politieke opvatting is gebaseerd op een vraag van Intomart aan het GfK panel, hiervoor zijn geen CBS-gegevens beschikbaar. De drie groepen zijn aangeduid met de top-4 van politieke partijen waarop zij in 2010 bij de tweede kamer verkiezingen hebben gestemd. Zie Bijlage 2 voor een meer gedetailleerd overzicht van het stemgedrag van de drie groepen.

Vragenlijst en procedure

De vragenlijst is in nauw overleg tussen hoogleraar omgevingspsychologie Agnes van den Berg en de provincie Noord-Brabant opgesteld. De vragenlijst bestond uit 12 gesloten vragen, verdeeld over drie onderdelen: (1) vragen over de kwaliteit van natuur en landschap in Brabant; (2) vragen over natuur en landschap in uw woonomgeving; en (3) vragen over natuurgebieden in Brabant. Zowel in deel 1 als in deel 3 was een vraag over bekostiging van natuur opgenomen, deze vragen worden apart besproken in Hoofdstuk 6. De volledige vragenlijst is te vinden in Bijlage 1.

De online vragenlijst is geprogrammeerd en gecontroleerd door Intomart Gfk. De beoogde respondenten hebben via e-mail een uitnodiging voor het onderzoek ontvangen. In de e-mail was een link opgenomen naar de vragenlijst. Door op de link te klikken opende het onderzoek automatisch en kon de respondent zelf via de computer de vragenlijst invullen. De gemiddelde invulduur van de online enquête bedroeg ongeveer 10 minuten.

Analyse

De resultaten zijn geanalyseerd met behulp van SPSS Statistics 19.0. Per vraag zijn eerst gemiddelden voor de gehele steekproef berekend met de SPSS procedures *Frequencies* en *Descriptives*. Voor elke vraag is vervolgens nagegaan in hoeverre de uitkomsten verschillen als gevolg van leeftijd, opleiding, stedelijkheid en politieke opvatting (regio en inkomen zijn, zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, niet meegenomen vanwege de grote overlap met stedelijkheid en opleiding). Om de unieke bijdrage van elke variabele te bepalen is voor elke vraag eerst een multivariate variantie-analyse uitgevoerd met alle vier de achtergrondkenmerken te samen (hiervoor zijn nominale variabelen gemakshalve als intervalvariabelen beschouwd). Alleen significante uitkomsten zijn vervolgens verder geanalyseerd met behulp van Crosstabs en univariate variantie-analyses. Voor de beoordeling van de hoeveelheid natuur en landschap (Q6) is een uitsplitsing gemaakt naar woonplaats (zoals deze door de respondent zelf is gerapporteerd).

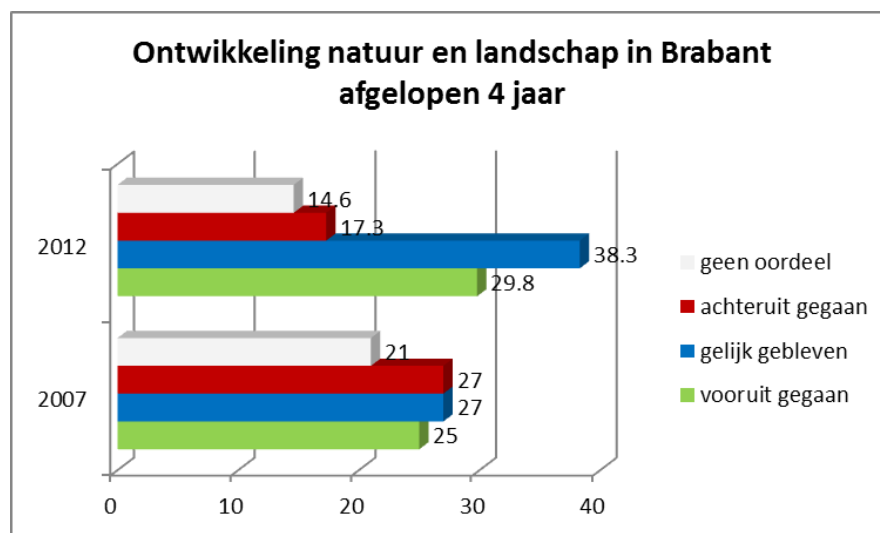
3. Kwaliteit natuur en landschap in Brabant

Bevindingen in het kort

- Brabanders zijn positief over de kwaliteit van natuur en landschap in hun provincie. De groep die vindt dat natuur en landschap de afgelopen 4 jaar vooruit zijn gegaan is groter dan de groep die vindt dat natuur en landschap de afgelopen 4 jaar achteruit zijn gegaan. Dit was vijf jaar geleden nog andersom, de mening over de ontwikkeling van natuur en landschap is dus positiever geworden.
- Brabanders geven zowel de natuur als het landschap in hun provincie een ruime voldoende, waarbij het landschap net iets slechter scoort dan de natuur. Het opruimen van afval en het tegengaan van verrommeling worden in alle groepen het vaakst genoemd als verbeterpunten voor natuur en landschap. Er zijn echter ook duidelijke verschillen tussen de groepen in het relatieve belang dat men hecht aan de verbeterpunten.

Q1 Ontwikkeling natuur en landschap afgelopen 4 jaar

Op de vraag “Zijn natuur en het landschap in Brabant er volgens u in de afgelopen 4 jaar op vooruit of juist op achteruit gegaan?” antwoorden de meeste respondenten (38,3%) dat natuur en landschap gelijk gebleven zijn. 29,8% ziet een vooruitgang en 17,3% ziet een achteruitgang. De groep die denkt dat natuur en landschap vooruit zijn gegaan is dus groter dan de groep die denkt dat natuur en landschap achteruit zijn gegaan.

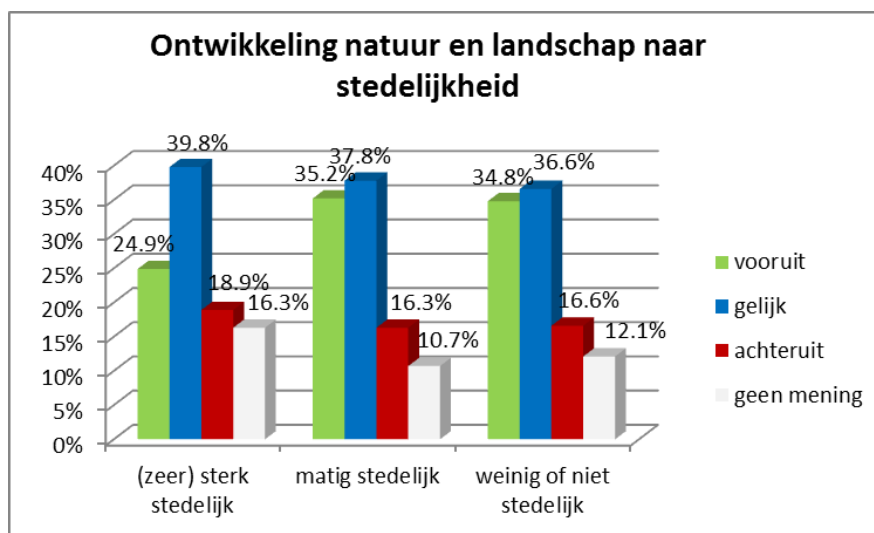


In 2007 is in het onderzoek van Cox en Stolp een vergelijkbare vraag gesteld aan een representatief panel van 1000 Brabanders. Het oordeel was destijds beduidend negatiever, de groep die vond dat de natuur achteruit was gegaan was toen net iets groter dan de groep die vond dat de natuur vooruit gegaan was. De vraag was in 2007 wel iets anders gesteld, toen ging het alleen over “landschap” en nu over “natuur en landschap”. Ook kan de steekproef uit 2007 iets anders zijn samengesteld dan die uit 2012. Maar de verschillen tussen 2007 en 2012 zijn zodanig dat het niet heel

aannemelijk is dat deze volledig worden veroorzaakt is door kleine variaties in de vraagstelling en steekproefsamenstelling. Er kan, met enige voorzichtigheid, worden geconstateerd dat het algemene beeld over de ontwikkeling van natuur en landschap in 2012 positiever is dan 5 jaar geleden.

In 2007 is ook gevraagd naar de redenen waarom men voor en achteruitgang ziet, naast de oprukkende verstedelijking en het zwerfvuil werd toen ook het “slechte onderhoud van de natuur” vaak genoemd, waarmee men doelde op het beheer waarbij omgevallen bomen blijven liggen en er minder door mensen ingegrepen wordt. Eén van de mogelijkheden waarom Brabanders nu positiever denken over de ontwikkeling van natuur en landschap zou kunnen zijn dat men meer gewend is aan dit type natuurbeheer (zie Q11 in deze enquête). Maar er kunnen ook vele andere redenen een rol spelen, de enquête biedt geen inzicht in de redenen waarom mensen vinden dat natuur en landschap voor- of achteruit gegaan zijn.

Het oordeel over de ontwikkeling van natuur en landschap in de afgelopen 4 jaar verschilt enigszins tussen de drie stedelijkheidsniveaus. Bewoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten vinden minder vaak dat natuur en landschap vooruit zijn gegaan dan bewoners van matig en weinig stedelijke gemeenten. Bewoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten vinden niet vaker dan bewoners van minder sterk stedelijke gemeenten dat natuur en landschap achteruit zijn gegaan, ze hebben wel vaker geen mening.



Q2 Rapportcijfer natuur en landschap

Brabanders geven gemiddeld een ruime voldoende voor zowel de natuur (7,4) als het landschap (7,2) in hun provincie. Afgemeten aan het aantal onvoldoendes scoort het landschap (4,9% onvoldoende) net iets slechter dan de natuur (2,1% onvoldoende), maar voor zowel natuur als landschap is het percentage respondenten dat een

onvoldoende geeft zeer laag. Bijna de helft van de respondenten (46,7%) beoordeelt de natuur in de provincie als “goed” (8 of hoger), het landschap in Brabant wordt door 39,3% van de respondenten als goed beoordeelt.

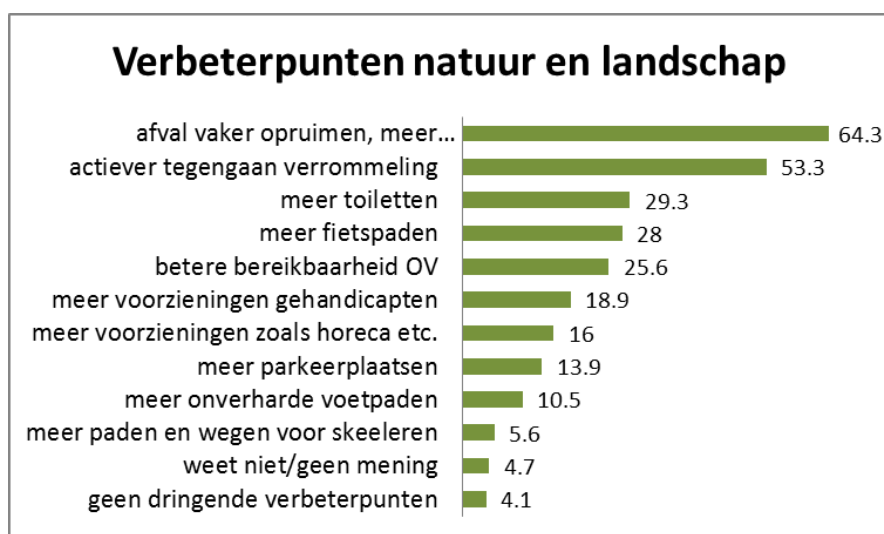
	Gemiddeld Rapportcijfer	Standaard deviatie	Minimum	Maximum	Onvoldoende (5 of lager)	8 of hoger
Natuur (972 respondenten)	7.4	0,8	4	10	2,1%	46,7%
Landschap (975 respondenten)	7.2	1,0	1	10	4,9%	39,3%

Het rapportcijfer voor natuur verschilt enigszins tussen de stedelijkheidsniveaus, inwoners van matig stedelijke gemeenten geven een hoger rapportcijfer voor natuur ($M = 7,51$) dan inwoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten ($M = 7,36$) en weinig of niet stedelijke gemeenten ($M = 7,4$). Het rapportcijfer voor landschap vertoont hetzelfde patroon (hoogste cijfer in matig stedelijke gemeenten) maar het effect van stedelijkheid op rapportcijfers landschap is niet significant.

De jongste categorie respondenten (18-40 jaar) geeft lagere rapportcijfers voor zowel natuur ($M = 7,29$) als landschap ($M = 7,08$) dan de oudere leeftijdscategorieën. De reden voor deze lagere cijfers kan niet uit de data worden afgeleid, maar het antwoordpatroon is consistent met de bevindingen van veel andere onderzoeken die wijzen op een toenemende waardering voor natuur en landschap gedurende de levensloop (Gross & Lane, 2007).

Q3 Verbeterpunten

Aan de respondenten is een lijst met 10 mogelijke verbeterpunten van natuur en landschap voorgelegd. Verzocht werd om alleen die punten aan te kruisen die dringend gewenst zijn.



Afval opruimen en meer afvalbakken plaatsen worden het vaakst aangekruist (64,3%) gevolgd door het actiever tegengaan van verrommeling (53,3%), meer toiletten (29,3%), meer fietspaden (28%) en een betere bereikbaarheid via OV (25,6%). Van de gepresenteerde verbeterpunten zijn het aanleggen van meer paden en wegen voor skeelers (5,6%) en het aanleggen van meer onverharde voetpaden (10,5%) het minst vaak aangekruist.

In alle groepen worden het opruimen van afval en het tegengaan van verrommeling het vaakst genoemd als verbeterpunten. Maar er zijn ook significante verschillen tussen de groepen in het relatieve belang dat men hecht aan de verbeterpunten. Laag en midden opgeleiden hechten meer belang aan het opruimen van afval, het tegengaan van verrommeling, parkeerplaatsen voor auto's, voorzieningen voor gehandicapten en het plaatsen van toiletten dan hoog opgeleiden. Bewoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten hechten meer belang aan het opruimen van afval en het actiever tegengaan van verrommeling dan bewoners van minder stedelijke gemeenten. Bewoners van weinig of niet stedelijke gemeenten hechten relatief veel belang aan het aanleggen van meer onverharde voetpaden. Respondenten met linkse politieke opvattingen hechten meer belang aan onverharde voetpaden, bereikbaarheid per OV en het plaatsen van toiletten dan rechts georiënteerden en ze hechten minder belang aan parkeerplaatsen. Ouderen hechten meer belang aan het opruimen van afval, het tegengaan van verrommeling, het aanleggen van fietspaden, voorzieningen voor gehandicapten en toiletten dan jongeren, en ze hechten minder belang aan het aanleggen van paden en wegen voor skeelers.

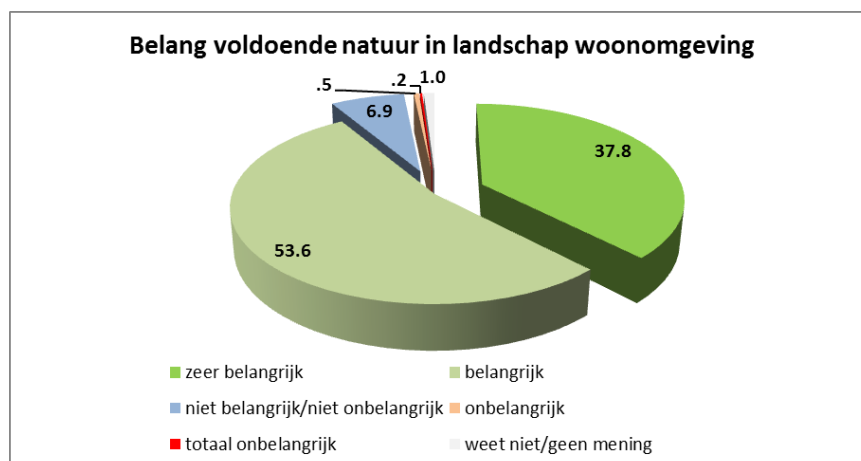
4. Natuur en landschap in de woonomgeving

Bevindingen in het kort

- Brabanders hechten er veel belang aan dat er voldoende natuur en landschap in hun woonomgeving is, dit geldt in gelijke mate voor alle onderzochte bevolkingsgroepen.
- Een ruime meerderheid (85%) van de Brabanders vindt dat er voldoende of ruim voldoende natuur en landschap in de woonomgeving aanwezig is.
- Jongeren, laag opgeleiden en inwoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten zijn iets minder tevreden over de hoeveelheid natuur en landschap in hun woonomgeving.
- Brabanders bezoeken natuur en landschap in de eerste plaats om er te genieten en tot rust te komen, daarna om sociaal en fysiek bezig te zijn, dan om de natuur te ervaren en te leren kennen, en als laatste om na te denken over het leven.
- Ouderen en lager opgeleiden hechten relatief veel belang aan natuurgerichte motieven zoals het genieten van de natuur, ervaren hoe de natuur haar eigen gang gaat, en dieren en planten leren kennen.
- Meer dan de helft van de Brabanders brengt dagelijks of wekelijks een bezoek aan natuur of landschap. Tegelijkertijd brengt een vijfde van de respondenten slechts een paar keer per jaar of minder een bezoek aan natuur of landschap in de woonomgeving.
- Inwoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten komen minder vaak in de natuur dan inwoners van minder stedelijke gemeenten. Oudere leeftijdsgroepen (met name de categorie 55-64) brengen vaker een bezoek aan natuur en landschap dan de jongere leeftijdsgroepen.

Q5 Belang hoeveelheid natuur en landschap in woonomgeving

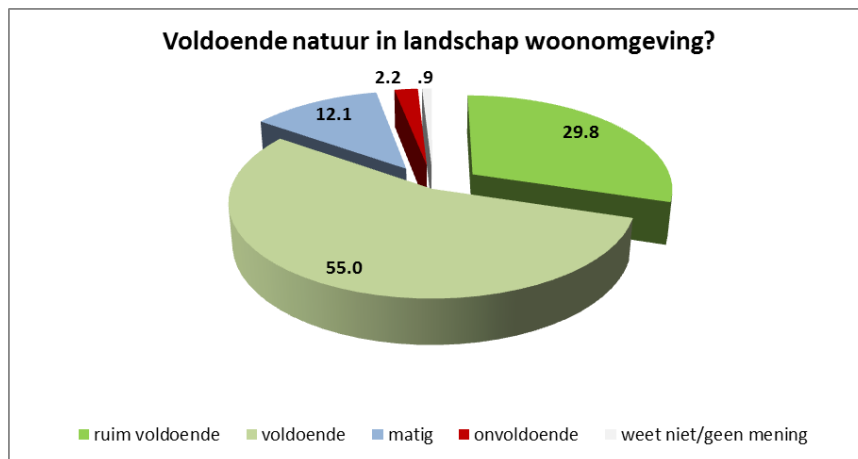
Meer dan de helft (53,6%) van de respondenten vindt het belangrijk dat er voldoende natuur en landschap op korte afstand van de woning aanwezig is, ruim een derde (37,8%) vindt dit zeer belangrijk. Vrijwel niemand (0,7%) vindt het onbelangrijk dat er voldoende natuur en landschap in de woonomgeving is. Brabanders hechten er dus veel belang aan dat er voldoende natuur en landschap in hun woonomgeving is.



Er zijn geen significante verschillen tussen bevolkingsgroepen in het belang dat men hecht aan natuur en landschap in de woonomgeving, iedereen vindt het even belangrijk, ongeacht leeftijd, opleiding, politieke opvatting of stedelijkheid.

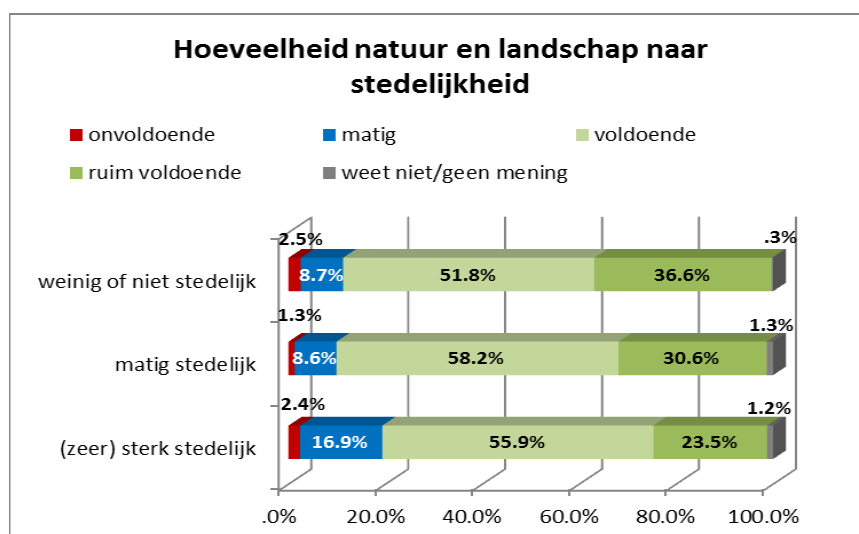
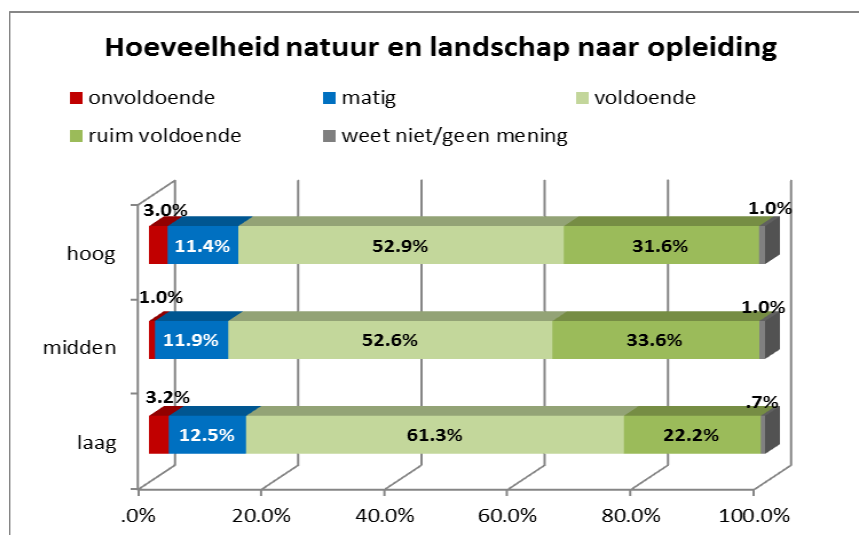
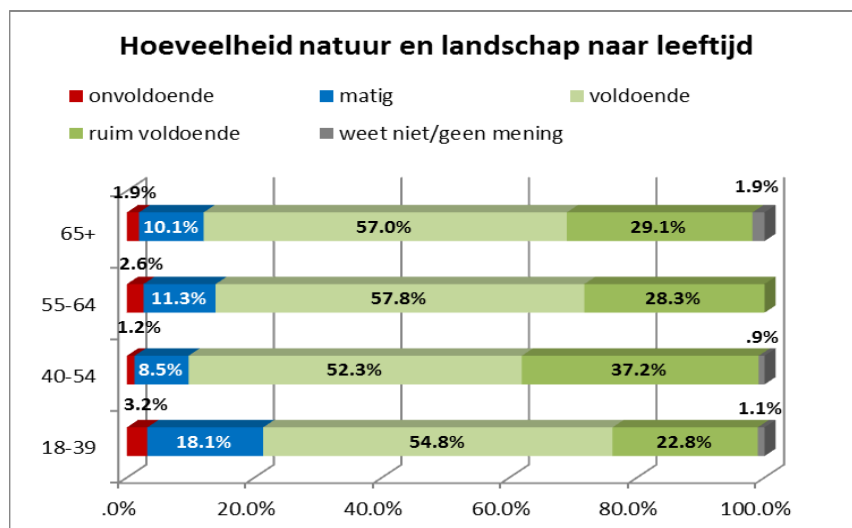
Q6 Beoordeling hoeveelheid natuur en landschap in woonomgeving

Meer dan de helft (55%) van de respondenten vindt dat er voldoende natuur en landschap in de woonomgeving aanwezig is, iets minder dan een derde (29,8%) vindt zelfs dat er ruim voldoende natuur en landschap aanwezig is. 12,1% beoordeelt de hoeveelheid natuur en landschap als matig. Zeer weinig respondenten (2,2%) vinden dat er onvoldoende natuur en landschap in hun woonomgeving is. Een ruime meerderheid van de Brabanders (85%) is dus tevreden met de hoeveelheid natuur en landschap in hun woonomgeving.



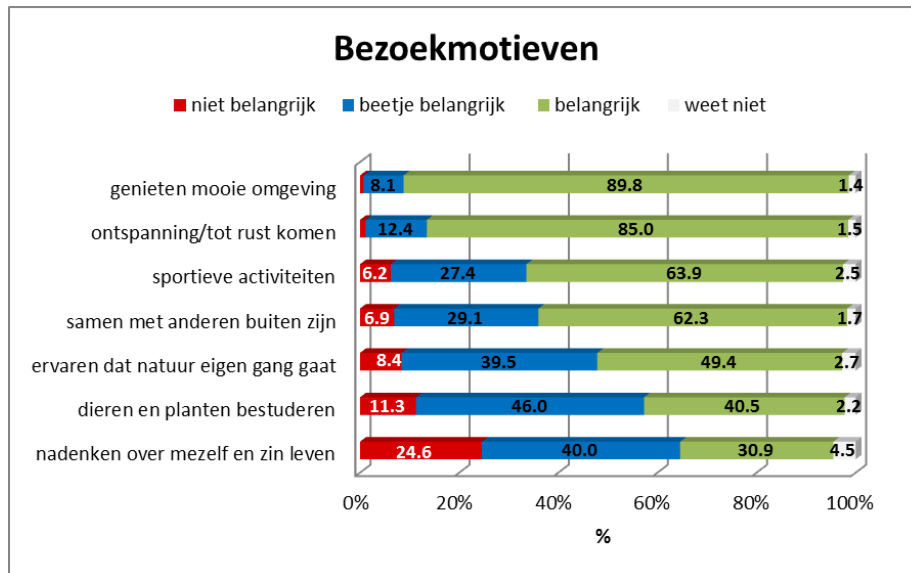
De tevredenheid met de hoeveelheid natuur en landschap in de woonomgeving verschilt afhankelijk van leeftijd, opleidingsniveau en de stedelijkheid van de gemeente waar men woont. Jongeren, laag opgeleiden en inwoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten zijn iets minder tevreden over de hoeveelheid natuur en landschap in hun woonomgeving. Ook in deze groepen vindt meer dan driekwart van de respondenten nog steeds dat er voldoende of zelfs ruim voldoende natuur en landschap in de woonomgeving is.

In Bijlage 3 is voor alle woonplaatsen met 5 of meer inwoners in de steekproef het percentage respondenten dat de hoeveelheid natuur en landschap in de woonomgeving als (ruim) voldoende beoordeelt weergegeven. Van de B5 gemeenten scoort Helmond het hoogst met 86,8% tevreden inwoners, Eindhoven scoort het laagst met 72,5% tevreden inwoners. Van de M7 gemeenten scoort Waalwijk het hoogst met 100% tevreden inwoners, Roosendaal scoort het laagst met 78,9% tevreden inwoners. Van alle gemeenten heeft de gemeente Zevenbergen het laagste percentage tevreden inwoners, slechts 30% van de 10 respondenten uit deze gemeenten beoordeelt de hoeveelheid natuur en landschap in de woonomgeving als voldoende.



Q7 Bezoekmotieven

Er kunnen verschillende redenen zijn waarom mensen het belangrijk vinden om een bezoek te brengen aan natuur en landschap. Zeven van deze redenen zijn aan de respondenten voorgelegd.



Genieten van een mooie omgeving en ontspanning/tot rust komen als de twee belangrijkste redenen uit de bus. Daarna volgen het ondernemen van sportieve activiteiten en het samen met anderen buiten in de natuur zijn. Ervaren hoe de natuur haar eigen gang gaat en dieren en planten beter leren kennen komen op een vijfde en zesde plaats, en als laatste komt nadenken over mezelf en de zin van het leven, dit bezoekmotief wordt door slechts 30,9% van de respondenten belangrijk gevonden.

Brabanders bezoeken natuur en landschap dus in de eerste plaats om er te genieten en tot rust te komen, daarna om sociaal en fysiek bezig te zijn, dan om de natuur te ervaren en te leren kennen, en als laatste vanuit een meer persoonlijk motief om na te denken over het leven. Deze volgorde van bezoekmotieven komt overeen met de volgorde zoals deze bekend is uit talloze andere studies in binnen en buitenland (zie bijv. Buijs & Volker, 1997; Van den Berg & Koole, 2006).

Ouderen en *lager* opgeleiden hechten meer belang aan natuurgerichte motieven, d.w.z. het genieten van de natuur, ervaren hoe de natuur haar eigen gang gaat, en dieren en planten leren kennen. Laag opgeleiden hechten daarnaast meer belang dan hoger opgeleiden aan het nadenken in de natuur, en de categorie 55-64 hecht meer belang dan jongere en oudere groepen aan het ondernemen van sportieve activiteiten (zie Bijlage 4). De grotere behoefte van lager opgeleiden om natuur te leren kennen en te ervaren kan wellicht worden verklaard vanuit het feit dat deze groep vaak in minder groene buurten woont en minder in aanraking komt met de natuur (SME advies, 2007; zie ook vraag Q6). Hierdoor heeft men wellicht meer behoefte om de natuur te leren kennen en van dichtbij te ervaren. In ieder geval spreken deze bevindingen de

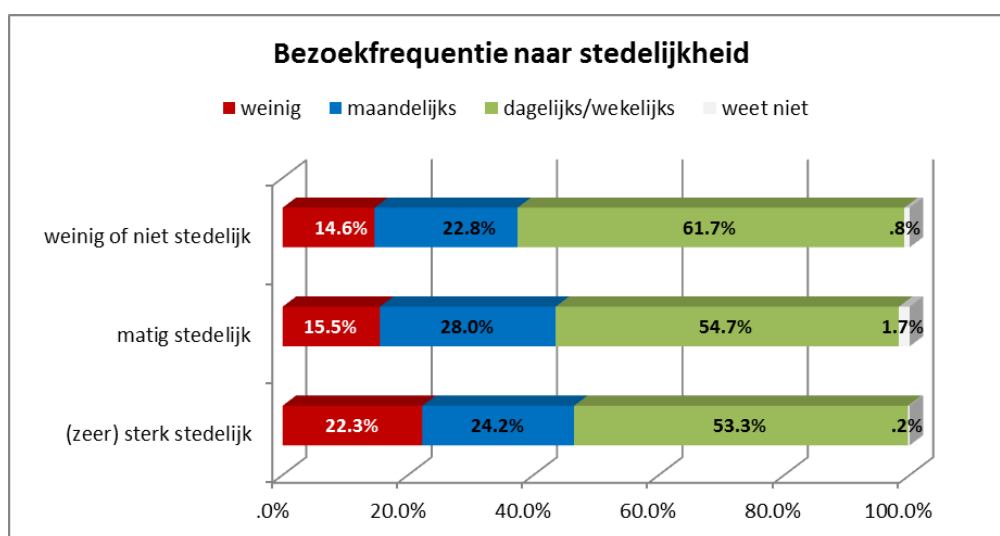
wijdverbreide gedachte tegen dat lager opgeleiden niet geïnteresseerd zouden zijn in natuur.

Q8 Bezoekfrequentie

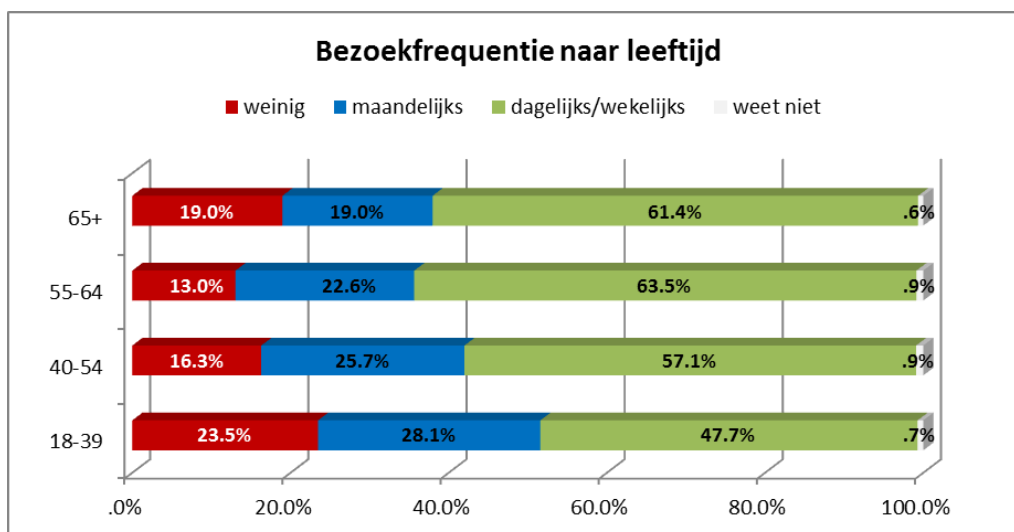
Aan de respondenten is gevraagd hoe vaak ze, gemiddeld over een jaar, natuur en landschap in hun woonomgeving bezoeken, bijvoorbeeld om er te wandelen, te fietsen of te ontspannen. De bezoekfrequentie ligt vrij hoog: ruim 81% geeft aan natuur en landschap minstens 1 x per maand te bezoeken, meer dan de helft van de respondenten bezoekt natuur en landschap wekelijks of zelfs dagelijks. Het percentage respondenten dat weinig in de natuur komt is daarentegen ook redelijk hoog: bijna een vijfde van de respondenten brengt slechts een paar keer per jaar of minder een bezoek aan natuur of landschap in de woonomgeving.

	Percentage
Dagelijks	10,1%
Wekelijks	46,5%
Maandelijks	24,6%
Een paar keer per jaar	16%
Zelden of nooit	2%
Weet niet/geen mening	0,8%

Inwoners van (zeer) sterk stedelijke gemeenten komen minder vaak in de natuur dan inwoners van matige of weinig/niet stedelijke gemeenten.



De oudere leeftijdsgroepen (met name de categorie 55-64) brengen vaker een bezoek aan natuur en landschap dan de jongere leeftijdsgroepen.



5. Natuur in Brabant

Bevindingen in het kort

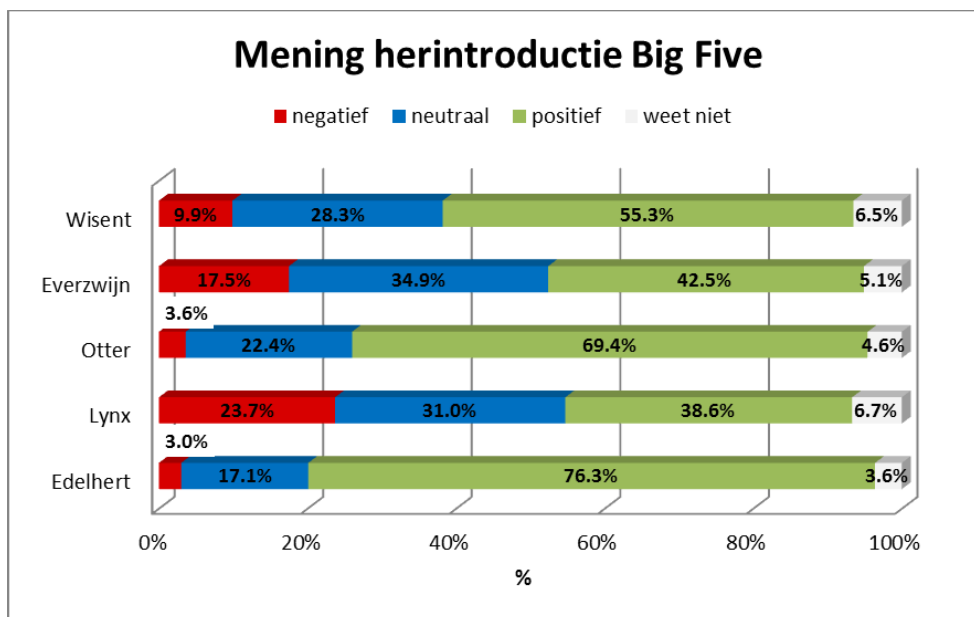
- Brabanders staan overwegend positief tegenover de herintroductie van vijf grote dieren (edelhert, lynx, otter, everzwijn en wisent) in Brabant. Voor elk dier oordeelt een meerderheid positief. De houding t.a.v. het edelhert en de otter is het meest positief, de houding t.a.v. de lynx en het everzwijn is het minst positief.
- De positieve perceptie van de Brabantse bevolking ten opzichte van de herintroductie van grote dieren wordt bevestigd door hun reactie op stellingen. Een meerderheid van de respondenten is het er mee eens dat het onze plicht is om te herstellen wat door menselijke activiteit is verdwenen, dat het terugbrengen van grote dieren goed is voor de natuur en diversiteit van soorten, en dat grote dieren goed zijn voor de belevingswaarde van natuur. Een meerderheid is het oneens met de stelling dat het terugbrengen van grote dieren zonde is van het geld.
- Er is een groot draagvlak voor een meer extensief natuurbeheer onder de Brabantse bevolking. Een meerderheid van de respondenten is het eens met een natuurbeheer waardoor er meer woeste natuur met omgevallen bomen en kronkelige modderpaden ontstaat, slechts een kleine minderheid is het oneens met dit natuurbeheer.
- Ouderen en lager opgeleiden oordelen over het algemeen iets negatiever over de herintroductie van grote dieren en extensief natuurbeheer, mensen met linkse politieke opvattingen hebben juist een wat positiever oordeel.

Q9 Herintroductie Big Five grote dieren

Aan de respondenten is gevraagd wat men er van zou vinden als vijf grote dieren (edelhert, lynx, otter, everzwijn en wisent) die ooit in Brabant leefden weer een plek zouden krijgen in de Brabantse natuur. De vraag was als volgt geformuleerd:

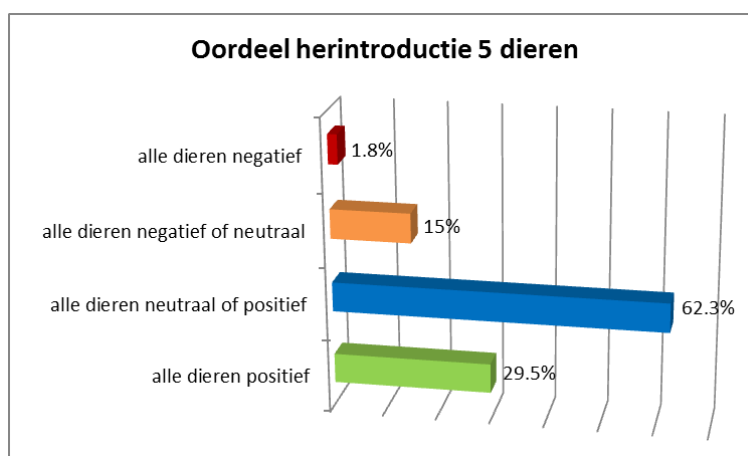
"In de provincie Brabant leefden van oorsprong veel grote zoogdieren die door menselijk toedoen verdwenen zijn. De provincie wil vijf van deze grote zoogdieren terugbrengen in de Brabantse natuur: edelhert, lynx (groot katachtig dier), otter, everzwijn en wisent (Europese bizon). Elke soort voegt iets nieuws toe aan de Brabantse natuur maar u krijgt ze niet snel te zien. Edelherten kunt u bijvoorbeeld vooral in het najaar horen, everzwijnen scharrelen vooral 's nachts rond en de lynx is een schuw dier dat vooral in de schemering actief is."

Zou u voor elk van de vijf dieren willen aangeven of u het negatief, neutraal of positief vindt als dit dier weer terugkomt in Brabant?"



Voor elk dier oordeelt een meerderheid van de respondenten positief, en een minderheid negatief. De houding tegenover het edelhert (76,3% positief) en de otter (69,4% positief) is het meest positief, de houding tegenover de lynx (38,6% positief) en het everzwijn (42,5%) is het minst positief. Het percentage negatieve oordelen is het grootst voor de lynx (23,7%) en het everzwijn (17,5%). De respondenten hebben over het algemeen een duidelijke mening over de herintroductie, het percentage dat kiest voor de optie “weet niet” is voor elk dier zeer laag.

Een meerderheid van de respondenten (62%) oordeelt neutraal of positief over de herintroductie van alle vijf de dieren. 29,5% van de respondenten oordeelt positief over de herintroductie van alle dieren. Slechts 1,8% oordeelt negatief over alle dieren.



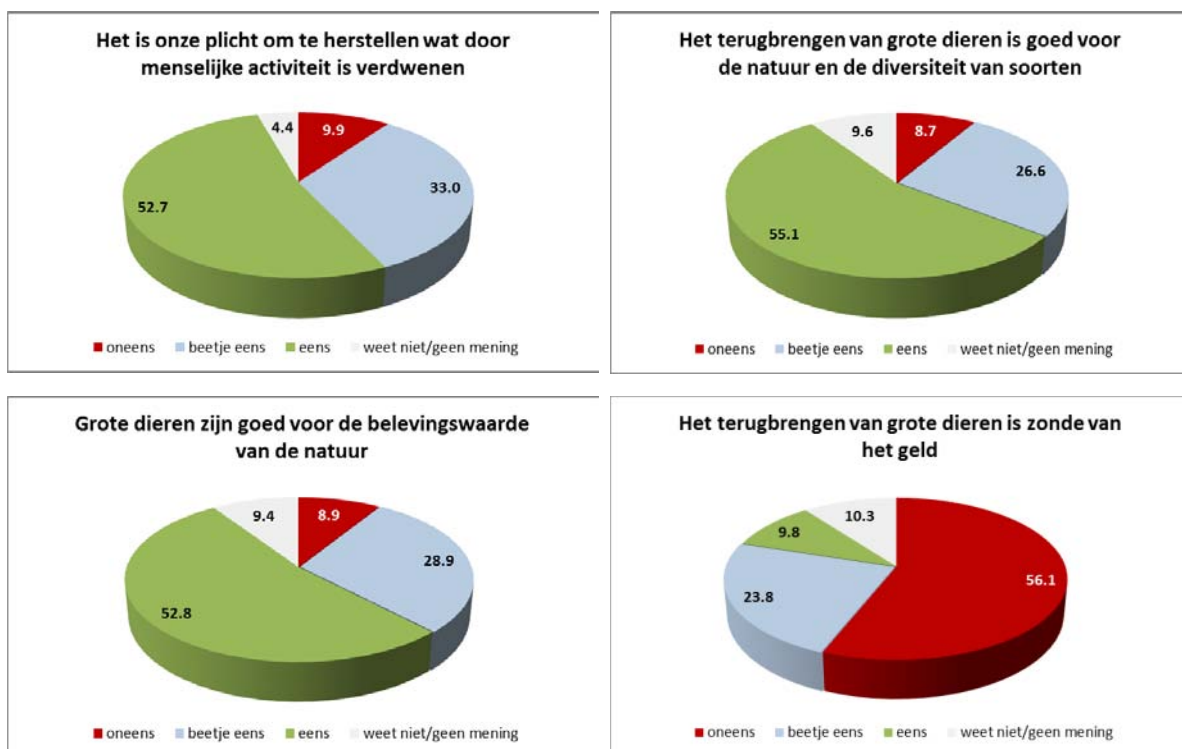
Het edelhert scoort in alle groepen ongeveer even positief. De mening over de herintroductie van de andere vier dieren verschilt tussen de sociaal-demografische groepen (zie Bijlage 5 voor een overzicht). Respondenten met linkse politieke opvattingen oordelen vaker positief over het terugbrengen van de lynx, de otter, het everzwijn en de wisent. Het everzwijn en de wisent doen het ook goed bij respondenten met rechtse politieke opvattingen, mensen met een voorkeur in het politieke midden hebben de minst positieve houding tegenover het everzwijn en de wisent. Ouderen staan over het algemeen wat minder positief tegenover de herintroductie van de lynx,

het everzwijn en de wisent, maar de otter scoort in alle leeftijdsgroepen ongeveer even positief. Respondenten uit lagere opleidingsklassen en minder stedelijke gebieden oordelen negatiever over de lynx dan hoger opgeleiden en respondenten in sterk stedelijke gebieden.

Kort samengevat roept de herintroductie van grote dieren over het algemeen nauwelijks weerstand op, alleen de herintroductie van de lynx en het everzwijn roept wat meer negatieve reacties op. De weerstand tegen de lynx zou gebaseerd kunnen zijn op angst en onbekendheid, aangezien met name groepen zoals ouderen, lager opgeleiden en plattelandsbewoners waarvan bekend is dat ze gevoeliger zijn voor de bedreigingen van wilde dieren en wilde natuur negatief reageren op dit dier. Het is ook mogelijk dat de formulering van de vraag, waarin de lynx werd omschreven als een “groot, schuw, katachtig dier” het oordeel negatief heeft beïnvloed (omdat het dier misschien groter is ingeschat dan het werkelijk is).

Q10 Stellingen herintroductie

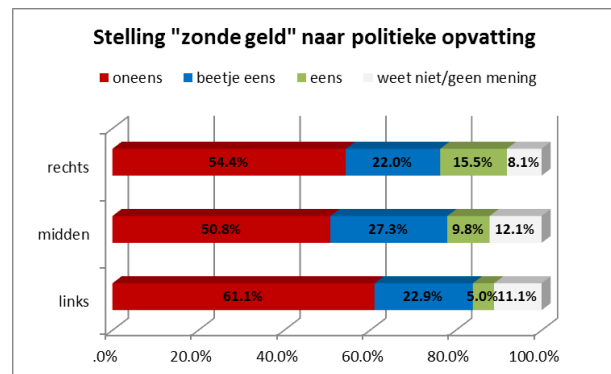
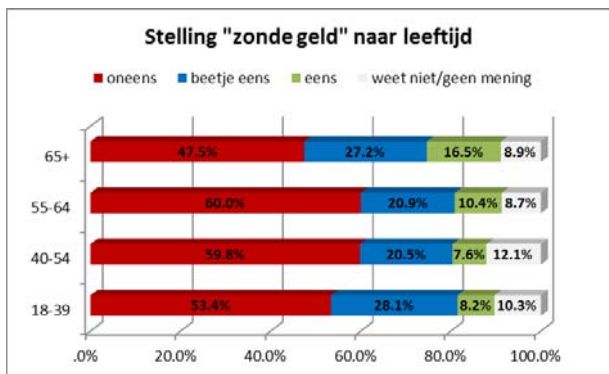
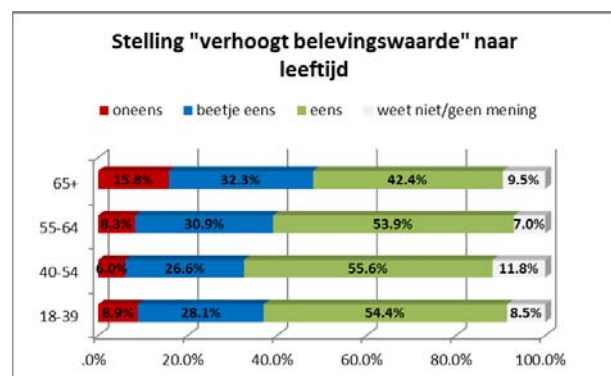
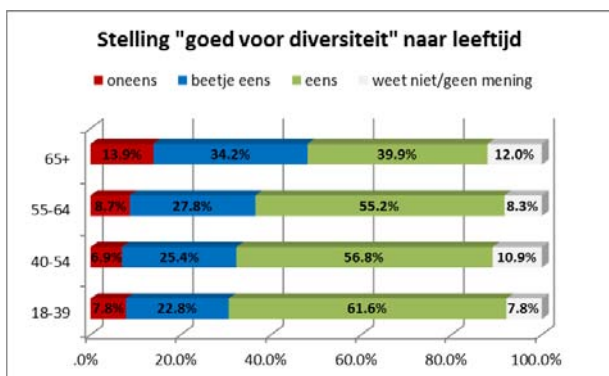
De respondenten kregen vier stellingen over de herintroductie van grote dieren in Brabant voorgelegd.



De reacties op de stellingen ondersteunen de positieve perceptie van de Brabantse bevolking ten opzicht van de herintroductie van grote dieren. Een ruime meerderheid van de respondenten vindt dat het onze plicht is om te herstellen wat door menselijke activiteit is verdwenen, dat het terugbrengen van grote dieren goed is voor de natuur en diversiteit van soorten, en dat grote dieren goed zijn voor de belevingswaarde van natuur. Minder dan 10% van de respondenten is het oneens met deze stellingen. Een

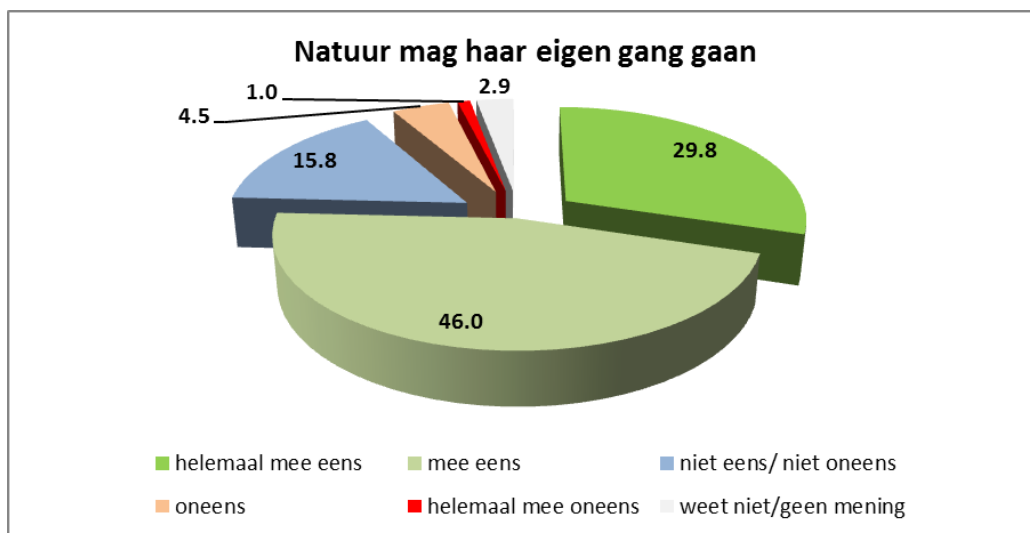
meerderheid van de respondenten is het oneens met de stelling dat het terugbrengen van grote dieren zonde is van het geld, slechts 10% is het eens met deze stelling.

Ouderen, met name 65-plussers, zijn het minder vaak eens, en vaker oneens, met de stellingen dat het terugbrengen van grote dieren goed is voor de biodiversiteit en de belevingswaarde. Ouderen zijn het juist vaker eens, en minder vaak oneens, met de stelling dat het terugbrengen van grote dieren zonde is van het geld. Mensen met een linkse politieke opvatting zijn het vaker oneens met de stelling dat het terugbrengen van grote dieren zonde is van het geld dan mensen met een meer neutrale of rechtse politieke opvatting.



Q11 Natuurbeheer

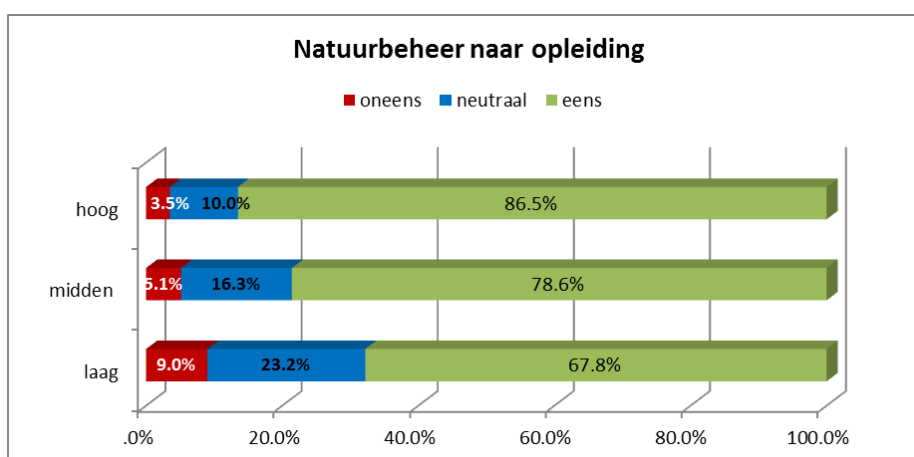
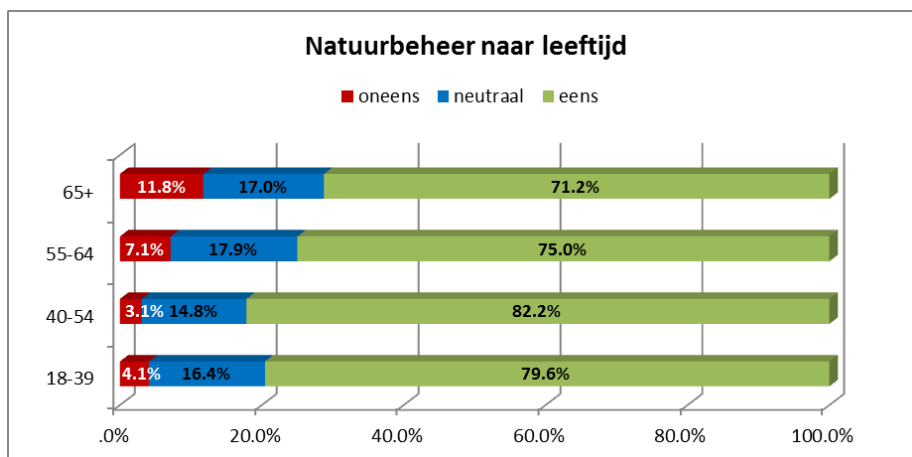
De vraag over het natuurbeheer was als volgt geformuleerd: "Om ondanks de bezuinigingen toch een robuust natuurnetwerk te kunnen realiseren, kiest de provincie voor een natuurbeheer waarbij de natuur in grote gebieden meer haar eigen gang mag gaan. Door dit natuurbeheer ontstaat er meer woeste natuur met omgevallen bomen en kronkelige modderpaden. In hoeverre bent u het eens met dit natuurbeheer?"



Een ruime meerderheid van de respondenten (76%) is het eens of helemaal eens met het voorgestelde natuurbeheer, slechts een kleine minderheid (6%) is het oneens of helemaal oneens met het voorgestelde natuurbeheer. Er is dus een groot draagvlak voor een meer extensief natuurbeheer onder de Brabantse bevolking.

In vergelijking met de laatste landelijke draagvlakenquête uit 2006 (De Bakker e.a., 2007) lijkt het draagvlak voor extensief natuurbeheer toegenomen. In deze enquête werd aan de respondenten gevraagd om hun mening te geven over de volgende stelling: "Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd". 27% vond dat de bomen moeten worden opgeruimd, 49% was het oneens met de stelling en vond dus dat de dode bomen mogen blijven liggen. In het huidige onderzoek is maar liefst 76% van de respondenten het eens met een natuurbeheer waarbij omgevallen bomen mogen blijven liggen, en slechts 6% is het oneens.

Het draagvlak voor extensief natuurbeheer is iets minder groot onder ouderen en lager opgeleiden. Deze bevinding komt overeen met algemene bevindingen uit belevingsonderzoek dat ouderen en lager opgeleiden een meer functioneel natuurbeeld hebben waarin spontane, ongerepte natuur minder wordt gewaardeerd. Toch is nog steeds een meerderheid van de ouderen en een meerderheid van de lager opgeleiden het eens met natuurbeheer waardoor een woeste natuur met omgevallen bomen en kronkelige modderpaden ontstaat.



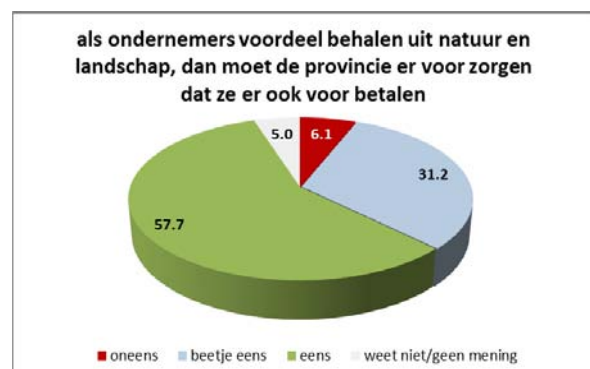
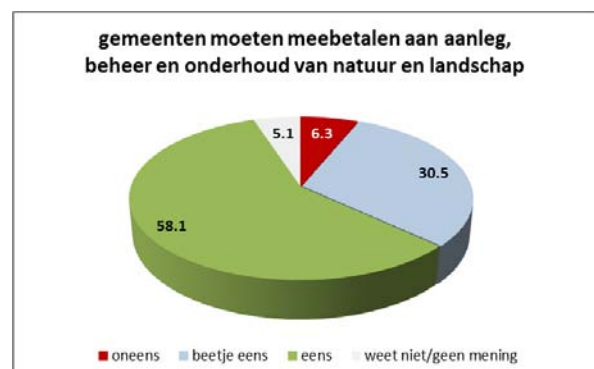
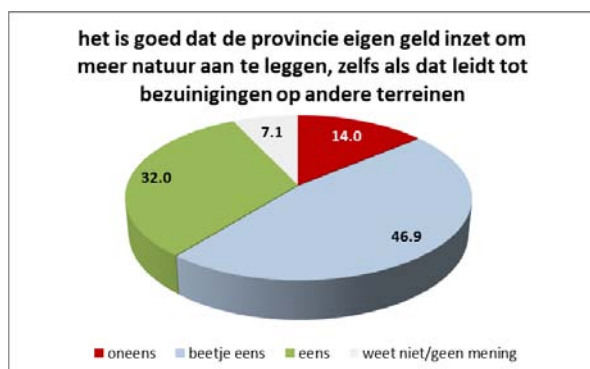
6. Bekostiging natuur

Bevindingen in het kort

- Brabanders zijn het overwegend eens met bekostigingsmaatregelen zoals het inzetten van provinciaal geld voor natuurbeheer, en medefinanciering van natuur- en landschapsbeheer door gemeenten en ondernemers die voordeel behalen uit natuur en landschap. Vrijwel alle Brabanders vinden dat schade aan natuur door de veroorzakers moet worden vergoed.
- Brabanders zijn in meerderheid bereid om zelf een symbolische bijdrage van 50 cent te betalen bij een bezoek aan een bijzonder natuurgebied als dit noodzakelijk is om het gebied in stand te houden.
- Met name de oudere leeftijdsgroepen (55-plussers) zijn voorstander van het inzetten van provinciaal geld en het laten meebetalen van anderen aan natuurbeheer, de jongere leeftijdsgroepen zijn het iets vaker oneens met deze maatregelen. Ouderen zijn ook vaker bereid om zelf een financiële bijdrage te leveren, evenals mensen met linkse politieke opvattingen.

Q4 Stellingen natuur en landschap provincie Brabant

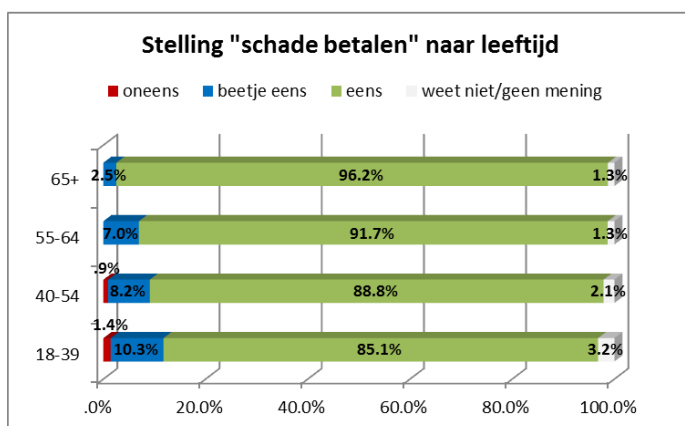
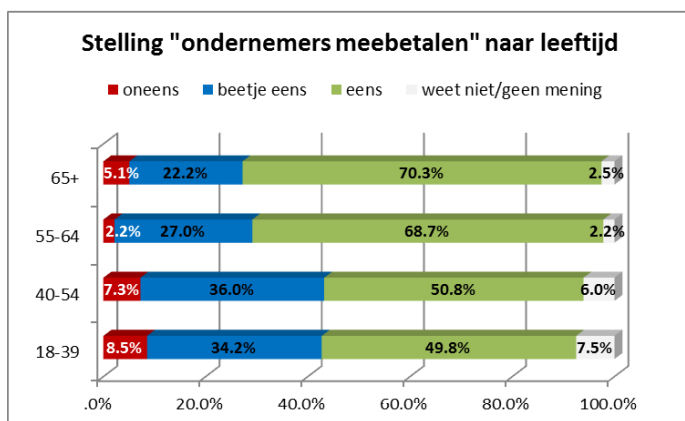
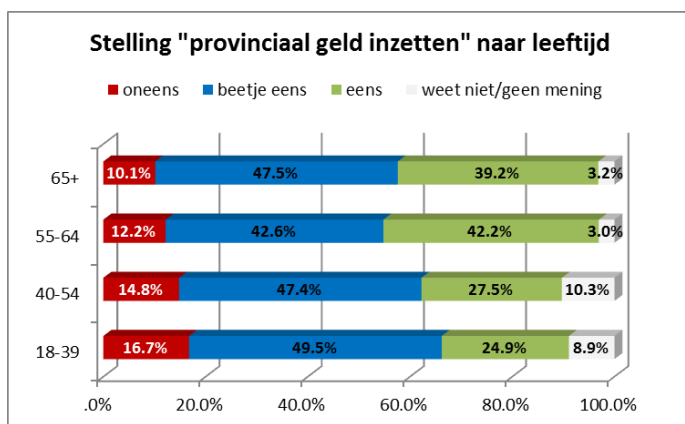
In het eerste deel van de vragenlijst kregen de respondenten vier stellingen over de bekostiging van natuur en landschap in Brabant voorgelegd.



De reacties op de stellingen laten zien dat er draagvlak is voor het inzetten van provinciaal geld voor natuurbeheer en voor medefinanciering van natuurbeheer door gemeenten en ondernemers. Een ruime meerderheid (79%) is het (een beetje) eens met de stelling dat de provincie eigen geld mag inzetten voor natuurbeheer zelfs als dat leidt tot bezuinigingen op andere terreinen. Een minderheid van 14% is het oneens met het inzetten van provinciaal geld. Een meerderheid van de respondenten vindt ook dat gemeenten mee moeten betalen aan aanleg, beheer en onderhoud van natuur en landschap, en dat de provincie er voor moet zorgen dat ondernemers meebetalen aan natuur en landschap als ze er voordeel uit behalen. Met de stelling dat wie schade veroorzaakt aan natuur en landschap die schade moet vergoeden is vrijwel iedereen (97%) het eens.

Voor de oudere leeftijdsgroepen (55-plussers) zijn voorstander van het inzetten van provinciaal geld voor natuurbeheer en het laten meebetalen van ondernemers en vergoeden van schade aan natuur, de jongere leeftijdsgroepen zijn het iets vaker oneens met deze maatregelen.

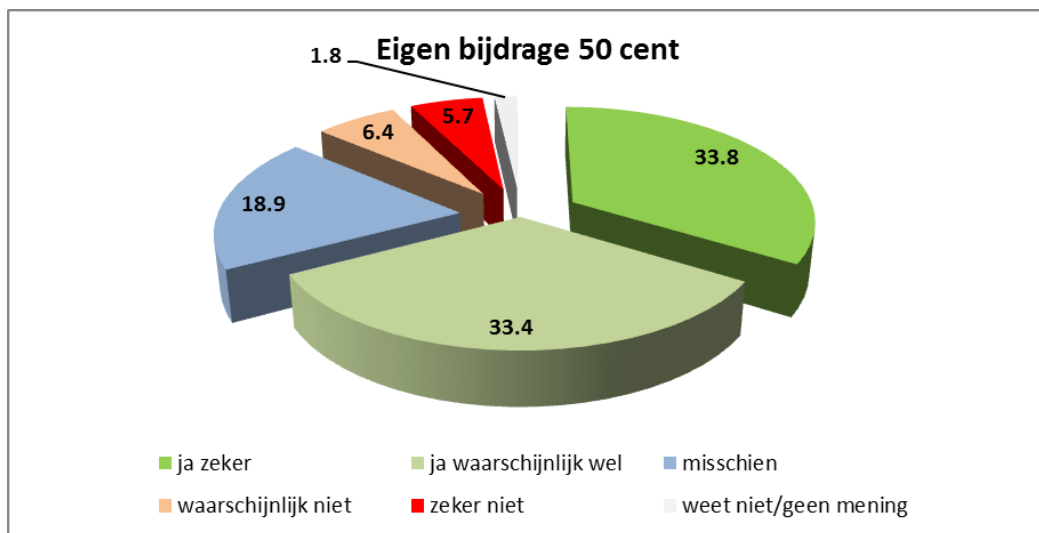
Eind 2011 heeft SCP in het Continu Onderzoek Burgerperspectieven ook vragen gesteld over ondernemerschap in en rond natuurgebieden. Aan een representatieve groep Nederlanders is gevraagd waar men de voorkeur aan zou geven als er minder geld komt voor natuurbeheer. Een meerderheid koos voor de inzet van vrijwilligers, een derde gaf de voorkeur aan meer vrijheid voor boeren en ondernemers



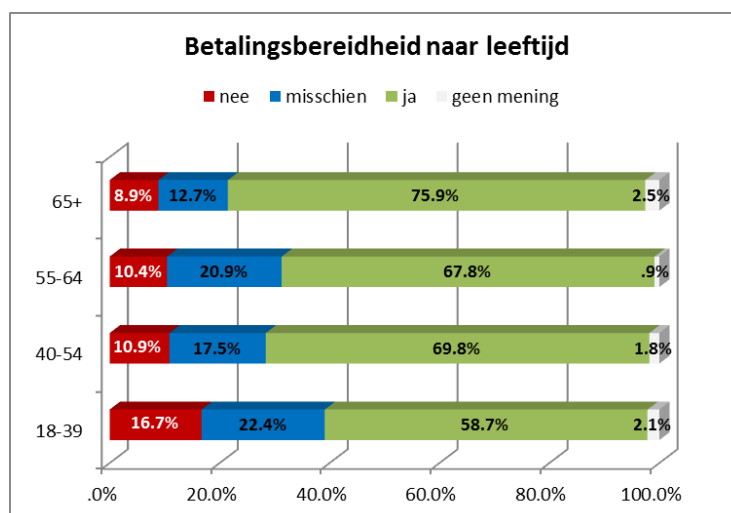
om geld te verdienen aan de natuur. De resultaten van het huidige onderzoek onderstrepen dat burgers er belang aan hechten dat het geld dat ondernemers verdienen met natuur ook weer teruggaat naar de natuur.

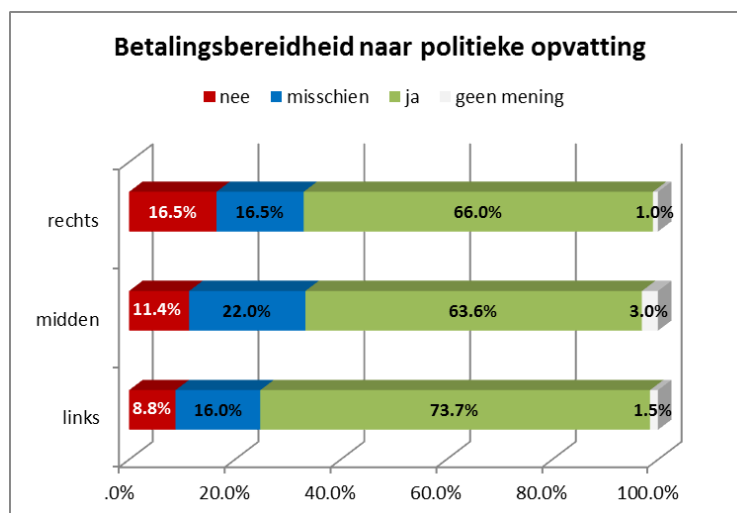
Q12 Betalingsbereidheid

Tot slot werd gevraagd of men bereid zou zijn om een symbolische bijdrage van 50 cent te betalen bij een bezoek aan een bijzonder natuurgebied als dit noodzakelijk is om het gebied in stand te houden. Ruim een derde geeft aan hiertoe zeker bereid te zijn, nog eens een derde is waarschijnlijk bereid, en een vijfde is misschien bereid. Een kleine minderheid geeft aan waarschijnlijk of zeker niet bereid te zijn om een bijdrage te betalen. De meeste Brabanders vinden het dus geen probleem om zelf een kleine bijdrage te leveren aan het beheer van natuurgebieden.



De betalingsbereidheid is groter bij oudere respondenten en respondenten met een linkse politieke opvatting.





Voor deze vraag is ook specifiek naar inkomen gekeken, omdat dit een beperking kan vormen voor de mogelijkheid om een financiële bijdrage te leveren. De bereidheid om een symbolische bijdrage te betalen is iets lager dan gemiddeld in de laagste inkomensgroep, en iets hoger dan gemiddeld in de hoogste inkomensgroep, maar de hoogste en laagste inkomensgroep verschilden niet significant van elkaar.

8. Literatuur

Buijs A.E. (2000). Natuurbeelden van de Nederlandse bevolking. *Landschap*, 17, 97-112

Buijs, A.E. & Volker, C.M. (1997). *Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid*. Wageningen: Staring Centrum.

Cox, D.O. & Stolp, A. (2007). *Beleving van natuur in Noord-Brabant*. Wijzer Adviesbureau.

De Bakker, H.C.M. & Van Koppen, C.S.A. (2009). Lichte verschuivingen en het belang van nabijheid: de draagvlakenquête van 1996, 2001 en 2006. In: Elands, B.H.M. & Turnhout, E. (Red.), *Burgers, beleid en natuur: tussen draagvlak en betrokkenheid*. WOt Studies 9. Wageningen: WOt Natuur en Milieu

De Bakker, H.C.M., Van Koppen, C.S.A. & Vader, J. (2007). *Het groene hart van burgers: Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid*. Rapport 47. Wageningen: WOt Natuur en Milieu

Den Dulk, C.J., van de Stadt, H., & Vliegen, J.M. (1992). Een nieuwe maatstaf voor stedelijkheid: De omgevingsadressendichtheid. *Maandstatistiek van de Bevolking*, 40, 14-27.

Gross, H. & Lane, N. (2007). Landscapes of the lifespan: Exploring accounts of own gardens and gardening. *Journal of Environmental Psychology* 27 (3), 225-241.

Jacobs, M.H., Vaske, J.J., Teel, T.L., & Manfredi, M.J. (2012). Human dimensions of wildlife. In: Steg, E.M., Van den Berg, A.E., De Groot, J. (2011). *Environmental Psychology: An introduction*. London: Wiley-Blackwell.

Konijnendijk, C. & Van den Berg, A.E. (2011). Ambivalent landscapes. In: Steg, E.M., Van den Berg, A.E., De Groot, J. (2011). *Environmental Psychology: An introduction*. London: Wiley-Blackwell.

SME Advies (2007). *Doelgroepen over het hoofd gezien. Laag natuurbezoek onder lager opgeleiden en lage inkomens*. Utrecht: SME Advies.

Van den Berg, A.E. & Koole, S.L. (2006). New wilderness in The Netherlands: An investigation of visual preferences for nature development landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 78, 362-372

Bijlage 1: Vragenlijst natuurbeleving Provincie Noord-Brabant

Inleiding

De provincie Noord-Brabant is verantwoordelijk voor natuur en landschap in Brabant. De provincie wil haar taken zorgvuldig uitvoeren, en hecht veel waarde aan de mening van de inwoners. Door middel van deze vragenlijst wil de provincie meer te weten komen over hoe Brabanders denken over natuur en landschap in hun provincie.

BLOK 1 – Kwaliteit natuur en landschap in Brabant

Q1 | Ontwikkeling

Single coded

Zijn natuur en het landschap in Brabant er volgens u in de afgelopen 4 jaar op vooruit of juist op achteruit gegaan?

- 1 vooruit gegaan
- 2 gelijk gebleven
- 3 achteruit gegaan
- 4 weet niet/geen mening

Q2 | Rapportcijfer kwaliteit natuur en landschap

Single coded

Hoe beoordeelt u de kwaliteit van natuur en landschap in Brabant? Geef een rapportcijfer van 1 tot en met 10 waarbij het cijfer 1 staat voor de laagste waardering en het cijfer 10 voor de hoogste waardering.

Rapportcijfer

Natuurgebieden in Brabant

Landschap in Brabant

Q3 | Verbeterpunten

Checklist

Op welke van de volgende punten zouden natuur en landschap in Brabant volgens u nog kunnen worden verbeterd? Meerdere antwoorden mogelijk. Kruis alleen de verbeterpunten aan waarvan

u vindt dat deze **dringend gewenst** zijn.

- afval vaker opruimen, meer afvalbakken plaatsen
- actiever tegengaan van rommelige plekken in het landschap
- meer onverharde voetpaden
- meer fietspaden
- meer wegen en paden waar je goed kunt skeeleren
- meer parkeerplaatsen voor auto's
- betere bereikbaarheid per openbaar vervoer
- meer voorzieningen zoals horeca, huurfietsen, huurpaarden, routes, gidsen, informatieborden
- meer voorzieningen voor gehandicapten
- meer toiletten
- geen van bovenstaande
- weet niet/geen mening

Q4 | Bekostiging natuur en landschap

Matrix

De provincie Noord-Brabant heeft te maken met grote kortingen op het budget voor natuur en landschap. Hieronder ziet u een aantal stellingen over de bekostiging van het natuur- en landschapsbeleid. In hoeverre bent u het eens met deze stellingen?

	oneens	beetje eens	eens	weet niet/geen mening
het is goed dat de provincie eigen geld inzet om meer natuur aan te leggen, zelfs als dat leidt tot bezuinigingen op andere terreinen	☐	☐	☐	☐
gemeenten moeten meebetalen aan aanleg, beheer en onderhoud van natuur en landschap	☐	☐	☐	☐
als ondernemers voordeel behalen uit natuur en landschap,	☐	☐	☐	☐

dan moet de provincie er voor
zorgen dat ze er ook voor betalen

wie schade veroorzaakt aan
natuur en landschap, moet die
schade vergoeden

?

?

?

?

BLOK 2 – Natuur en landschap in uw woonomgeving

Q5 | Belang hoeveelheid natuur en landschap

Single coded

Vindt u het belangrijk dat er genoeg natuur en landschap op korte afstand van uw woning aanwezig zijn, bijvoorbeeld om te sporten, te ontspannen, of als speelterrein voor de kinderen?

- 1 zeer belangrijk
- 2 belangrijk
- 3 niet belangrijk/niet onbelangrijk
- 4 onbelangrijk
- 5 totaal onbelangrijk
- 6 weet niet/geen mening

Q6 | Beoordeling hoeveelheid natuur en landschap

Single coded

Vindt u dat er voldoende natuur en landschap in uw woonomgeving is?

- 1 ruim voldoende
- 2 voldoende
- 3 matig
- 4 onvoldoende
- 5 weet niet/geen mening

Q7 | Motieven

Matrix

Hieronder staat een aantal redenen om een bezoek te brengen aan de natuur en het landschap in uw woonomgeving. Hoe belangrijk zijn deze redenen voor u?

	niet belangrijk	beetje belangrijk	belangrijk	weet niet/geen mening
samen met anderen buiten in de natuur zijn	?	?	?	?
genieten van een mooie omgeving	?	?	?	?
ontspanning/tot rust komen	?	?	?	?
dieren en planten in de natuur beter leren kennen	?	?	?	?

ervaren hoe de natuur haar eigen gang gaat	?	?	?	?
sportieve activiteiten ondernemen zoals wandelen, fietsen, hardlopen of paardrijden	?	?	?	?
nadenken over mezelf en de zin van het leven	?	?	?	?

Q8 | Bezoekfrequentie

Single coded

Hoe vaak brengt u, gemiddeld over een jaar, een bezoek aan natuur en landschap in uw woonomgeving, bijvoorbeeld om er te wandelen, fietsen of te ontspannen?

- 1 dagelijks
- 2 wekelijks
- 3 maandelijks
- 4 een paar keer per jaar
- 5 zelden of nooit
- 6 weet niet/geen mening

BLOK 3 – Natuurgebieden in Brabant

Q9 | Big Five

Matrix

In de provincie Brabant leefden van oorsprong veel grote zoogdieren die door menselijk toedoen verdwenen zijn. De provincie wil vijf van deze grote zoogdieren terugbrengen in de Brabantse natuur: edelhert, lynx (groot katachtig dier), otter, everzwijn en wisent (Europese bizon). Elke soort voegt iets nieuws toe aan de Brabantse natuur maar u krijgt ze niet snel te zien. Edelherten kunt u bijvoorbeeld vooral in het najaar horen, everzwijnen scharrelen vooral 's nachts rond en de lynx is een schuw dier dat vooral in de schemering actief is.

Zou u voor elk van de vijf dieren willen aangeven of u het negatief, neutraal of positief vindt als dit dier weer terugkomt in Brabant?

	negatief	neutraal	Positief	weet niet/geen mening
edelhert	☐	☐	☐	☐
lynx (groot katachtig dier)	☐	☐	☐	☐
otter	☐	☐	☐	☐
everzwijn	☐	☐	☐	☐
wisent (Europese bizon)	☐	☐	☐	☐

Q10 | Stellingen herintroductie grote dieren

Matrix

Hieronder ziet u vier stellingen over het terugbrengen van grote dieren in de Brabantse natuur. In hoeverre bent u het eens bent met deze stellingen?

	oneens	beetje eens	eens	weet niet/geen mening
Het is onze plicht om te herstellen wat door menselijke activiteit is verdwenen	☐	☐	☐	☐
Het terugbrengen van grote dieren is goed voor de natuur en de diversiteit van soorten	☐	☐	☐	☐
Grote dieren zijn goed voor de belevingswaarde van de natuur	☐	☐	☐	☐
Het terugbrengen van grote dieren is zonde van het geld	☐	☐	☐	☐

Q11 | Beheer

Single coded

Om ondanks de bezuinigingen toch een robuust natuurnetwerk te kunnen realiseren, kiest de provincie voor een natuurbeheer waarbij de natuur in grote gebieden meer haar eigen gang mag

gaan. Door dit natuurbeheer ontstaat er meer woeste natuur met omgevallen bomen en kronkelige modderpaden. In hoeverre bent u het eens met dit natuurbeheer?

- 1 helemaal mee eens
- 2 mee eens
- 3 niet eens/ niet oneens
- 4 oneens
- 5 helemaal mee oneens
- 6 weet niet/geen mening

Q12 | Betalingsbereidheid

Single coded

Zou u bereid zijn om een symbolische bijdrage van € 0,50 te betalen bij een bezoek aan een bijzonder natuurgebied als dit noodzakelijk is om het gebied in stand te houden?

- 1 ja zeker
- 2 ja waarschijnlijk wel
- 3 misschien
- 4 waarschijnlijk niet
- 5 zeker niet
- 6 Weet niet/geen mening

Bijlage 2: Achtergrondvariabelen Intomart gebruikt in onderzoek

Geslacht

1. man
2. vrouw

Leeftijd (in jaren), ingedeeld in 3 klassen

1. 18-34 jaar
2. 34 – 49 jaar
- 3 50-plus

Inkomen

Wat is het totale bruto jaarinkomen van het huishouden? Bruto jaarinkomen is de som van het fiscale inkomen + winst van alle betaalde banen, uitkeringen en pensioenen die personen in het huishouden hadden in het jaar.

1. Minimum (minder dan € 12.000)
2. Beneden modaal (€ 12.000 – < € 24.500)
3. Bijna modaal (€ 24.500 – < € 30.500)
4. Modaal (€ 30.500 – < € 36.500)
5. Tussen 1 en 2 keer modaal (€ 36.500 – < € 61.000)
6. Twee keer modaal (€ 61.000 - < € 73.000)
7. Meer dan twee keer modaal (€ 73.000 of meer)
97. Weet niet/ wil niet zeggen
99. Niet van toepassing

Opleiding:

Wat is de hoogste opleiding die u heeft gevolgd? Deze hoeft niet te zijn voltooid.

1. Geen onderwijs/basisonderwijs
2. LBO, VMBO (kader- en beroepsgerichte leerweg), VBO, leerlingwezen
3. MAVO, eerste drie jaar HAVO/VWO, MULO, ULO, VMBO (theoretische en gemengde leerweg)
4. MBO
5. HAVO/VWO (bovenbouw), WO-propedeuse
6. HBO, WO-bachelor/kandidaats
7. WO-doctoraal/master
97. Weet niet

Voor het onderzoek zijn de 7 opleidingsniveaus gecombineerd tot drie (standaard) niveaus die sterk samenhangen met het inkomensniveau:

1. Laag: basisonderwijs, mavo, vbo (26% > modaal)
2. Midden: havo/vwo, mbo (48% > modaal)
3. Hoog: hbo/wo (71% > modaal)

Politieke voorkeur

Hebt u gestemd bij de laatste Tweede-Kamerverkiezingen (op 10 juni 2010)? Zo ja, op welke partij?

1. CDA
2. PvdA
3. SP
4. VVD
5. Partij voor de Vrijheid
6. GroenLinks
7. ChristenUnie
8. D66
9. Partij voor de Dieren
10. SGP
11. Trots op Nederland Lijst Rita Verdonk
12. Nieuw Nederland
13. Partij voor Mens en Spirit (MenS)
14. Heel NL
15. Partij één
16. Blanco lijst (Lijst 17 /BNN)
17. Piratenpartij
18. Blanco lijst (EPN / Laclé, Y.I.)
92. Blanco
93. Nee, ik heb niet gestemd
94. Nee, ik was niet stemgerechtigd
95. Wil niet zeggen
97. Weet niet
99. Niet van toepassing/ vraag niet beantwoord

Links of rechts?

Van politieke opvattingen wordt vaak gezegd dat ze 'links' of 'rechts' zijn. Wanneer u denkt aan uw eigen politieke opvattingen, waar zou u zichzelf dan in onderstaande schaal plaatsen?

1. links	2	3	4	5	6	7	8	9	10. rechts	97. weet niet
----------	---	---	---	---	---	---	---	---	------------	---------------

De antwoorden op deze vraag zijn ingedeeld in drie niveaus: laag (1-4), midden (5-6) en hoog (7-10). Deze niveaus hangen als volgt samenhangen met het stemgedrag tijdens de Tweede Kamer verkiezingen in 2010:

1. Links (1-4): 28% PvdA, 17% SP, 14% Groen Links, 10% D66, 8% overig, 23% niet gestemd/wil niet zeggen
2. Midden (5-6): 13% CDA, 11% SP, 10% PvdA, 10% VVD, 10% PVV, 8% D66, 4% Groen Links, 3% overig, 31% niet gestemd/wil niet zeggen
3. Rechts (7-10): 38% VVD, 15% PVV, 8% CDA, 4% SP, 4% PvdA, 7% overig, 24% niet gestemd/wil niet zeggen

Stedelijkheidsgraad 4-p postcodegebied

De mate van stedelijkheid is gebaseerd op de CBS-indeling van gemeenten en is een maat voor de adressendichtheid van gemeenten (Den Dulk e.a., 1992). De maat komt tot stand door voor ieder adres binnen een gemeente de adressendichtheid binnen een straal van 1 kilometer vast te stellen. De omgevings-adressendichtheid van een gemeente is de gemiddelde waarde hiervan voor alle adressen binnen die gemeente. Met de omgevings-adressendichtheid wordt beoogd de mate van concentratie van menselijke activiteiten weer te geven. Er worden vijf klassen onderscheiden:

- 1: zeer sterk stedelijk, ≥ 2500 omgevingsadressen per km²
- 2: sterk stedelijk, ≥ 1500 - < 2500 omgevingsadressen per km²
- 3: matig stedelijk, ≥ 1000 - < 1500 omgevingsadressen per km²
- 4: weinig stedelijk, ≥ 500 - < 1000 omgevingsadressen per km²
- 5: niet stedelijk, < 500 omgevingsadressen per km².

De vijf stedelijkheidsklassen zijn gecombineerd in drie klassen:

1. (zeer) sterk stedelijk: ≥ 1500 omgevingsadressen per km² (vrnl. B5 gemeenten)
2. matig stedelijk: ≥ 1000 - < 1500 omgevingsadressen per km² (vrnl. M7 gemeenten)
3. weinig of niet stedelijk: < 1000 omgevingsadressen per km².

Bijlage 3 geeft een overzicht van gemeenten per stedelijkheidsklasse. Voor een kaart zie:

<http://www.zorgatlas.nl/beinvloedende-factoren/fysieke-omgeving/omgevingsadressendichtheid-per-gemeente-2009/>

Cebuco regio

Het Cebuco (Centraal Bureau Courantenpubliciteit) heeft Nederland ingedeeld in 50 gebieden waarbinnen men voor grote aankopen, voor het culturele leven en ook vaak voor het werk, is aangewezen op een bepaalde gemeente: het zogenoemde verzorgingscentrum van het gebied. De provincie Noord-Brabant omvat 7 regio's (zie kaart)

#	Regio	(zeer)sterk stedelijk	Matig stedelijk	Weinig of niet stedelijk
15	Boxmeer, Cuijk	-	-	100%
34	Werkendam/Woudrichem	-	-	100%
40	Eindhoven-Helmond	48%	20%	32%
41	's-Hertogenbosch - Uden - Oss - Waalwijk - Zaltbommel	25%	37%	38%
42	Tilburg	57%	17%	26%
43	Breda	70%	14%	16%
44	Bergen op Zoom - Roosendaal	24%	35%	41%



Bijlage 3: Verdeling respondenten over woonplaatsen (ingedeeld naar stedelijkheidsklassen)

De woonplaats is gebaseerd op het antwoord dat de respondenten zelf hebben ingevuld bij de vraag over hun woonplaats, dus niet op CBS-gemeentecode. Voor alle woonplaatsen met 5 of meer respondenten is het percentage dat vindt dat er (ruim) voldoende natuur en landschap in de woonomgeving is weergegeven

Zeer sterk stedelijk		N	% voldoende of ruim voldoende natuur en landschap woonomgeving
	BERKEL-ENSCHOT	5	
	TILBURG	85	80%
	UDENHOUT	3	
	<i>Totaal</i>	93	

Sterk stedelijk		N	
	BAVEL	1	
	BERGEN OP ZOOM	21	95%
	BREDA	63	80,6%
	DEN BOSCH	41	78%
	EINDHOVEN	94	72,5%
	ETTEN-LEUR	14	92,9%
	HALSTEREN	6	100%
	HELMOND	38	86,8%
	PRINSENBEK	4	
	ROSMALLEN	16	87,5%
	TETERINGEN	3	
	ULVENHOUT	2	
	VELDHOFEN	17	64,7%
	<i>Totaal</i>	320	

Matig stedelijk		N	
	'S GRAVENMOER	2	
	BERGHEM	2	
	BEST	12	83,3%
	BOXTEL	8	100%
	DONGEN	19	94,7%
	GELDROP	13	92,3
	GOIRLE	5	100%
	HEERLE	1	
	HERPEN	5	100%
	LIEMPDE	1	
	MIERLO	5	100%
	NISPEN	1	
	NUENEN	16	81,3
	ODILIAPEEL	1	
	OOSTERHOUT NB	18	94,4
	OSS	20	78,9
	RAVENSTEIN	3	
	RIEL	1	
	ROOSENDAAL	35	73,3
	SPRANG-CAPELLE	9	88,9
	UDEN	13	91,7

	VALKENSWAARD	18	100%
	VUGHT	8	100%
	WAALWIJK	10	100%
	WASPIK	3	
	WOUW	3	
	<i>Totaal</i>	232	

Weinig stedelijk		N	
	AARLE-RIXTEL	1	
	ASTEN	4	
	BAARSCHOT	1	
	BAKEL	1	
	BEEK EN DONK	2	
	BERLICUM NB	2	
	BIEST-HOUTAKKER	1	
	BLADEL	1	
	BOSSCHENHOOFD	1	
	BOXMEER	7	71,4%
	BREUGEL	1	
	BUDEL	7	85,7%
	CUIJK	5	60%
	CUYK	1	
	DEN DUNGEN	3	
	DEURNE	12	91,7
	DIESSEN	2	
	DINTELOORD	2	
	DRUNEN	6	100%
	DUIZEL	1	
	EERSEL	5	100%
	ELSHOUT	3	
	ERP	4	
	FIJNAART	1	
	GEERTRUIDENBERG	2	
	GEMERT	5	100%
	GEMONDE	1	
	GILZE	2	
	GRAVE	6	83,3%
	HANK	2	
	HAPERT	2	
	HEESCH	7	100%
	HEESWIJK-DINTHER	2	
	HEEZE	6	100%
	HEIJNINGEN	1	
	HEUSDEN GEM ASTEN	1	
	HEUSDEN GEM HEUSDEN	1	
	HILVARENBEEK	1	
	HOEVEN	2	
	HOOGHE MIERDE	1	
	HOOGHEHEIDE	5	100%
	KAATSHEUVEL	3	
	KLUNDERT	2	
	LAGE MIERDE	2	
	LAGE ZWALUWE	1	
	LEENDE	4	

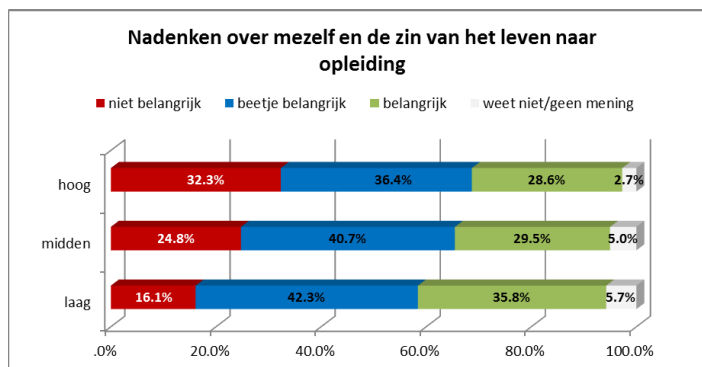
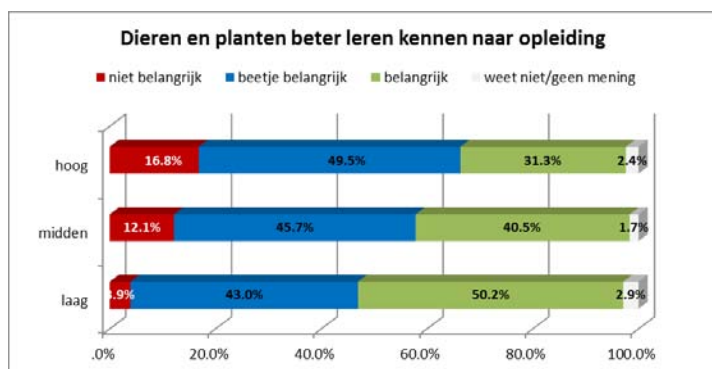
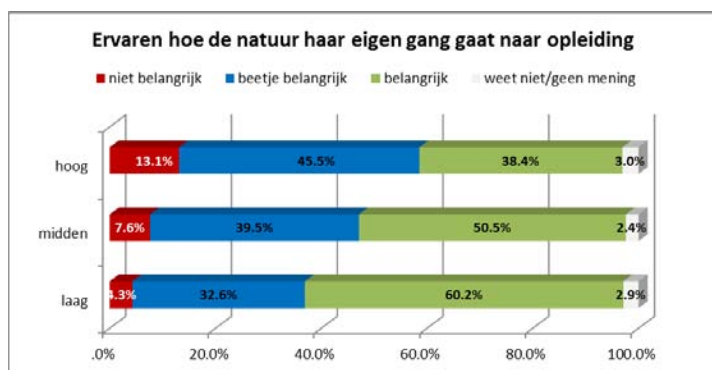
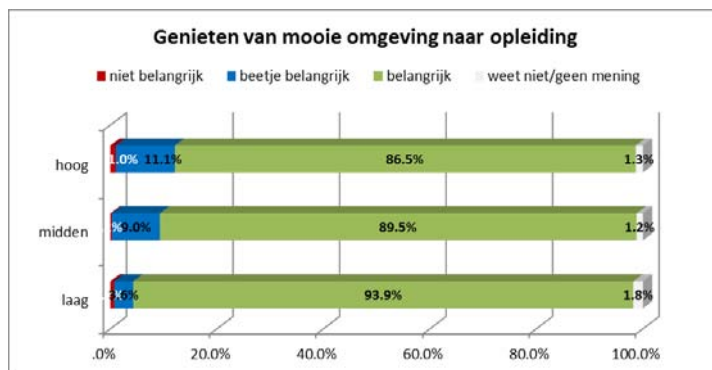
	LIEROP	1	
	LIESHOUT	4	
	LIESSEL	1	
	LOON OP ZAND	1	
	MAARHEEZE	4	
	MADE	3	
	MOERGESTEL	1	
	MOLENSCHOT	1	
	NIEUW-VOSSEMEER	2	
	NIEUWKUIJK	1	
	NISTELRODE	2	
	OEFFELT	2	
	OIRSCHOT	2	
	OISTERWIJK	8	100%
	OOST WEST EN MIDDELBEERS	1	
	OUD GASTEL	3	
	OUDEMOLEN NB	1	
	OUDENBOSCH	5	80%
	OVERLOON	1	
	PUTTE	2	
	RAAMSDONKSVEER	4	
	REUSEL	1	
	RIJEN	8	87,5%
	RIJKEVOORT	1	
	SAMBEEK	2	
	SCHIJNDEL	9	88,9%
	SINT- MICHIELSGESTEL	4	
	SINT-OEDENRODE	6	100%
	SLEEUIJK	3	
	SOERENDONK	1	
	SOMEREN	7	85,7%
	SON	3	
	ST OEDENRODE	1	
	ST. WILLEBRORD	2	
	STANDDAARBUITEN	2	
	STEENBERGEN NB	3	
	TERHEYDEN	1	
	VEGHEL	15	86,7%
	VELP NB	2	
	VESSEM	1	
	VIANEN NB	1	
	VLIJMEN	8	100%
	VORTUM-MULLEM	1	
	WAALRE	5	100%
	WAGENBERG	1	
	WERKENDAM	7	85,7%
	WINTELRE	1	
	WOENSDRECHT	1	
	ZEGGE	1	
	ZEVENBERGEN	10	30%
	<i>Totaal</i>	<i>291</i>	
	Niet stedelijk	N	
	ALPHEN NB	1	

	BAARLE-NASSAU	1	
	BERGEIJK	1	
	BIEZENMORTEL	1	
	BOEKEL	2	
	EETHEN	1	
	ESCH	1	
	GEFFEN	2	
	GIESSEN	2	
	HAAREN	3	
	HELVOIRT	6	100%
	LANGENBOOM	3	
	MILL	5	80%
	OPLOO	1	
	REEK	1	
	RIETHOVEN	4	
	RIJSBERGEN	3	
	RYSWYK NB	1	
	SCHAIJK	4	
	VENHORST	1	
	VINKEL	1	
	WANROIJ	3	
	WERNHOUT	1	
	WESTERBEEK	1	
	WIJK EN AALBURG	2	
	WOUDRICHEM	6	100%
	ZEELAND	2	
	ZUNDERT	4	
	<i>Totaal</i>	<i>64</i>	

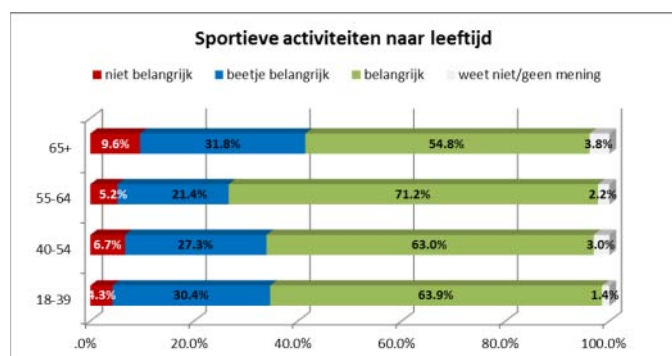
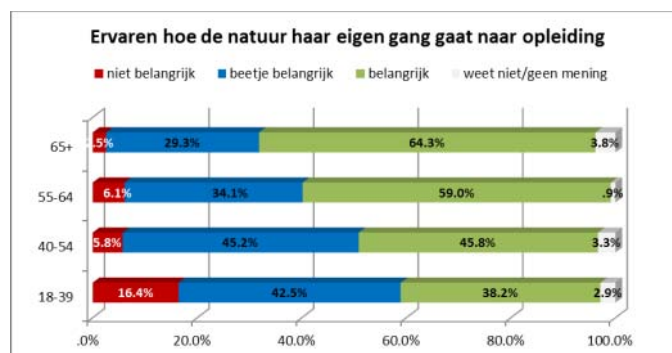
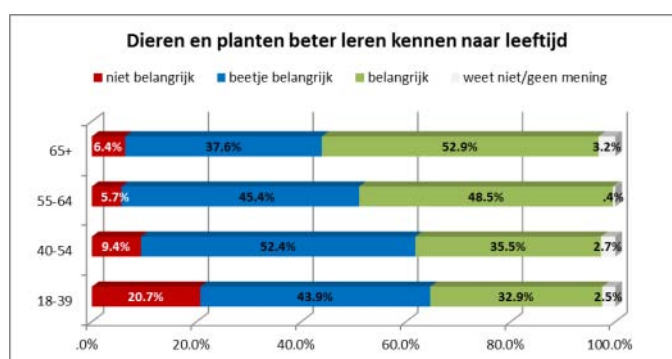
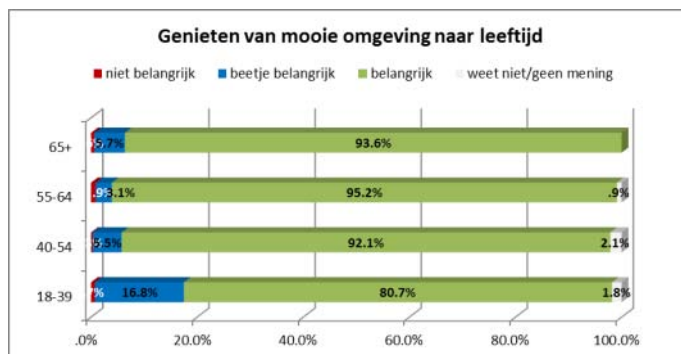
Bijlage 4: Groepsverschillen bezoekmotieven

Alleen significante verschillen worden weergegeven

1. Opleiding



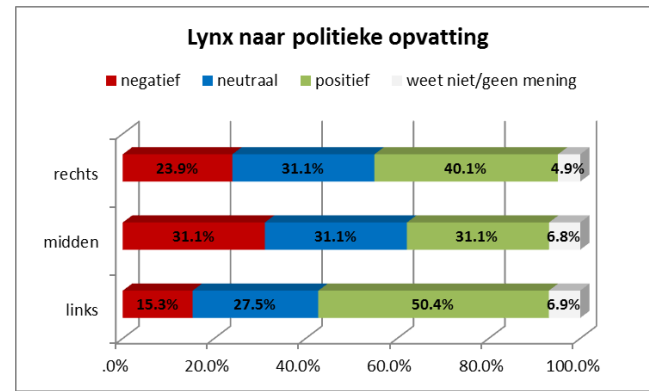
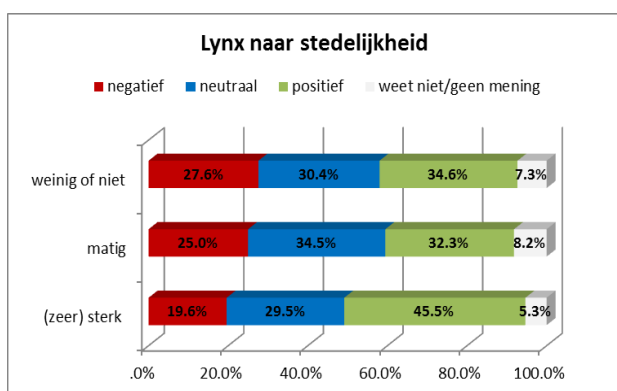
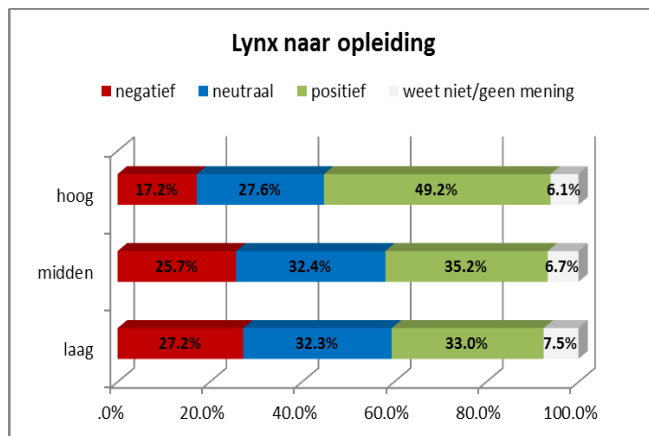
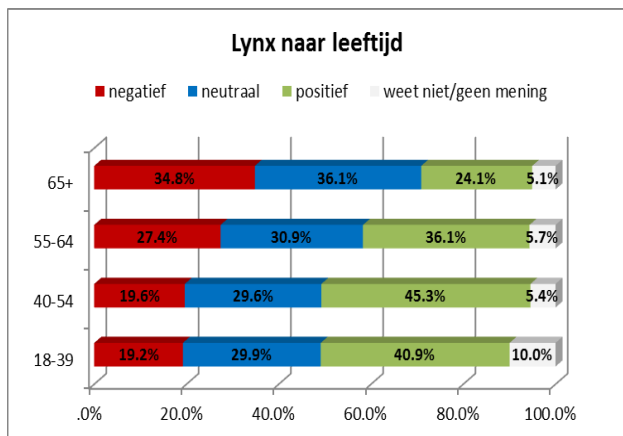
2. Leeftijd



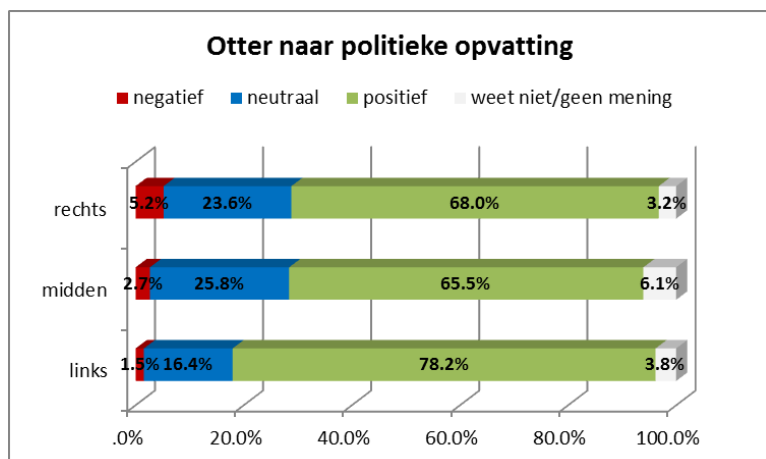
Bijlage 5: Groepsverschillen herintroductie Big 5

Alleen significante verschillen worden weergegeven

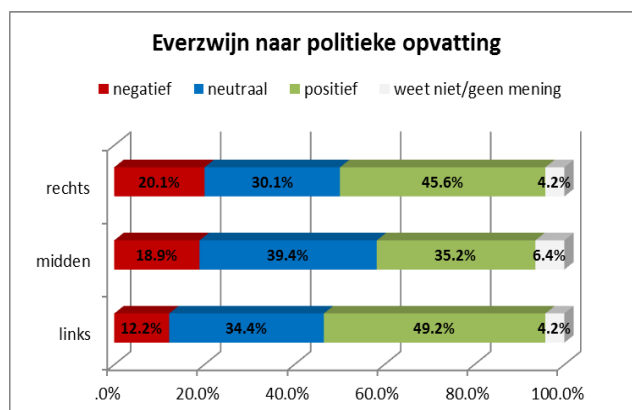
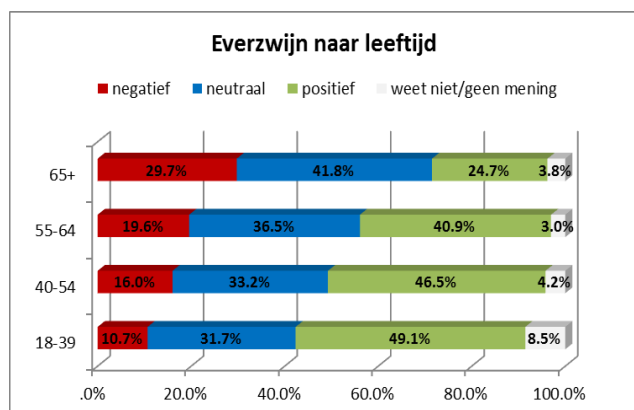
1. Lynx



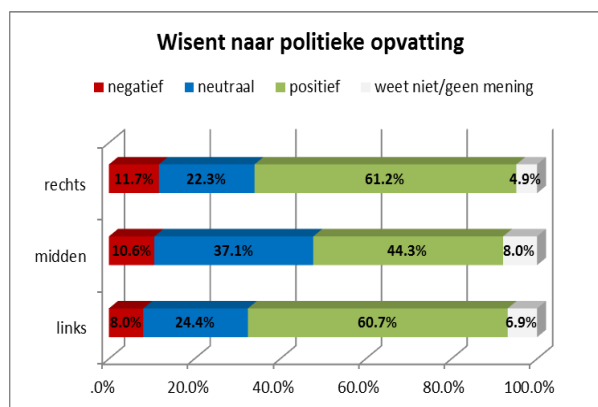
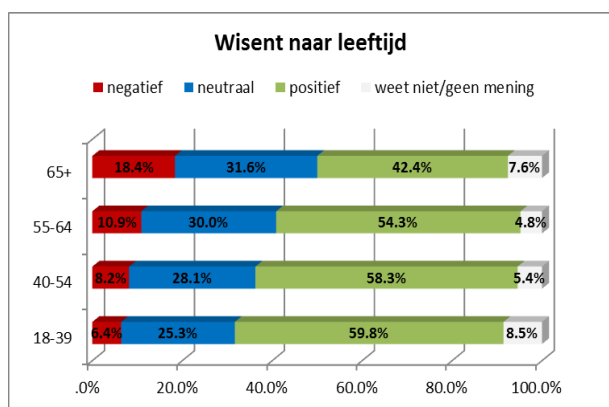
2. Otter



3. Everzwijn



4. Wisent





Provinciale Staten van Noord-Brabant
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch

22 juni 2012

Geachte leden van de Provinciale Staten,

In november 2010 hebben wij, als Brabantse organisaties¹ die actief zijn op het gebied van natuur, water, milieu, landbouw, recreatie en landschap, een manifest aangeboden aan uw Staten. In het manifest roepen wij de Brabantse politiek op zich in de huidige en komende bestuursperiode in te zetten voor verbetering van de kwaliteit van het buitengebied, voor natuurontwikkeling, voor een groene economie en een beter vestigingsklimaat. De uitgangspunten van het manifest zijn door het Brabantse provinciebestuur overgenomen in het bestuursakkoord 'Tien voor Brabant'. Als opstellers van het manifest voelen wij ons verantwoordelijk om over de verdere uitwerking mee te denken en dit samen met de Provincie Brabant op te pakken.

Momenteel is er sprake van knelpunten bij de realisatie van de ecologische hoofdstructuur (EHS), ecologische verbindingzones (EVZ) en de financiering van natuurbeheer en agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De Provincie wil de EHS realiseren conform het bestuursakkoord "Tien voor Brabant", hetgeen door de gewijzigde verantwoordelijkheden en financiële omstandigheden een andere aanpak vergt. Door nieuwe cofinanciering, besparingen en andere realisatievormen kunnen wij een substantiële bijdrage leveren aan het realiseren van de EHS in 2027.

Voor de manifestpartners is het belangrijk dat de realisatie van de EHS gestaag doorgaat en goed beheer wordt gecontinueerd. Manifestpartners willen dat beschikbare middelen die uit het natuurakkoord voortkomen, snel en voortvarend ingezet worden in de meest prioritaire gebieden.

Ons bod richt zich vooral op de realisatie van de provinciale EHS. In Brabant is de keuze gemaakt om geen EHS-grond te verkopen hetgeen betekent dat er een extra financieringsopgave ligt voor de inrichting van de rijks EHS. Daarnaast tekent zich een tekort af bij het beheer van de EHS.

De manifestpartners stellen daarbij de volgende aanpak voor.

- 1) Invulling van een deel van de provinciale EHS vanuit andere bronnen. Dit kan door rood voor groen constructies, aangepast agrarisch beheer, cofinanciering van bedrijfsleven, recreatieondernemers en terreinbeherende organisaties, natuurcompensatie, het combineren van delfstoffenwinning met natuurrealisatie.

¹ Brabants Particulier Grondbezit, Brabantse Milieufederatie, ZLTO, TOP Brabant, Natuurmonumenten, de Noord-Brabantse Waterschappen (Brabantse Delta; De Dommel; Aa en Maas; Rivierenland), Staatsbosbeheer, ANWB en Brabants Landschap.



- 2) Synergie met realisatie van waterdoelen, waar het om natte natuur gaat. De waterschappen kunnen een substantiële bijdrage leveren indien realisatie van natuurdoelen en waterdoelen samengaan.
- 3) Goedkopere inrichting van de EHS door meer tijd te nemen, doelwijziging en gericht in te spelen op vragen uit de grondmarkt.
- 4) Realisatie van EVZ's als onderdeel van de te continueren bestuursovereenkomst met de waterschappen en inzet van GLB-middelen. Continuering Groenblauw Stimuleringskader met inzet van GLB-middelen.

De manifestpartners willen blijven investeren in natuur, water, landschap en landbouw. Door bovenstaande 4 punten toe te passen kunnen we tot 2027 gezamenlijk circa € 160 miljoen bijdragen. Graag werken we dit bod op de specifieke thema's verder met u uit. We zijn bereid om vervolgens afspraken te maken met de Provincie en deze wederzijds bindend vast te leggen. We vragen van de Provincie Brabant voldoende financiële middelen voor beheer, realisatie van de EHS en duurzame inrichting van het landelijk gebied. Tot 2027 is hiervoor circa € 275 miljoen van de Provincie nodig.

De geschetste aanpak vereist een andere manier van werken. Een manier van werken die aansluit bij het koersdocument Stad en Platteland, het SER-advies en ons manifest. Dit houdt ook in: meer creativiteit van de partners in de onderlinge samenwerking, met vertrouwen van de Provincie. Dat betekent voor de provinciale EHS dat er ruimte moet komen voor initiatieven uit de regio en het combineren van doelen en functies. De grondeigenaar/gebruiker moet nadrukkelijker bij het proces betrokken worden. Natuurdoelen en begrenzing kunnen in de provinciale EHS flexibel zijn. In samenwerking met de Provincie zullen partijen in de projectgebieden meer ruimte moeten krijgen om op vernieuwende wijze de uitvoering ter hand te nemen. Deze andere manier van werken is een belangrijke randvoorwaarde voor de realisatie van de benoemde doelen. In samenwerking met de Provincie geven we daar graag nader invulling aan.

Natuurlijk zijn we bereid om ons bod nader toe te lichten en met u daarover van gedachten te wisselen.

Hoogachtend,
namens alle betrokken manifestpartners,

Jan Baan
directeur Brabants Landschap

cc: College van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant